

Стрина Венковица и снаха ѝ

I

Добра жена беше стрина Венковица — добра и паметна. Една бе тя в махалата ни по ум и разум, една бе по хубави разпоредби и по знаителство. Всички от нашия край я тачеха, всички жени до нея се допитваха.

Нящо беда ли сполети тая или оная комшийка, кахър ли тежък налегне друга някоя — към стрина Венковица се ще се обърнат, от нея щат съвет да подирят. И стрина Венковица всяка ще с открито сърце да изслуша, на всяка ще блага дума да каже. Беда която е сполетяла, ще ѝ даде ум какво да прави и как да си помогне. Укахърената ще раздума и утеши. И всяка ще се и горе към небето да насочи.

— Имай упование на Бога! — ще каже. — И пални свещ на света Богородица — тя е наша закрилница.

На някоя невяста дете се нящо поболи — при стрина Венковица пак ще иде за помощ. И стрина Венковица, според болката, ще ѝ каже дали със светена водица да го поръси, дали да му угаси въглен, дали прищичката му да намаже с медец от Бъдни вечер, или стеклото три пъти да обиколи с Божегробско кръсте.

— Па го занес и в черкова — ще додаде всякога, — та дядо поп да му почете молитва пред куната на Света Богородица.

Не само с благи думи и със съвет ще те облекчи стрина Венковица. Тя всякога ще ти услужи и с всичко онова, с което може да се помогне на една или друга нужда. Като знае кое за какво е потребно, тя всичко ще навреме да отдели и скъта, всичко ще добре да зачува. В долапчето, дете е от дясната страна на куноста им, стрина Венковица грижливо пази: и мед от Бъдни вечер в една чашка, и светена вода от Водици в едно цъкълце, и върба от Връбница, и червено яйце от великия четвъртък, и лаврови листе от Света гора, и кръсте с честно дърво от Божи-гроб, и какво ли ня още. И кому каквото дотрябва, от стрина Венковица се ще поиска, и тя всекиму ще на радо сърце да пристои.

И милозлива жена е стрина Венковица. Обича тя да пригледва, които си немаат и които са болни и недъгави. Избие ли прясна мътеница, всякога ще отсипе в едно делве и ще изпрати Гошо да го занесе — сега на едно място, дореда на друго — дете знае, че си немаат крава и са петимни за млехце. Приготвува ли заран рано обяд за в къщи, токо ще тури да варне в едно гърненце петурки с прясно мляко или оризъова чорбица, па или сама ще прескокне, или пак Гошо ще изпрати да занесе покана — било на баба Ниновица, дете лежи на едно място от години, било на Салчовичината снаха, що се катурила от сухата болест, било на дядо Андрея, дете си е премазал крака в гората, па нема кой да го гледа.

Всяка света неделя и всеки празник удари ли първото клепало, стрина Венковица — гледаш я, — облечена спретнато с по-чисти и по-нови дрехи, детоса само за празничен ден, взела няколко вошеници в ръка и бърза за в черкова. Там ще палне по една свещ пред света Богородица, пред свети Архангел и пред свети Алипия, когото почита, задето е предстоял да ѝ се закрепи челедта; ще изцелува всичките куни в женската черкова; па ще се изправи смирено на своето място. Тя нема да приказва като други жени, а с благоговение ще слуша какво се чете и пее; па дете му е реда, ще се прекръсти три пъти и ще направи малък поклон. Стрина Венковица много разбира от черковния ред. Братето ѝ някога са челе и пале в черкова, та и тя доста нящо е научила

и запомнила от тях. Тя знае и кога е тайната молитва, и кога полюлеете ще запалят, и кога канона ще се зафане. Знае и кога кое евангелие ще се чете. Доде ли в празник някоя гостенка у тях, или пък иде ли да споходи някой болник или някоя стара жена. Стрина Венковица, покрай другото, се обича да поприказва и за Божи работи: за поеса на света Богородица, за мъките на света Варвара, за страстите на Исуса Христа, за житието на свети Алексия, человек Божи. И когато заговори за такива Божи неща, нейното повяхнало и изпито лице, набръчкано окол очите, се осенява от някаква духовна красота, в малките ѝ слъзливи очи се загорява един чуден огън и погледа ѝ, с който други път меко те милва, сега, насочен нейде в далечината, като че не вижда тие, що са пред нея, ами гледа в някой други свят. Увлечена да приказва за светци и праведници, стрина Венковица тогава и сама изглежда като Божа праведница.

И в катаденшия си живот стрина Венковица беше не дип като другите жени. Много ударна, много чалъшкан жена бе тя. Гледаш я на пътя — дребничка, сухичка, слабичка. Ала виж я на работа — такъва чевръста, такъва пъргава не ще намериш друга в махалата! По цял ден тя почивка не знае. Заран в тъмни зори ще стане, ще накладе огъня, ще сготви нящо, па ще иде да издои кравата. Дорде се отвари прясното мляко, тя ще избие подквасеното от вчера. Станат ли децата, ще вземе да ги стегне, ще ги нагоди да похапнат, ще ги изпрати у даскала или ще ги нареди на работа. Па ще влезе след това в стана — и като засова, като затупа — вятър! Голяма майсторка е стрина Венковица на ткането: никой не може да тъче такива хубави кенарени платна, везани възглавници и шарени черги, каквито тъче тя. А кога не е в стана, тя ще пък да преде или нящо ще шие. Вечер, като си легнат чичо Венко и децата, тя до някое си време ще седянкува. Дори и в празник тя почивка не знае: ако нема госте или ако не иде да споходи някой болник, тя не ще да седне пред портата, както сядат други жени от махалата, и да предумва хората, ами ще вземе нящо да треби из двора или да нарядва в къщи. Настане ли кърска работа, стрина Венковица зашир не знае: било с работници ще се разправя, било пък сама ще иде на кукуруза и там по цял ден нящо ще сади, ще копае, или ще прибира.

На кукуруза стрина Венковица сади няколко тюрлии фасул: и от биволчетата, и от шаренкия, и от плоския, и от ситничкия. Всеки един тя поотделно ще събере и в отделно торбе или гърне ще го запази. През годината тя знае кога от кой фасул трябва да се вари, кой е за тях си, кой е за службата, дето я правят на Свети Никола, и кой за госте. Запролети ли се, тя знае кога кой ще се посади. Дотрябва ли някому от махалата такъв или иначе фасул за семе, у стрина Венковица се ще го намери. Стрина Венковица и трошии всякакви есен ще наложи, и пресол жлът като смин ще запази чак до жътва, и сланината хубаво ще насоли, та да се държи цяло лято, и саздърмата ще добре да извари и да я зачува, и какво ня, и какво ня! Чудна домовница бе тя и много мукаятлийка!

Стринини Венковичини живееха у дома доста притеснено, че чичо Венко слабо принесеше в къщи. По-рано малко и изкарваше. Изпърво той беше ткаля — тъчеше у дома си платна и аби. Тогава прекарваха оскъдно. Отпосле го взе хаджи Петър, селския чорбаджия, да му върши някои негови работи. Оттам се посъвзе, прикупи си някоя и друга нива и две ливадки и достигна да има по-добър хал. След това, защото бе книжовен, хаджи Петър настоя да го турнат на селска работа. И зафанаха кое кабзамалин да го поставят, кое с Йошурджиете да го пращат. Оттогава чичо Венко взе да минува като един от по-първите люде в селото. Ала това негово първенство бе повече вънкашно, повече за пред хората. В къщи от това му първенство немаше голяма облага. Защото прихода му от селските работи не беше голям. Па той се бе научил да походва и по механите, та и там пилееше немалко от прихода си. Ето защо, макар и да

минуваше за голям човек, много нящо не можеше да принася в къщи. А и колкото би могъл да принесе, колкото му останеше в кисията, чичо Венко го стискаше и не обичаше дип да го отद्याла за къщен масраф. Само каквото по на едро ще се даде — за ораче и косаче, за дърва, за зеле, за свиня, — него ще даде или ще го купи; а за по-дребни потреби — за сол, пипер, ориз, зехтин — мъчно му се отваря кисията. Стрина Венковица пък беше такъва, дето не обича сама да му иска: чака той да се сети. А чичо Венко си прави оглушки. Тя ще накара в петък някоя от децата да му каже, че трябва това или онова да се купи за в къщи. И след такъво подсящане рядко е да вземе чичо Венко цедилника и зехтиньовия съд и да иде да купи от пазара, щото трябва. Повечето ще си премълчи, а някой път ще и да се сопне на детето. Стрина Венковица бе много хатърджийка. Откаже ли ѝ някой, рече ли ѝ лоша дума, ней токо ѝ стане криво, па се свие в себе си и вече не подирва тоя човек. Та и чичо Венко като стори така, стрини Венковици остане хатър и дълго време го вече не потръсва за нищо.

Като беше така стеснен чичо Венко и така мъчен за даване, стрина Венковица одавна бе навикнала сама да му дири колая и да намира как да посряща къщния масраф: било от чуждо ткане тя ще изкара нящо, било от масло и сирене ще отдели, било брашънце или кукуруз, или фасулец ще продаде и се ще намери да купи, каквото трябва. Никога тя не остава в къщи без зехтин, без ориз, без пипер. Макар по малко, ама се ще има.

Когато са сами в къщи, стрина Венковица ще потиква по как да е. За тях си тя ще готви по-простичко — ще варне чорбица от компир, от фасул или от балгур, ще опържи малко лук и чушки и ако е сряда или петък, ще капне в тиганята само мъничко зехтин или шарлаган.

Като гледаше да минуват сами по-спестовно и по-стегнато, стрина Венковица много залягаше пред хората колкото се може по-добре да се отсрами. Додат ли им госте, тя така хубаво ще да наготви — ще турне тогава и зехтин повече, и ориз — щото всички ще останат зачудени! И затова макар че чичо Венко малко изкарваше, макар че малко приносеше и купуваше в къщи, ала стрина Венковица, със своето пестене, със своите хубави разпоредби, с гостолюбието си и с голямото си залягане да се отсрами пред чуждинци, така добре бе поставила своя дом и своята челед, щото отвън хората броеха стринини Венковичини между заможните люде и мислеха ги, че те живеят охолен живот. С тоя свой ред стрина Венковица не само поддържаше доброто име на тяхната къща, ами и на чича Венка запазваше достойнството като на селски човек.

Стринини Венковичини имаха три дядя. Някаква напаст бе ги нагазила на млади години, та първите им дядя умираха — повечето още негодинасале. Едва петото или шестото дете можа да се зачува. То бе момиче. След него с голяма мъка се закрепил и момчана рожба. Най-после и изтърсака се запази — той бе пак момче. И останаха си с тие три дядя.

Момичето като всяко момиче растеше борзо. И не сети стрина Венковица как се отърси Цанка и стана коджа моме. Тя бе пъргава и разумна. Отрано пое шътнята из къщи. Стрина Венковица я учеше на всякаква работа — и да преде, и да шие. Па скоро я турна и в стана. И Цанка се научи хубаво ткане да тъче. Зафана и чуждо да поработва. С това тя и на къщния масраф помагаше, па изкарваше да може майка ѝ и за нея да приготви премени и дарове. Че нали заран и туй ще дотрябна, нали и тя ще да се замомува? А ето че неусетно и това време доде. Излезе вече и Цанка мома на хорото. Станала бе тя една лична, една хубава девойка. И още се ненамомувала добре, още стрина Венковица се ненарадвала на помощта ѝ, ето, че дохода и годежници. Добър късмет ѝ излезе. И ожениха стринини Венковичини Цанка. Хората, дето тя отиде, беха харни люде. Много доволни беха те от нея. Васьовица Врътанката, комшийка на

Цанкини, срещнеш ли стрина Венковица — те беха някога еранки — се ще я запре да ѝ каже добра дума за дъщеря ѝ.

— Много разумно чедо си отгледала мари, Венковице! Цялата махала не може да се нафали с нея!

Последната рожба на стрина Венковица беше здраво и пъргаво момче. Буйно растеше Гошо. Стрини Венковици той задаваше грижи само с това, че обичаше повечко да играе с комшийските дядя. Ала инак той беше умен и послушен.

Повече кахъре и грижи понесе стрина Венковица с голямото си момче. То се роди слабичко и малко хилаво. С много залягане и с много трепер можа стрина Венковица да го зачува да не иде и то, дето по-рано беха отишли другите ѝ дядя. Ала малко по малко поотърси се и Колчо, зафана да позаяква, взе да расте. Само че си остана някак по-слабичек от другите. Така слабичек като беше, па и защото с такъва мъка го отърва и зачува, стрина Венковица нему най-много и трепереше, за него най-много се грижеше, а поради това него си и най-много обичаше.

Пък и Колчо беше някак не като другите дядя. Тихо и кротко момченце бе — като Божа кравица. Това да вика, да играе на улицата с други дядя — у него го нямаше. Се дома си седи, се окол майка си е. Той бе много привързан към нея. В същото време Колчо бе и твърде паметно момче. Макар и свитичек, той от малък още много нящо разбираше. Всичко, що ставаше в къщи и наоколо му, дълбоко се запечатваше в неговата малка душица и будеше у него силни чувства. Затворен в себе си, той обичаше да се замислюва за много неща. От малък още той се увличаше от хубавото и имаше усет за това, що е добро и що е лошо.

Като заходи на школьото, Колчо и там бе тих и кротък. И много бързо префаташе в учението. Даскала не можеше да го изфали.

— Умно и даровито момче е — казваше той.

От школьото право дома ще си доде. И щом доде, ще седне да суче циви или да мотае, или нящо друго да помага майци си. Той бе послушен и много работлив. Стрина Венковица не можеше да се нарадва на неговата кротост и послушност и на неговия не според годините му разум. Зарад това тя още повече си го обичаше. Колчо беше не само любимец на стрина Венковица — той беше и нейната гордост. Дори и чичо Венко, който инак бе студен към всички в къщи, към Колча проявяваше особена грижа и обич. И той се гордееше с него.

Изучи Колчо в школьото всичките таблици, премина през всичките чинове в голямата стая при даскал Богдана, влезе и в одаята при главния даскал Филип и най-после свърши и одаешното учение. Излезе пръв ученик, пофален и от даскалите, и от настоятелите училищни.

Той бе станал вече коджа момче. Настоятелите поискаха да го задържат в школьото да помага на другите даскале, рекоха да го главят нящо като даскал. И Колчу се искаше това. Чичо Венко пък искаше да го даде у хаджи Димитрови на хана, та да им записва там сметките и да се приготви да стане търговец. Ала стрина Венковица не пристаяше ни даскал да го главят, ни у хаджи Димитрови на хана да остане. Тя искаше да го дадат на занаят.

— Занаята е благословено нящо — думаше тя. — Чивяк без занаят е като без очи. Нека най-напред да се научи на занаят, па напакон може всякаква работа да зафана. — Тя привеждаше приказката за царския син, дето трябвало по-напред да се научи някакъв занаят, макар и асьре да плете, па тогава му дале някоя си хубава мома.

Стрина Венковица наложи своето. Чичо Венко, инак корав и упорит, тука отстъпи. Избра тя за Колча нов и хубав занаят — кондурджия го даде да се учи. Настани го при първия майстор в селото.

Майстор Димо не взимаше кое да е момче за чирак. Колча се съгласи да вземе

зарад хатъра на стрина Венковица и чичо Венко, па и защото знаеше, че той хубаво се е изучил на книга и е кротък и разумен.

И в занаята, както по-рано и в школото, Колчо беше прилежен и бързо префаташе. Майстор Димо бе много доволен от него. Той по-рано от другите чираци го изкара и калфа. Фалеше го, че хубаво е усвоил занаята и че се е научил чисто и добре да работи. Даде му затова и по-голям хак. Стрина Венковица му събираше париците от хака и пазеше ги, да му се намерят за напokon. Че нали след някоя година ще трябва и самичек да си зафане занаята? И случеше ли се някой роднина да тръгне нящо по работа за Филибе, тя се ще му даде да купи Колчу едни или други кондурджийски такъме.

Измина се неусетно уреченото време, което Колчо трябваше да прекара като калфа, и ето го, че излезе вече и майстор. Направиха икрама на майстор Дима, според както му е редът, и той даде благословия и упътване на Колча, да може оттук нататък самичек да си работи занаята. Повечето такъме беха му вече готови. Със събираните от хака му парици той си купи и всичко друго, каквото още му трябваше. Купи си и малко стока. Стрина Венковица от по-рано още бе се погрижила да му намери и дюкянче. Тя го бе изчистила и уредила хубаво. И ето го Колчо настанен вече като майстор! Той бе сяйнал от радост. Радваше се и чичо Венко. Ала най-много бе доволна и радостна стрина Венковица. Че нали всичко това се достигна с нейните грижи и с нейното залягане и настояване!

Роднини и комшии подкрепиха на първо време новия майстор със своите поръчки. Колчо работеше здраво и хубаво, па и по-евтиничко, та скоро взеха да му се обаждат повече мющерие. И полека-лека работата му тръгна добре. Стрина Венковица, на която бе голям мерак да види Колча стъпил по-здраво на краката си като майстор, сега се поуспокои. Още малко да се позасили откъм мющерие, да си вземе и чирак, да се закрепи още по-добре, па ще зафане да мисли вече и за друго. Че Колчо май бе станал вече и ергенин. Дорде изкара калфуването при майстора, той неусетно се отърси, фърли бой и ето го цял момък. Тъничек бе малко и възслаб бе, ала се можеше да се смята за ергенин. Та стрина Венковица се готвеше скоро и за снаха да се загрижи.

Ала не доде ред за тая грижа така скоро, както стрина Венковица го очакваше. Забъркаха се времената. Вдигна се въстание облизото там, в Копривщица и в Панагюрище. Настъпиха страшни и усилни дни. Всички работи и занаяте отслабнаха. Зафана се наскоро след това и руската война. Настанаха нови, още по-големи страхове и бъркотии. Колчо затвори дюкяна и се прибра в къщи. Сегиз-тогиз само покръпваше по нящо, а повече окол добитъка и по кърската работа помагаше. През това време за нищо друго не можеше да се мисли, а само дали ще останем живи и здрави.

Ала най-после настъпи край на размирните години. Свърши се войната. Доде освобождението. Светна пред очите на всички. Нов и радостен живот се зафана. Подкачиха се отново с едно голямо засилване и оживление всички работи и занаяте.

Отвори си и Колчо дюкянчето и залови се пак за кондурджилъка. Мющерие се сипнаха много. Че хората беха се докъсале. Па и всеки иска да носи сега по-хубаво. Трябваше да си вземе и чирак.

Стана дума Гошо да остане при него да изучи занаята. Той бе поработвал окол него през време на войната, та лесно би го усвоил. Ала рекоха: сега се отварят в София нови работи: нека иде там и да се настани на някое по-добро място, да изучи някой по-други занаят. И изпратиха го него в София. Пристояха му там някои роднини и настаниле го в някаква печатница: хубаво място било това и добър занаят щял да научи там.

Колчо взе чуждо момче за чирак и с него подкара работата си. Скоро след това трябваше да вземе и втори чирак. Че работата му много се засили. Добре му тръгна

занаята. Добър бе и прихода му. Зафана и майци си да дава повечко за късен масраф, та и у дома заживяха по-охолничко. Стрина Венковица и къщата бе наредила сега похубаво.

През размирните години Колчо бе заякнал още повече, възмъжал беше и сега изглеждаше вече като същински ергенин. С продълговато лице, с мек и малко свенлив поглед, с тъмна въздълга коса, която той прирешваше на една страна, с малки токо-що подкарале мустачки — Колчо имаше миловиден изглед. Облачаше се спретнато, порано с чишире и минтан, а сега след войната с панталони и палто.

Закрепен добре в занаята от добри хора, добре нареден и в къщи, па както бе инак разумен и събуден, както бе и на книга повечко изучен — Колчо минуваше за един от по-първите и по-лични младежи в селото.

Стрина Венковица сега вече можеше свободно, от нищо нестеснявана, да се радва на жаден ергенин и да се готви годежница да ходи и снаха да посряща. Нейни еранки откога са снахи довели и на унуци се радват! Тя закъсня. Нали само последните ѝ дядца се беха зачувале? Па и тия размирни години! Ала най-после ето че доде ред и ней ергенин за годяване да стигне. И какъв личен ергенин!

Одавна роднини и комшийки закачаха стрина Венковица. Още щом ожениха Цанка, и взеха да я благославят пък за снаха. Ала тя отфръгаше тие закачки.

— Малък е още — думаше тя.

И ней сърцето копнееше по-скоро да си доведе отмяна. Ала знаеше, че е рано. И не само за това, че Колчо е още малък, ами и защото много нящо има още да се прекара, дорде доде ред за тая работа. Нали трябва преди всичко занаята да изучи и да стане майстор? И се пак стрина Венковица отрано бе се заела да приготвува едно-друго за тая очаквана радост.

Когато Колчо взе да позаяква, някои комшийки, като я гледаха, че бели платна и шие даровнишки ризи, подмятаха ѝ шеговито:

— Добре готвиш даровете, како Венковице, ами приготвила ли си и момата?

— Аз да си приготвя това, дето е моя работа, пък за момата — то си е работа на ергенина. Стигне ли той — която си хареса, тя ще да е. Аз нема да му се бъркам в това. — Така ще отвърне стрина Венковица.

Други път на такъва закачка и друго ще каже.

— За мен — ще рече тя — всичките моми са добри. Която ми доведе, се ще ми е мила и жадена, и се ще ѝ се радвам. Само здраве да му дава дядо Господ и по-скоро да се оправат работите, та да доде тоя ред.

— Така, така — ще додаде някоя от комшийките. — Че ти, както нагаждаш хорската челед, кой знае как ли ще трепереш пък на жадена снаха! Благатка ще бъде тая, дето ще ти доде за снаха, како Венковице!

Тъй думат комшийки. Така отвръща, така си и мисли стрина Венковица. Ала макар че така дума и мисли, колкото повече настигаше Колчо, толкова по-често се загледаваше тя в момите и толкова повечесе грижеше да избере коя ще да е най-добра за тях. В душата ѝ се таеше мисълта, че тая работа тя ще трябва да я извърши — тя ще трябва да намери Колчу мома. Че той, както си го знае тя, де ще може да ти стори това? Нали се срамува и да погледне мома в очите? Па не види ли тя, че той ни за хоро има мерак, ни по чешма и по седейки като други момци отива. А и момата нали не е само по хубост да се избере, ами трябва да е и с добър нрав, па и от добри хора да е. Не е лека тая работа и не е тя за Колча. Може да се дума и това, и онова, ама туй нящо пак тя трябва да го извърши... Така си мисли насаме стрина Венковица и се продължава да се загледва в момите и издалеч да подпитва комшийки и роднини за една или друга.

Тя бе харесала вече няколко момичета. Всичките хубави и добри. И двоумеше се

на кое от тях да се спре.

Когато най-последно доде времето саалам да се мисли за годявка, стрина Венковица беше се вече запряла на едно. Добрьовичината Лалка беше харесала тя най-много. Хубавичко, здраво и снажно момиче е тя. Пъргаво и работно чедо е. Приказва сладко и разумно, па е и много почитливо. Срещне ли на пътя стрина Венковица, Лалка отдалеч още весело и засмяно ще я поздрави и ще ѝ похорати нящо. Завари ли я на фурнята или на чешмата, тя ще ѝ поеме паралията или менците и ще ѝ стори ред по-рано да си метне хляба или да си налее съдовете. А разпитала бе стрина Венковица комшийки и узнала бе, че била и добра къшовница. Поела била майци си всичката домашна шътня. Па и на всяка друга работа била ударна и пофатна: и на шив, и на предене, и на ткане. Таман, каквото стрина Венковица си обича. Хубаво я е изпекла и научила майка ѝ. Че разумна жена е Добрьовица, и от добър род е — от поп Дончовци. Ра е и мурафетлийка. И много е разговорна и сладкодумна. Видят ли се нейде със стрина Венковица, тя се ще я запре да я заприкаже и ще я заразпитва и за едно, и за друго. Па се ще и да я пофали зарад нейния уред и мукаятлък, зарад нейната набожност и зарад милосливото ѝ сърце. А стрина Венковица се беше и малко суетничка; обичаше да я пофалят и ставаше ѝ от това хубаво и приятно. Поради туй много ѝ се допадеше ней стрина Добрьовица, а покрай нея още повече ѝ се харесваше и момичето ѝ.

Стрина Венковица бе разбрала, че токо да споменат у Добрьовичини, готови са да ги посрещнат. Та какъвто беше Колчо, дето да потропат — и в най-чорбаджиската къща да бъде, — се ще им отворят. Добрьовичини ще го сметнат това дори за голяма чест и много ще се зарадват.

Доволна в душата си от тоя избор, па като знаеше, че и оттам на драго сърце ще ги приемат, стрина Венковица беше уверена, че това така ще и да стане. И смяташе си го вече като в кърпа вързано. Истина, трябва и Колчо да го хареса това момиче. Нали той ще да живее с него? Ала както обича и почита той майка си, както ѝ трепере и както гледа всичко да направи по угодата ѝ, тя си мисли, че щом му доде часа, Колчо ней ще се довери. И токо ще рече: «Мамо, така и така... искам вече...» Па ще ѝ се помоли да му посочи тя кое момиче е най-добро, кое е тя харесала. Тогава тя ще вземе да му покаже онова, дето го е избрала — ще му покаже Добрьовичината Лалка. И както е той послушен, па и момичето, каквото е добро, той ще се зарадва, ще му светнат очите и ще рече: «Хубаво момиче си ми избрала, мамо! И мен то ми се харесва.» Така си мисли стрина Венковица. И уверена, че така ще и да стане, тя с нетърпение чака да удари уречения час, който вече е навременил.

И ето го най-последно, че доде тоя час, ето че настъпи и това толкова чакано време.

Колчо бе станал нящо много весел, ала и малко като смутен, като гузен. Не съдържа го да седи по-дълго на едно място. И в дюкяна дип се не завърта. Имаше един-двама близки другаре. Често токо ще излезе с тях нанякъде. Зафана и у какини си Цанкини по-често да походва. Цанка и тя някак е по-весела от други път и като че иска да се пофали нящо майци си, па се съдържа. Ала се пак ѝ позагатна, че скоро ще има да се радват.

Стрина Венковица се подосети каква ще да е работата. Тя разбра, че у Цанкини нящо наряджат. Може би и тя, кака му, да е харесала някое момиче. Пък и с тие другаре, дето ходи често — кой знае... Ней взе да става криво и мъчно защо не вземе Колчо пред нея да се открие и до нея да се допита, ами дири кака си. Нема тя по-добре от нея познава хората? Нема тя повече милее за него? И у нея взе дори да се възбужда някаква завист към дъщеря ѝ.

Доде света неделя. Това бе към Малка Богородица. Колчо от черкова отиде пак у какини си. Там остана и за обяд. След пладне ето ги че идат — кака му Цанка, бае му Стойчо, а с тях и Колчо. Цанка и Стойчо са някак по-весели от други път. Колчо бе и

весел, ала и малко засрамен Личеше си, че имат нещо омисъл, че нещо хубаво носят със себе си. Стрина Венковица от по-рано още предусящаше, че сега нещо щестане, че може би ще се открие чаканото. Затова бе се поприготвила. Поканила бе и зълва си, леля им Дела. Па и чича Венка задържа да не излиза.

Зафанаха се приказки за едно, за друго. Ала някак не вървят. Усяща се една напрегнатост. Чака се сякаш друго.

— Я оставете това — прекъсна тие приказки леляим Дела, — ами да видим Колчо не ще ли нещо да ни зарадва.

— Ние откога чакаме тая радост! — намеси се и стрина Венковица. — Изгледаха ни се очите за нея. Ами досега се мислехме, че още не му е дошло времето. Пък сега...

— Сега вече доде и прядоде — доизказа го леля му Дела. — Какво ще кажеш, а, Колчо?

— Щом казвате, че е дошло, добре — обади се Колчо малко смутен, с наведени очи, ала и малко усмихнат.

— Ами момиче харесале ли сте? А, невясто? — обърна се тя към стрина Венковица.

Таман да зине стрина Венковица и да каже, каквото ѝ беше на сърцето и на устата, превари я чичо Венко.

— Аз му съм харесал едно момиче — каза той доволен и усмихнат. — Много ще бъде ербап за нас.

— Че кое ще да е това момиче? — запита леля им Дела. Всички с нетърпение чакаха да го каже.

То било на хаджи Петровица сестра ѝ. Хаджи Петровица — тя е една в селото. Нали тя със своята разпоредба закрепи имота и Богатството на хаджи Петра? Сестра ѝ — и тя била като нея. Той често я видвал, като ходи у хаджи Петрови. Добра въртокъщница била. Таман като за тях. Сама хаджи Петровица му била загатнала. Много щяле да се радват, ако стане тая работа. И какво по-хубаво от това — да се сродят с хаджи Петрови!

Чичо Венко завърши с увереност, че неговата дума ще се чуе. Защото той я казва, па и защото по-добро от това не може да бъде.

Дорде разправяше чичо Венко за хаджи Петровичината сестра, Колчо, както бе се навел, не вдигна очи да погледне баща си. Ала челото му се намръщи и лицето му попребледня.

Стрина Венковица бе много изненадана от думите на чичо Венко. Тя не допускаше, че и той ще вземе да се намеси в тая женска работа. И какво пък чудо е харесал! Ами че хаджи Петровичината сестра да ѝ доде в къщи за снаха, тя ще бъде така посиленна, че ще иска да тури под крака си и нея, и Колчо, и цялата къща. И стрина Венковица рече да се намеси и да отфърли това, що каза чичо Венко, Ала каза ѝ Дела я превари.

— Виж, добро е и това място. Какво ще кажеш ти, Колчо?

— Я оставете вие хаджи Петровичината сестра — наместо Колча отвърна каза му Цанка. — Тя е изостанала мома. Не можа досега да се ожени, че е устата и много се надига покрай сестра си, та сега хаджи Петровица гледа нам да я натрапи. Колчо, слава Богу, не е някой зафърлен и изостанал ергенин, та да взима ѝзмета. Той е личен и на чест. Която да поискаме, ще ни я дадат.

Цанка други път се стесняваше от баща си. А сега като никога говореше в очите му така свободно и така рязко. Защото тя и зарад Колча, па и за себе си смяташе наистина обидно това, що го предложи баща ѝ. Колчо вдигна глава малко поуспокоен и с благодарност погледна каза си.

Чичо Венко се усети болно засегнат от тие остри думи на дъщеря си. Той намръщи чело и сърдито я изгледа. Идеше му да ѝ викне, както той си знае. Ала нещо го накара,

та се съдържа. Долавяше, че има и нещо право в казаното от Цанка. А главно, не искаше да сърди Колча. Той открай си го обичаше; а пък откак беше стигнал и бе поел да помага в къщи, той още повече гледаше да му угажда и да му не разваля хатъра. Зарад негов хатър и сега се съдържа.

— Ние ще потропаме там, дето ще ни се радват — подфана сложно и някак ухилено Стойчо, като искаше да смекчи острите думи на Цанка. — Ще вземем на Колча момиче, дето да му е прилика — да е хубавичко, да е младичко, една токо-що разцъфтяна пъпка.

— Хубаво момиче сме си харесале ние — пое думата пак Цанка. — И младичко е, та като доде у нас, мама да си го научи на нейния табият. А не такъва прекарала мома, дето не може тепърва на нищо да се приучва и дето ще се качи мами на главата. Нали така е по-добре, мамо?

В душата на стрина Венковица тоя миг се преплитаха две нееднакви усящания. Тя разбра добре, че Колчо и каква му са избрале вече момиче, без да се допитат до нея, и че то ще да е друго, не е онова, дето тя го е харесала и дето е толкова добро. Мъка я налягаше поради туй. Ала в същото време тя разбра, че и онова, дето го искаше баща им и дето щеше да е толкова лошо, и то ще бъде отфърлено. Това ѝ докарваше задоволство. Да прикрие и едното, и другото си усящане и да бъде вярна на онова, що е и по-рано говорила, тя отвърна някак примирително:

— Ех, каквото сте харесале, се ще е добро. Аз на всичко ще съм благодарна.

— Ами кажете го кое е де! Защо ни толкова мъчите? — с привидна досада се намеси леля им Дела.

— Не е далечно, близо е, тук от махалата — загатна ухилено Стойчо.

— Да ви го обадим ли? — запита дяволито и засмяно Цанка. — А кажи го ти, Колчо, нали ти си го харесал!

Колчо се засрами и наведе очи като мома.

— Е, артък, душата ни ще излезе — натякна пак леля му Дела. — А, Колчо?

— Тинка Илчовичина — каза той като с чуждглас и се изчерви. После вдигна очи, та погледна малко засрамено към леля си.

— На коя Илчовица? — попита леля му Дела. Тя не бе чувала това име.

— Ами Илчовица, дето е тук в улицата — обясни Цанка.

— Така ли? Е, хайде нека е честито, Колчо! — тържествено някак благослови леля му Дела. — Ха целувай ръка бащи си и майци си, па да е на добър час!

II

Стринини Илчовичини седат недалеч от чичови Венкови, в дъното на уличката, дето е зад тях.

Стрина Илчовица одавна бе вдовица. Чичо Илчо беше умрял нейде по Загорето, дето бил отишъл по печалба. Всичко, що имал спечелено там, изгубило се заедно с него. И стрина Илчовица с три малки дяца остана на едни голи ръце.

Тя и по-рано бе малко саможива, малко странеше от хората. А като овдовя, още повече се затвори в къщи — и в себе си. Никому не взе да се оплаква, никому не отиде да се моли за нещо.

И залови се стрина Илчовица за работа. Тя бе млада и здрава, кадърна бе за всичко. Па и от по-рано бе научена да се труди — нали чичо Илчо бе повече по гурбет, та трябваше тя сама за всичко да се грижи. Ала не тръгна тя по хорските къщи да върши едно-друго и лете да ходи по кърска работа у чужди хора, както правеха други жени като нея. По хорските къщи и по хорска работа тя ще трябва да си разправя хала. Па и да го не разправя, хората сами ще го видят. А ней се не щеше да си показва немотията

навън. И друго още я възпираше. Тогава и децата ѝ ще трябва да ходят с нея по чуждите къщи или да се скитат по сокаците. А това тя най-не обичаше. И за туй стрина Илчовица се залови за чекръка. Ще вземе от гайтанджие Йолма, изработи я напрежда, занесе им я в петък и с парите, дето ще ѝ дадат, ще си купи от пазара едно-друго за къщи.

Тинка и Мото, по-малките дядя на стрина Илчовица ходят у даскала. Те са хрисими и прибрани. На школото са мирни и послушни. От школото право дома си идат. И щом додат, сядат да помагат майци си — да чешат вълна и да мотаят. По-голямото момиче, Вела, влачи на дарака, шьта из къщи и окол огъня меси, ходи на фурната и навода. А стрина Илчовица само си преде. Като се сложи на чекръка — врът-врут, — по цял ден и вечер досряд нощ се не вдига. Че вълната по уречения ден трябва да се изпреде. Па и нали трябва четири гърла да се нахранят.

Как живеят в къщи стринини Илчовичини, какво изкарва тя при такъв тежък труд и при таква усилена работа, могат ли всякога да се нахранят, или някога си и недояждат — това никой от махалата не знае и не видва. Гледат комшийките само, че децата ѝ ходят стегнати, с простички, ала чисти дрешки, че не се заглеждат в хорския залък, че и тя, като излезе в петък на пазара или празничен ден в черкова, облечена е прилично — и смятат, че тя не е зебилна като други някои вдовици. Това ѝ е само по-особито, дето отбягва да се сръща и сприказва с други жени, а повече самичка си върви и се пред себе си гледа.

По едно време, като понаякна голямото ѝ момиче, стрина Илчовица и него сложи на чекрък, а пък Тинка запря от школото и остави нея да влачи и да върши къщната работа. И промени тя дотогавашния ред: не взима вече чужда Йолма да преде, ами сама ще си купи в петък на пазара Йолма от вълнарете, ще я изпреде през неделята и другия пазар изработената прежда ще продаде на гайтанджиете. Така тя взе да изкарва двойно повече, отколкото изкарваше, като работеше чужда Йолма.

Посъвзе се след това стрина Илчовица, стъпи по-здраво на краката си. Зафанаха малко по-добре да живеят в къщи. Взе стрина Илчовица и момичетата по-добре да стяга, па и да им приготвува едно-друго, както му е редът.

Мото стринин Илчовичин и Гошо стринин Венковичин беха връстници и другарчета. Заедно ходеха на школото. Пролет заедно ходеха на коприва, а като превали лятото — на лешници и на дренки. В празник Гошо често ходеше у Мотови да си играят. Стрина Илчовица не пушаше своите дядя да играят по пътя или по чужди къщи, ала в празник ги оставяше свободно да си играят в тяхния двор, дето се събираха и други дядя от махалата. Двора им бе широк и както бе затулен в дъното на улицата, много бе пригоден за игране.

Стрина Илчовица немаше адет в празничен ден да ходи по махалата или да сядат пред портата с комшийките на приказка и на предумки. Затова пък тя обичаше, кога се съберат у тях дядя, да поседне вънка на пезула и да ги гледа, като си играят.

Един неделен ден след пладне стрина Венковица подири за нящо техния Гошо. Дома го немаше.

— Заиграл се е пак нейде! — натякна тя.

— Трябва да е из улицата — каза Колчо, който бе дома окол майка си. Тогава той бе калфа у майстор Димо. — Ще ида да го извикам.

Из улицата го немаше. Ала откъм дъното на улицата се чуваха детски викове и смяхове. Отиде по-нататък. Виковете са в двора у стринини Илчовичини. И Гошо ще да е там. Чува се и неговия глас.

Колчо, след малко двоумене, влезе през стария, малко понаведен вратник у стринини Илчовичини.

В двора у тях билюк дядя играят на пилчка. Една дълга редица момчета и

момичета, заловени едно зад друго, се извива и кърши като змия. Това са пилците. Начело на редицата едно тънко-височко момиче, цяло зачервено, е разперило ръце и брани пилците. Това е квачката. Пред квачката е орела. Той подскача и налита да иде към опашката на редицата и да залови последното пиле. Квачката го не пуща. А и редицата бързо се извива на противната страна. Орела е Гошо. И той е запъхтян и зачервен като квачката. А квачката е Тинка стринина Илчовичина.

Увлечени в играта, децата изпърво и не забележиха, като влезе Колчо. Ала едно от тях го съгледа и извика:

— Гошо, байко ти!

Гошо се спря като гузен. Спря за миг и квачката, що водеше пилците, и засрамено погледна в земята. И цялата редица след това се запря и шума малко по малко затихна. Колчо, изправен край вратника, се усети някак като виновен, задето е прекъснал тая весела игра. И без да ще, погледа му се спря на зачервената квачка, която бе навела очи в земята. «Какво момиче!» — си каза на ума, като не снемаше поглед от нея. Ала в миг се сепна.

— Гошо, мама те вика — каза той полека.

— И-и-и, пък ти, Колчо, ще им разтуриш хубавата игра! — се обади стрина Илчовица, която бе седнала на пезула.

Колчо не беше я забележил.

— Добър ти ден, стрино Илчовице — прибърза той да я поздрави, щом я съгледа. — Играта ли гледаш и ти ?

— Дал ти Бог добро, стрини. Седнала съм тук да ги гледам, като играят, и да им се радвам. Че това нали ми е радостта за цяла неделя!

— Хубава игра. Аз тъкова... — смънка Колчо, като се почувствува още повече виновен. — Гошо нящо го подириха дома... Ама то не е дип за бързо. Нека пък да поседи още малко, та да се не разтуря сега хубавата игра.

— Ех, а доиграйте си, дяца! — додаде стрина Илчовица.

— Хайде дръжте се! Вардете се! — обади се от децата. Гошо, насърчен от банка си, взе да скача наоколо. Окопоти се и квачката и с разперени ръце зафана да варди пилците. И редицата взе пак да се вие и люшка. Понесе се пак шум, вик и смях.

Колчо се двоумеше дали да излезе, или да остане.

— Ела поседни, Колчо, та ги погледай и ти — покани го стрина Илчовица.

Колчо отиде и седна край нея на пезула.

Стрина Илчовица го заразпитва: майка му що чини, баща му по дома ли е, той как е със занаята, майстора му добър ли е?

Както всички в махалата, и Колчо знаеше стрина Илчовица за малко саможива и някак скъпа в приказките. Сега, като се заприказва така с него и го заразпитва за всичко, той остана доста изненадан и позачуден. «Виж, и тя била разговорна жена» — си помисли той.

Тихото и сладко приказване на стрина Илчовица, веселата игра на децата пред тях и онова мило и хубаво слънце, що бе грейнало отсреща — всичко това вливаше Колчу в сърцето една особена приятност. Той отговаряше на стринините Илчовичини запитвания охотно, ала по-накъсо. Не се отпущаше в по-дълго разправяне, едно, защото малко се стесняваше; а, друго, защото вниманието му беше насочено повече към пилчката — и към квачката.

Каква жива и весела била тая Тинка! А по-рано, като я е срящал — тиха, срамежлива, не смее сякаш дума да продума. И колко се е заруменила!

Хубава е пак играта, ала се някак не върви. Гошо малко се стеснява от байко си. Още повече се стеснява квачката. Уж тича, вие се, брани пилците, ала се някак пресилено. Личи си, че се срамува от гостенина. Най-послед токо спряха изведнаж

всички. И пиличката завчас се разтури.

— Ами карайте де! — обади се стрина Илчовица. — Защо така я разтурихте?

— Ех, наиграле са се — додаде Колчо, като стана. — Хайде сега, Гошо, да си вървим. Остай си сбогом, стрино Илчовице.

— Та и ти вече си тръгваш, Колчо, а? Ех, иди си сбогом и много здраве на вашите — каза стрина Илчовица, като постана да го изпрати.

На излизане Колчо пак фърли поглед към децата. Между тях, сред купчинка момичета, изпъкваше напусналата своите пилци квачка, по-височка от другите и се още заруменена от играта. Тя крехко се смееше за нящо.

Отиде си Колчо и зафана се дома за някаква работа. Ала това, що видя у стринини Илчовичини, не излизаше от ума му. Като че ли се още са пред очите му и широкия равен двор, и ниската, малко прихлупена къщица, със закнижени прозорци, и широкия отвод, чистичек, измазан с бяла глина, а отдоле нашарен с тънки ивици от червена и жълта глина — това Колчо добре бе забележил, — и стрина Илчовица, седнала на пезула пред отвода, като никога весела и разговорна, с един мил и благ поглед, и оная шумна и весела пиличка, и квачката — това тънко, та височко момиче, с големи очи, светнале от разгорещената игра, дето се вие като фиданка имята се насам-нататък като сърна, дето толкова бе се заруменило и тъй крехко се смееше.

Тая квачка най-силно се бе врезала в паметта му. Тя всякога като жива се изправяше пред погледа му. Работи у майстора си на тезгяха, зашива табан или набива клечки, а пред очите му е се тя — мята се като сърна и вие се като фиданка.

И взе да му се иска пак да я види — тая пъргава квачка. Прибира ли се дома, поспре се на пътя и токо се загледва към улицата, дано му се мерне. Не мярка се. Тя дип не излиза — повече в къщи окол майка си шъта. Па и той нали само вечер се прибира?

Една заран, като излезе от къщи, срещна я. Носеше на рамо кобилица с дрехи. Ходила бе на реката да ги плави. Беше боса, с късо сукманче и с възсукани ръкаве. Стори му се сега някак по-голямшка.

— Що чиниш, Тинке? — запита я той.

— Нищо — отвърна тя с половин уста, па наведе очи и малко се попричерви.

«Каква хрисима е сега! И защо ли пък се причерви?» — мисли си Колчо.

Зафана след това по-често да се поспирва пред улицата и да се загледва към дъното ѝ. И всеки път, кога види или срещне Тинка, ставаше му някак хубавко и приятно.

А Тинка бързо расте и заяква. Отърси се от детинството. Ето я коджа момиче — едно стройно, измично. Сега вече не играе на пиличка, ами взе да налита на хоро. Ала малка е още за хорото. Па е и подявка. Кака ѝ токо-що е стигнала за момуване, и стрина Илчовица нея едва нареди и взе да я праща на хоро.

Тинка знае, че на голямото хоро, дето се завива всеки празник на широкия мегдан, малко по-долеот стринини Венковичини, и дето се събират момите и ергенете от цяла горна махала, тя не бива още да ходи, както не ходят и всички нейни еранки. Затова пък такива като нея подевки и коритани в празник ще се съберат на малкото мегданче, дето е в уличката пред стринини Илчовичини, и ще си зафанат там свое хорце. На това хорце гайда или кавал не свири. Момичетата сами си пеят и си играят. Не са и пременени тие подевки като момите на голямото хоро: с по-прости дрехи са, с къси сукманчета и боси. Ала затова пък те са свободни като птички. Нема там ергене, та да се срамуват. Само дяда от махалата се гонят окол тях и стрина Илчовица някой път дето ще поседне пред вратника да ги погледа. И като викнат с крехките си гласове едни скокливи песни, па като залюлеят онова кръшно хорце — не може да им се наслуша и нагледа човек!

Па и какви весели песни пеят тие луди и палави коритани! Весели — и се малко дяволити. Ето, викнале са песента за оная малка мома, дето брала росен в гората, па се загубила там. Намерил я млад Недялко. Мома му се жално моли: «Недялко ле, брат да ми си: изведи ме из гората». Послушал я млад Недялко и завел я чак до дома ѝ. Ала наместо да му благодари, мома му се в очи присмя:

Недялко ле, невредаму!

Цяла гора преминахме,
не би вреден, ни кадърен...

Или оная за немирницата Лала хубава, дето подмамила момчето на една тяхна комшийка. То било годено вов друго село за мома, за чорбаджийска дъщеря. Ала като минува Лала всеки ден покрай тях и дрънка менците си о дуварете, подлудила момчето и то сега не знае делник ни празник, не знае света неделя.

В събота хоро трае,
в неделя ходи, та оре.
До пладне оре и пее,
от пладне гледа слънцето
дали ще скоро да зајде,
по-скоро в село да иде,
покрай Лалини да мине,
да види Лала хубава...

Весели песни наистина и се малко дяволити. Ала колко са инак скокливи! Как хубаво и как леко се играе по техните крџшни извивки!

Не беше само стрина Илчовица, дето обичаше да слуша тие крџшни песни и да гледа веселото хорце на коританите. Често пџти и Колчо се заслушваше в техните песни и се загледваше в това малко хоро. Той бе понарасъл, измџкнал се бе и станал беше коджа ергенче. Негови другаре вече се ергенуват и по хорото. Той се стеснява. Срам го е още да иде там и да се нареди с ергенете. Па и не тегли го голямото хоро. Ала затова пџк в празник след пладне той често ще поседне на дџската, дето е между тяхната и чичовата Стойова кџща, там на кџшето, отдето се завива кџм улицата. Колчо сџда на дџската уж да гледа кои минуват и заминуват по пџтя. И уж в това само се е улисал и за друго нехае. Ала вгледай се в него и ще видиш как ухото му се заслушва повече кџм уличката, отдето долитат крџшните и дяволити песни. Па и погледа му токо се откџсне от пџтя и от минувачете и се насочи и той кџм дџното на улицата, дето на мегданчето се вие и люшка малкото хоро на палавите коритани. Между крехките гласове, що се донасят из улицата, Колчо ясно долава един познат глас, тџнџк и звџнлив, който се издига по-високо от другите и който му се вижда тџй мил и сладџк! А фџрли ли поглед кџм живото колело, що лудешки се вие и вџрти там в дџното, окото му се спира на едно височко момиче с продџлговато лице, зачервено сега от хорото, както бе зачервено по-рано, кога бранеше пилците от орела, и с дџлга коса, спусната на една плитка, разрешена на края, която от скачанџето се мџта ту на една, ту на друга страна.

Някой пџт на дџската при Колчо ще седне и дџдо Марин, чичовия Стойов баща. Той от старост не може да ходи надалеч, та повече тук си посядва. Чичо Стойо зарад него бе и поставил тая дџска. Седне дџдо Марин при Колча, па вземе да му разпрва нящо за старо време: Колчо го слуша с едното ухо и уж и той го нящо запитва, ала другото му ухо е насочено кџм улицата, отдето то долава един тџнџк и звџнлив глас; а и погледа му токо се насочва кџм задџненото мегданче, дето между заловените на колело подевки му се мџрка едно височко момиче с дџлга плитка, разрешена на края, която се мџта ту насам, ту нататџк.

Ето, че минува една Колчова роднина.

— Що си седнал тук при старците бре, Колчо — ще го закачи тя, — та не идеш

таме на мегдана, дето се е залюляло такова буйно хоро?

— Какво ще права там, лельо Гинко? — ще отвърне Колчо, като ще постане малко от икрам към леля си.

— Какво ще правиш ли? Виж пък питане! Ами нали си пусти ергенин? Нали трябва да си огледваш мома? Че майка ти откога е зажадувала за отмяна!

— Ах, ергенин съм токо де! Още не му е дошло времето за ергенуване, лельо Гинко.

Леля му Гинка ще си замине недоволна от тие Колчови думи и някак зачудена, задето това момче така отбягва от хорото. А Колчо седне пак на дъската при дядо Марин и уж слуша неговите старешки приказки, ала ухото му се не откъсва от крехките песни, що долитат из уличката, и погледа му токо се отплесне към малкото живо хорце на коританите. Нека се люлее там доле на мегдана голямото хоро. Това тук къдя е по-весело и по-мило. Нему тъй е хубаво да седи на дъската при дядо Марина! И тъй му се пълни сърцето със сладост и приятност!

Тинка бе забележила, че Колчо някак повечко я следи и дири и че кога приказва с нея, някак по-особено я и вгледва. И взело бе и у нея, макар и малка още, да се пробужда някакво по-друго усящане към него. Срещне ли го, се ще се поизчерви. Приказва ли с него, малко се стеснява, ала и приятно ѝ е в същото време. И взе и ней да се иска по-честичко да го сряща.

Колчо зафана да дири случай да се виждат вечер по-късничко, та да могат повечко да си поприказват. И взеха от време на време тайничко да си нагласяват такива срещи. Те беха пак късички. Че и двамата се страхуваха. Па и стесняваха се още един от други. Ала така беха мили и толкова беха сърдечни тие им късички срещи!

Мина се още някоя годинка. Колчо възмъжа и заякна, стана вече цял ергенин. Па и инак бе стъпил вече на краката си — излязъл бе от майстора и зафанал бе сам да си работи занаята. И можеше сега вече саалам да се заергенува. Ала той се пак се тегли настрана от другите ергене: не налита на хорото, не ходи по чешми и по седейки.

Закачат го роднини. Той се се отфърга.

— Не му е дошло още времето — ще каже.

— То времето е дошло, ами ти си уतिकлив и срамежлив! — ще отвърнат с недоволство роднините му. — Кой знае какво ли ще правим с тая твоя уतिकливост и с тоя срам?

Истина е донейде, че той се и срамува. Па и годините като се така разбъркаха, не му беше дип и време да се пусне саалам по ергенуване. Ала и друго имаше: Тинка бе още под корито. Понаякнала бе и тя, измъкнала се бе и беше станала височко и стройно момиче. Ама на кака ѝ нема да излезе късмет и майка ѝ се още я не пуца на голямото хоро. И тя се още се смята за подявка.

По едно време се обади някой за Вела стринина Илчовичина и тя уж се годи. Зарадваха се стринини Илчовичини. Най-много се зарадва Тинка. А покрай нея и Колчо. Ала не знам какво се случи, годеника забягна някъде и работата се разсъхна. Попариха се стринини Илчовичини. Вела бе като убита. А Тинка си остана пак под коритото. И се още не я пуцаха на хорото. Без нея пък и Колчо какво ще прави там? Че тайно той бе свързал сърцето си с нея. За нея само той копнееше и милееше. Тя бе вече неговото скришно либе.

След руската война се прибра много загубен свят. Прибра се отнейде и напредния годеник на стринината Илчовичина Вела. И обади се пак у стринини Илчовичини. Работата се завърза отново. Скоро направиха и сватбата. Сиромашка сватба стана. Че момъкът бе от по-долни хора и си немаше нищичко. След сватбата той заведе невестата си в София, дето се бил настанил на някакво място. Заедно с него отиде и Мзто стринин

Илчовичин. Там зетя щял да му пристои да се натъкми на добра работа. И стрина Илчовица остана в къщи само с Тинка.

Сега вече артък и Тинка ще се замомува. Стрина Илчовица я постегна и попремени, па я изпрати на хорото. Не беше премяната ѝ като у хората. Нали стрина Илчовица е вдовица. И нали токо-що бе откарала една сватба. По-спретничко стегна тя своята токо-що излязла изпод коритото мома — според колкото бе достижна. Па и Тинка нали е още малка.

Има време да се момува и да се кити. Сега нека да бъде по как да е, та да се не вгледват още в нея и хората. А Тинка наистина още не изглеждаше като същинска мома. Хубавичка е инак: висока и стройна като топола; под извитите ѝ вежди светкат големи черни очи; лицето ѝ продълговато, с румени бузи; имаше дълга кафяна коса. Ала се още е слабичка, тънка в кръста и свита в плещите: пъпка трендафил, добре още неразцъфтяна.

Така слабичка като бе, както беше и спретнато пременена, па и срамежлива, както бе пред чужди хора, махаленките ѝ не забележиха, че е излязла нова мома на хорото. Не фърлиха око на нея и ергенете.

Само Колчо забележи това. Той се зарадва, че най-последно доде ред и неговата малка изгора да се замомува. И зафана да я следи на хорото и да я дири там с жаден поглед.

Сега и той бе взел вече да ходи на голямото хоро. Беше станал и той същински ергенин. Със занаята одавна вече бе много добре. Работата му в дюкяна бе тръгнала от хубаво по-хубаво. И отворен му беше вече пътя саалам да се заергенува. Ала не беше само това, дето го насочи към хорото на големия мегдан: и друго имаше сега там, дето го влечеше към него.

Макар че нищо вече не го спираше, Колчо се още не можеше да се отпусне и да бъде свободен на хорото като другите ергене. Той си бе се свитичек, се малко се стесняваше. Искане му се да се фане и той като другите до някоя мома — до тая, към която го тегли сърцето, — ала се срамува. Срамува се да се фане до нея, па го е срам и да открие пред хората своята севда. Затова само с поглед той следи Тинка на хорото.

И се още скришом се срящат вечер в уличката.

Гледа да ги не видят някои, пази се да не узнаят майка му и баща му. Само на двама близки другаре бе открил той своята тайна обич.

Ала не можеше, то се знае, да остане тая работа докрай скрита. Се ще трябва един ден да се открие. И затова след няколко време, като взеха близки и роднини много да настояват и да го притискат, а пък зад тях той съзираше настояването и на майка си, па като не можеше вече и самичек да сдържа своя засилен копнеж, Колчо рече най-последно да открие работата. Неговата обич към Тинка, заредена от само себе си и неусетно нарасла, беше изпълнила цялото му сърце. Тя бе така силна, щото Колчу и през ума не минаваше, че може някой, па бил той майка му или баща му, да го накара да се откаже от нея. Макар че пред хората се стесняваше и срамуваше, ала в душата си той бе сърцат и готов бе с всички сили да отстоява онова, което му бе мило и скъпо. И се пак той се стесняваше да се открие пред баща си и майка си. Та затова рече най-напред да се изкаже на какини си и после заедно с тях да обадят и на родителите му.

Стрина Венковица, като и други от махалата, не беше и забележила, че второто Илчовичино момиче е изляло мома. За голямата ѝ дъщеря тя знаеше, че дълго ходи ни годена, ни разгодена, и че наскоро се ожени. А по-малката тя си я знаеше се подявка и се я мислеше за невръстна. И никога не бе ѝ минавало през ума, че може нейния Колчо да фърли око у Илчовичини. та там да иде тя годежница.

Илчовица тя знаеше за студена и затворена жена. Тя никога не идеше у стринини Венковичини да потърси от нея това или онова или да се допита до нея за нящо, както правеха всички други комшийки. Не обичаше и надълго да приказва с нея, кога се

срещнат на пътя, и да ѝ разправя своя хал, нито пък имаше адет да я фали и въздига, както правеха други някои жени, към които стрина Венковица най-много бе и привързана. И затова стрина Венковица дип не обичаше стрина Илчовица: държеше се и тя към нея по-студено. Па покрай нея и на момичетата ѝ не гледаше с добро око. Когато по-рано прекарваше през ума си момичетата от махалата и пресмяташе кое би било най-добро за тях, на Илчовичините момичета хич се и не запираше.

Сега, като се откри работата и като каза Колчо, че Илчовичиното момиче си е харесал, стрина Венковица остана много изненадана. Защото излезе това, което тя никога не бе ни помислювала. А в същото време и неприятно ѝ стана, много неприятно. Едно, че не биде нейната, не биде това, дето го очакваше, дето го бе намислила и приготвила и дето го смяташе, че ще е най-добро и за нея, па и за него. А друго, защото ще трябва сега да иде да потропа на вратника у тая, дето ѝ е най-студена в цялата махала. Никак не беше по сърце стрини Венковици това, що откри Колчо. Ала какво можеше да стори? Да се възпротиви? Видя се, че Колчо самичек си го е харесал. Тя си мислеше по-рано друго за него, мислеше, че той не може и не ще се наеме самичек да стори това, ами ще се обърне към нея и каквото е тя харесала, това и той ще хареса. Ама е, че не би така. Той като че стана други: не щя и да я попита. Много ѝ е криво за това! Ала може ли пък и хатъра на Колча да скърши? Откога е зачала тя тоя ден! И сега, когато той доде, като се каза най-после очакваната дума, нема ще вземе тя да я отфърли? И затова като стегна сърцето си и потуши неприятното си усящане, стрина Венковица се помъчи да се покаже радостна и весела.

— Ех, нека да ни е честито! — додаде и тя след така си Дела.

Чичо Венко и той бе доста изненадан. За това толкова ближно място и нему не беше минавало през ума. Ама и лоша мисъл немаше у него за тая жена и за нейната челед. Сподавил своето недоволство, задето не се чу неговата дума, сега той бе изпълнен от непресторена радост. И когато Колчо се наведе да му целуне ръка, той от се сърце му даде благословията си.

— Ха нека да е на добър час! — додаде и той.

III

Това бе в неделя. В понеделник сториха хабер на стрина Илчовица и добиха нейното съгласие; во вторник поприготвиха, що трябва; а в сряда стана и годявката.

Стрина Венковица не иска много да се протака работата. Не щеше се и стрини Илчовици да се провлачи по-дълго. Макар че не беше още дип приготвена, па смяташе, че и Тинка още не си е добре дорасла, съгласи се и тя да се поприбърза. След два месеца, окол Архангеловден, стана и сватбата.

Хубава сватба направиха стринини Венковичини. Както са родовити, и чичо Венко, както бе на чест, па и стрина Венковица, както я тачеха от цялата махала, сватбата им бе почетена от много свят. След венчавката двора им се изпълни с гости. Освен кумовата и старисватовата трапези наредиха още няколко за роднини и комшии. Стрина Венковица, според както си обича и както ѝ иде отръки, бе наготвила много и се хубави гозби. А пък с какви дарове надари тя кумове, старосватове и роднини! Трапезите се белнаха от кенарови ризи и обшити с копринени кенета ръкаве. Че откога тя е заготвила тие дарове! Истина, и стрина Илчовица хубаво надаризетя и сватовете, според както му е реда. Ала нали е вдовица и притеснена, не можеше с много нящо да се пофали: нейните дарове беха се по-протички. А стрина Венковица зачуди цялата махала!

Стрина Венковица бе изпълнена с доволство. Очите ѝ светеха от радост. Нейния от години коткан блян — да зажени и тя син и да доведе невяста — сега се сбъдва. И ней е

драго, драго! Задоволството ѝ иде и от това, че можа да се отсрами, както трябва и както тя си знае. Тя бе цяла погълната от грижи и само токо разпоряждаше. Па каквато си бе гостолубна и разговорна, токо посряща гостето, кани ги да седнат и да си вземат от това, що е сложено, и токо се извинява, че уж не било наредено и приготвено, както трябва. На многото честитки и благословии, що отвред се сипят върху нея, тя токо бърза всекиму да отвърне с хубави и отбрани думи. От припкане и от залисия тя немаше време да се порадва на своята радост и някак да се пофали с нея.

Затова пък чичо Венко и зарад нея свободно показваше пред всички своята голяма радост и като че се големееше с нея. Студен и малко навъсен други път, сега той цял бе засмян. Смееха се и малките му сини очи, и бръчките му окол тях, и посивялете му мустаци. Като никога, той бе развеселен и приказлив. Особено бе разположен към свахата. Весело приказваше той с нея, смееше се, шегуваше се. Истина, и стрина Венковица я посрящаше весело и разположено, както посрящаше и всички госте. Ала това бе повече вънкашно разположение. Сърцето ѝ се си оставаше някак хладно и затворено за тая жена. А у чичо Венко разположението към свахата беше от се сърце.

И стрина Илчовица цяла бе препълнена с радост и доволство. Радостта ѝ, макар да се не издаваше дип много навънка, беше голяма и идеше от дъното насърцето ѝ. Ней беше драго, много ѝ беше драго, че излезе такъв добър късмет на чедото ѝ. Тя познаваше Колча като разумен, хрисим и добродушен момък. Па и какъв хубав занаят има! И сродява се с такива добри хора — хора имотни и на почит. Бае си Венка тя знае за един от първите човеци в махалата. А и кака си Венковица, макар че не дружеше дип с нея, много я тачеше. Тя знаеше, че цялата махала я фали и я зачита. И сега нейната Тинка отива у тие харни люде, дето ще добрува и ще живее хубав живот. Ето защо стрина Илчовица от душа и сърце се радваше през време на сватбата. А като гледа колко е доволен и свата ѝ и как я зачита, и как се шегува с нея, това още повече пълни сърцето ѝ с радост и задоволство и буди у нея дори и някаква гордост. Ала тая радост и това душевно задоволство тя не изказва с много и с хубави думи, както прави това стрина Венковица. Истина, и тя не е дип затворена, не е така мълчелива, както я мислят хората. Приказва и тя, смее се, отвръща на всички честитки и благословии, ала приказките ѝ са по-къси и по-простички. И се малко се стеснява. Нейната голяма, нейната неизказана радост ясно се чете по засмяното ѝ лице, а най-вече по нейните хлътнале и други път малко премрежени очи, които сега светят и греят из вдлъбнатините ѝ като ясни зорници.

Радваше се и Гошо, който си бе подошъл за сватбата. И Цанка, сестрата Колчова, се радваше. Ней бе драго, че си добива такъва хубавичка снаха; а мисълта, че и тя е помогнала и пристояла да стане тая работа, будеше сега у нея едно особено задоволство.

Най-честити и най-радостни се усящаха, то се знае, младоженците. Тяхната от толкова време зародена и досега се прикривана обич сега се откри пред всички и доби благословията и на родители, ина роднини, и на свещеника. Ето ги вече и младоженци. Като гледаше своята разцъфтяна като гюл през май невяста, накитена с нова премяна, с венец на глава, която изпод булото често фърля към него сяйнал от щастие поглед, Колчо се изпълва с неизказана радост и сърцето му прелива от приятност и доволство. А като гледа как и баща му, и майка му, и Тинкина майка, и всички роднини са весели и задоволни, радостта му става още по-голяма. А и Тинка, като се мъдри под венеца и булото и като се кланя срамежливо на свекър и свекърва, на кумове и роднини, усяща, че сърцето ѝ блика от радост и щастие. Нейния сладък блян е изпълнен. До нея е нейния мил юнак, който тъй гальовно я погледва сега и с когото те вече открито, пред целия свят, се свързаха. Нейната радост ясно личи по грейналото ѝ лице и по нейните светнале големи очи, които изпод дългите клепки излъчват зари от блаженство и

щастие.

Минаха се шумните дни на сватбата. Изпълниха се всички хубави обичаи, които стрина Венковица ревниво тачеше.

Младата невеста, както му е реда, цяла неделя говя на свекъра и свекървата. В събота на деверовата трапеза те я простиха. Чичо Венко, като му целува невестата ръка, даде ѝ нова махмудия. А стрина Венковица ѝ хариза скъп Божигробски месал. След това младата невеста им проговори.

Пресрамена вече, тя заприказва свободно и високо. И така сладко задума: «тате», «мамо», «Колчо», «браче Гошо», че сякаш мед ѝ капе из устата! Цялата къща се изпълни с нейния ясен и звънлив глас. До това време никой в тая къща не е приказвал така свободно и с такъв звънлив глас. Стрина Венковица, па с нея и децата беха взеле страха на чича Венка, който бе строг и сурав, та приказваха в къщи се нисичко и стеснено, а пред чича Венка някой път си и шушнеха. Тинка, свикнала у дома да си приказва без стеснение, така зафана да приказва и тук. Нейния свободен говор бе изненада за стрина Венковица: той ѝ се виждаше като нящо много хубаво, ала се ѝ се чинеше това и някак като не дип редно. За чича Венка пък, когото дотогавашния стеснен говор на домашните се малко дразнеше, това свободна приказване на невестата бе една голяма приятност. Много му допаднаше и много му бе кеф, че младата му снаха излезе такъва разговорна и сладкодумна.

Както в приказването младата невеста беше свободна и сладка, така и в шътнята се показа лека и пъргава. Стане ли заран, ще разтреби най-напред в собата, дето спят свекъра и свекървата, ще разтреби и в одайчето, дето са тие с Колчо, ще измете хубаво навсякъде, па ще влезе в къщи при свекърва си, която е взела нящо да готви край огъня.

— Дай, мамо, и аз нящо да ти помогна — ще каже тя и ще вземе да премива някои съдове, да ѝ принася и отнася едно-друго, да чисти и треби. И се: — Мамо, така ли? Мамо, това де да сложа?

Стрини Венковици ставаше хубаво и приятно, като гледаше каква е пъргава невестата ѝ и как иска да ѝ помага в шътнята. ѝали за помощ и отмяна е копняла тя от толкова време? Ала тая приятност се засенчува някой път от друга една мисъл, която от по-рано още бе се зародила у нея.

Един ден, като беше на госте у тях свахата — това беше наскоро след сватбата, — когато чича Венко изказваше пред нея своето доволство от невестата, стрина Илчовица, както бе препълнена от радост, отпусна се и каза:

— Аз, свате, ви давам мойта Тинка не само снахада ви бѣде, ами и за дъщеря ви я харизвам. Тя е малка още. И аджемия е. Дома е живяла простичко и свитичко. Че нашата къща каква е? А у вас живота е по-други. На вашия живот и на вашия уред тя не е научена. Нека свахата си я научи на нейния уред и на нейния табият, както би учила и своя дъщеря, ако имаще още една. Така да го знаете, свате!

Тие думи много се допаднаха чичу Венку.

— Добре го казваш това, свахо! — отвърна той. И след туй невестата сякаш още повече му домиля.

Ала на стрина Венковица, която в това време нящо приносеше на трапезата и чу що каза свахата ѝ, тия думи не се дип харесаха. Истина, и ней се искаше снахата ѝ да бѣде според нейния табият. Ама тя не мислеше да вземе тепърва да я учи и преучва, ами искаше да си е научена така. Нали затова и гледаше такъво момиче да си избере, дето ем на всичко да е научено, ем да е според нейния табият. И нали бе намерила такъво, нали бе го харесала! Ами на — рекоха ли да я попитат? А сега — иди, та я учи и не знам що и какво. Не, не допаднаха стрини Венковици тие думи на свахата ѝ. Без да го иска, в дъното на душата ѝ тоя миг се зароди и друга една мисъл. «Ако не си я била

научила, да не си я и женила!» — ѝ мина набързо през ума. Ала тя долови, че тая мисъл днеска, при тяхната голяма радост, не е добра — тя иде от нечестивия. И затова бързо я сподави и задуши.

Та сега, като гледаше как припка и шъта окол нея невястата ѝ, как иска да ѝ помогне и токо я подпитва за това, за онова, стрина Венковица, от една страна, е доволна — ней е приятно на сърцето и някак мило и драго ѝ става от това. Ала, от друга страна, дълбоко в душата ѝ, без да го иска, от само себе си, заражда се и някакво недоволство, някакво неприятно усещане — онова същото, което бе сезародило у нея, кога чу думите на свахата. «Весела е, пъргава е, иска да помогне — мисли си стрина Венковица, — ама на, не знае, не е сякаш и фатала. Нали и майка ѝ го каза? Трябва да седнеш сега да я учиш. А пък дето ще я уча и да ми се пречка тука, по-добре сама ще си го свърша.» Така си мисли стрина Венковица. И от само себе си ѝ иде и другата мисъл — за Добървоичината Лалка. Виж, тя да беше, друго щеше да е. «Ти, мамо, си почивай» — ще рече, па като ще се развърти, сама всичко ще свърши. Защото е изпечена и знае, А това?.. Тия неприятни помисли, що сами се натрапват в главата ѝ, засенчват някога у стрина Венковица оная чиста радост, която се възбужда в сърцето ѝ, като гледа веселата и пъргава шътня на невястата.

Стринини Венковичини доят крава. Заран-вечер стрина Венковица и с нея се разправя. Ще изнесе ведрото с помия да го сложи пред кравата, ще пусне телето да забозае, па след малко ще му турне юларчето, ще го отбие и ще го върже настрана. Ще принесе подир това черно менче и гърне и като подложи гърнето с една ръка под вимето на кравата, ще вземе с другата ръка да дои. Напълни ли се гърнето, ще го изсипе в менчето, па ще пусне телето пак малко да подбозае, та да придодде мляко на кравата; ще го върже след туй настрана и ще продължи да дои, дорде напълни и второ гърне.

Като доде младата невяста, поиска и тя да помага на свекърва си при доенето: ще принесе съдовете, ще вземе тя да отбие телето и ще го върже настрана, па ще гледа, като дои стрина Венковица, та и тя да се научи. Че у стринини Илчовичини, откак са стигнале децата, не са имале крава.

По едно време рече да се опита и тя да дои. Взе гърнето и зафана да стиска и тегли вимето на кравата.

Ала се някак се стеснява: не може, както трябва, да тегли. И кравата позна, че неопитен човек я дои, ритна и разсипа гърнето. Невястата се уплаши и засрами.

— Я гледай, проклетницата, какво направи! — завика стрина Венковица, като удари кравата с пръчка. Па взе гърнето и я доиздои.

Другия път невястата пак се опита да вземе да дои кравата. Тоя ред тя се някак и страхуваше. Кравата позна пак, че не е стрина Венковица, и пак ритна. Тя аслъ си беше лоша и ритлива. Невястата задържа гърнето, та се не разсипа, ала кравата с крака си закачи Тинка по ръката и зле я уби. Стрина Венковица разбра, че не ще я бъде тая работа. Па и дожаля ѝ за невястата, като видя как я ритна кравата. Нали не е фатала, не знае, сиротката. Па и кравата е такъва лоша. Колко си е патила и тя от нея!

— Хайде остави се от тоя мерак, невясто — каза ѝ кротко стрина Венковица. — Аджемия си още, не е за тебе тая работа. Нека да се отели старата крава — тя е по-кротка, па и ти ще понаякнеш дотогава и ще се пообгураш. Сега аз ще си доя кравата, пък ти ще гледаш друга работа из къщи.

— Не бива така, мамо. Да ти помагам и аз, па полека-лека ще се науча — опита се да ѝ отвърне-невястата.

Ала стрина Венковица настоя на своето.

— Ти ще отвариш млекото, ще го биеш напокон — това стига.

И невястата кандиса. Тя сама видеше, че я не бива за тая работа.

Тинка взе, та разправи за това и Колчу. Някак засрамена и като гузна се усещаше

пред него. Не знаеше какво ли ще рече той — дали не ще вземе да ѝ натяква.

Колчо ѝ не каза лоша дума, не ѝ натякна.

— Малка ми си още, моя шътнице! — отвърна ѝ той гальовно, па взе, та помилва и целуна онова място на ръката ѝ, дето бе я ритнала кравата. — Ще понаякнеш понататък и тогава ще вземеш и ти да вършиш всичко. А мама — аз нали ти казвах за нея? — видиш ли каква е добра и колко е милозлива!

Разправи Тинка и майци си за това — повече да ѝ се пофали как я обича и жали свекърва ѝ. И стрини Илчовици стана хубаво и приятно.

— Ех, пък ти сега си поживей по-лекичко и по-охолничко, щом като така те жалят, па ще доде ред и кравата да вземеш да доиш — рече ѝ тя със задоволство.

След сватбата накараха невястата, та меси прясна турта. Меси напакон и тутманик. Това стана повече със смях и закачки. Трябвало да се види дали ще бъде сладка туртата и дали ще е меден тутманик, както е сладка и медена невястата. Голямото месене по сватбата го правеше жена от махалата, която бе повикана да шъта и готви.

Като се измина сватбената неделя, трябваше редовно вече да зафане да се меси хляб за в къщи.

Стрина Венковица взе да приготвува, каквото е потребно за месене. Тя си имаше особен ред за тая работа. От вечерта още ще забърка кваса в един голям гивеч, па ще го покрие добре и ще го остави зади пещта, та да шупне хубаве. Заранта с така шупналия квас ще замеси тестото и тогава квасника втасва по-скоро. Тя ще всякога да смеси в житеното брашно и малко кукурузно. И при умесването и развалянето на квасника тя има някакъв по-друг пофат, та затова хляба ѝ много се уряжда и по няколко деня не закоравява.

Невястата поиска тя да меси. Стрина Венковица порече да си меси сама, ала Тинка настоя и тя отстъпи. Е зер — дошла млада невяста, отмяна на свекърва — така се и пада. Стрини Венковици дори додража от това. Ала и някакво особено, не дип добро усящане, примесено с недоверие, се обаждаше в душата ѝ: да видим мурафета ѝ и в месенето!

Тинка си препаса престилка, отся брашното и взе да меси. Тя е месила дома — това нали бе нейна работа? Ала месила е по-малко тесто. Па и много му не издиряха у тях. А тук ще се меси и по-голям квасник. Па както разправя свекърва ѝ, тук има и по-други ред за месенето. Затова някак със стеснение се залови тя за тая работа. Стрина Венковица, като я гледаше, че не замесва, както тя знае, взе да ѝ показва своя ред. Това още повече смути невястата. Тя посбърка нящо. Тестото не можа хубаво да шупне. При развалянето също не можа да го умеси, както трябва. Дорде да се стегне за фурната, тестото попрестоя. И когато се опече хляба, видя се, че не се е уредил, както трябва — останал бе малко клисав.

Тинка се доста засрами от това. Ала другите го обърнаха на смях — нощовите още не познавале младата месачка, па и месачката трябва да е била унесена от голяма севда. Стрина Венковица и тя го взимаше това на шега. Ала и малко мъчничко ѝ беше. Па без да го иска, обаждаше се в дъното на душата ѝ и онова недобро усящане. «Такава ще да е — аз нали си знаех!» — думаше тя някак злобливо.

Като доде ред пак да се меси, Тинка рече тоя път сама всичко да си извърши. Искаше да каже: свекърва ѝ да не се мяша, та да се не смущава и да не се забръква тя. Стрини Венковици стана малко криво от това. Нема тя за зло бе окол нея? Нали да ѝ показва? Ала щом иска сама, нека бъде нейната. «Некаоще по-добре да се види колко може и колко знае!» — думаше вътрешния ѝ злоблив глас.

Залови се Тинка за работа: меси, умесва тестото; при развалянето на квасника още повече го умесва; прибърза по-рано и на фурната да го занесе. Ала кога се опече хляба

— пак не се уредил, както трябва.

Невестата още повече се засрами. Колчо се опита да я успокои, като взе пак на смях работата. Ала Тинка бе много покрусена и седеше като гузна. Стрина Венковица в душата си като че се радваше на това. Ала като гледаше как се измъчва и стеснява невестата, дожаля ѝ пък за нея. И взе да я раздумва.

— Не грижи се, невясто, ще я наредим тая работа.

А недоволството, което се открояваше в душата ѝ, взе да се насочва към свахата. «Каква е тая майка — си дума, — да не научи дъщеря си най-напред да меси залюдно!»

И като видя, че невестата не може да кара месенето по нейния табият и че хляба ѝ не се уряжда, стрина Венковица си рече: «Тя се е видяла мойта отмяна!» Па реши да си пойме сама пак и тая работа. Ще нареди невестата да отсее брашното. Ще я остави някой път и да замеси първото тесто. Ала забръкването на кваса и развалянето на квасника, дето се иска най-голям майсторлък, сама си го върши.

На невестата стана мъчничко, като ѝ отне свекърва ѝ месенето. Тя си знаеше, че това ней се пада. И порече ѝ защо я не остави тя да върши това.

— Така ще бъде засега — отсече свекърва ѝ. — па напokon и ти ще я вършиш.

Тинка немаше какво да стори. Срам ѝ иде малко, стеснява се, ала усяща, че и сама си е крива: нали два пъти се не можа да уреди хляба. А свекърва ѝ умее, много умее. Виж как хубаво се уряжда нейния хляб! Тя е месила наистина дома си, ала такане може да го уряжда. Ех, по-нататък, като гледа, може и тя да се научи. А пък сега, щом настоява свекърва ѝ, нейната ще бъде. Тя нали по-добре знае какво трябва.

И тръгна си така. Грижата за месенето си пое стрина Венковица. Невестата ще само да отсее брашното, ще замеси някога и първото тесто и ще иде на-пokon да носи хляба на фурната.

Някой път, като недогледа, че свекърва ѝ е забъркала квас, та заран да се меси, Тинка, както се поуспиваше понякога, не свари да стане по-рано и стрина Венковица сама си отсее брашното, сама и първото тесто си замеси.

Невестата, като стане и види квасника замесен, вземе да се тюхка.

— Виж пък аз какво съм сторила! — ще каже. И ще позагатне на свекърва си да е почакала малко.

— То не може да се чака — ще отвърне свекърва ѝ. — Хляба трябва ранко да втаса, че на първа фурна по се уряжда.

Па като види, че на невестата стане някак криво:

— Ех, нема нищо — ще го заглади тя, — дореда и ти ще помогнеш.

Невестата нема какво да каже, че е гузна: да се не е успала! Ще се позасрами малко, па ѝ мине... Свекърва ѝ е толкова добра! Тя прави това, че я обича и жали. Както и нейната си майка го правеше някой път... И у нея се повече се засилва чувството на привързаност и благодарност към свекърва ѝ.

Тя и Колчу често се фали с това.

— Аз си я знам мама. Такъва си е тя! — ще каже и той, препълнен от доволство и от някаква гордост, задето майка му не е като други свекърви, дето тъй жали неговата Тинка.

Стрина Венковица наистина жалеше своята невяста и милееше за нея. Недоволството, което сегиз-тогиз неволно се зараждаше в душата ѝ, тя криеше и потуляше нейде надълбоко. В къщи всякога се показваше весела и разположена. А пък пред хората не можеше да се нафали с невестата си!

Додат ли им госте, или повлезе ли някоя комшийка, стрина Венковица, както си ѝ е адета, ще се разприпка да нагоди, каквото трябва, та хубаво да се отсрами пред гостето. Наред с нея и невестата ще вземе да шъта, ще приноси и относи. И за всичко ще запитва свекърва си: «Мамо, така ли? Мамо, сега какво да донеса?» Стрина Венковица

ще я нарядва сложно и весело. А тя се припка и като ластовица чурулика окол свекърва си.

— Артък, много ти е весела и пъргава невестата, како Венковице! — ще я пофали гостенката. — Нека ти е честита.

— Ех, добра ни е — ще отвърне стрина Венковица самодоволно, — много ни е добра! — И на сърцето ѝ стане хубаво и приятно.

Най-драго е стрини Венковици, като поведе невестата в празник за черкова; или пък кога тръгнат да идат нейде на госте и невестата понесе отстрана голямата тепсия, преслана с хубавия Божигробски месал, в която тя е разточила и изпекла сладък млин. Тинка е накитена с рустова премяна. Каквато е измична, премяната ѝ много прилича. Тя и по-рано си бе хубавичка, а откак се ожени, още повече се разхубави и разцъфтя. И която комшийка или позната жена срещне или стигне стрина Венковица, повела тая пременена, стройна и разцъфтяла невеста, очите ѝ ще останат в нея и се ще ѝ рече:

— Благатка с такъва хубава снаха!

— Ех, нали затова съм копняла от толкова годин! Даде ни я Господ сега, сполай му! — ще отвърне стрина Венковица малко усмихнато. И сякаш тя, че от тая фалба в душата ѝ се разлива някаква сладост.

В празничен ден след пладне, кога не е дошъл никой у тях и кога нема да ходят по госте, стрина Венковица токо ще подкани Колчо и невестата да поидат у майчини ѝ. Тя знае, че млада невеста, отлъчена от своя дом, копнее да поотиде у майка си. Редно е затова да се попатва тя по-често дома си, особито пък на първо време. И на други свекърви стрина Венковица е давала такъв съвет. Сега тя го смята за своя длъжност и сама да напътва така младата си снаха. Колчо и Тинка на радо сърце и с благодарност се отзовават на стрининото Венковичино подсящане. Защото стрина Илчовица им се много радва. Па и Тинки става драго, като поиде у дома си.

Някой път и в делничен ден, като види невестата малко позамислена или поугрижена, стрина Венковица токо ще ѝ рече:

— Я вземи шива си, невесто, та поиди у майчини си, дорде си доде Колчо.

Невестата трепне от радост, ала се ще порече:

— Ех, какво ще права сега ни в едно време у мамини? Може и тук да има нящо работа.

— Тук нема работа токо. Па и аз нали съм си дома? Иди, та повиж майка си и поразговори я, като е сама.

Тинка с разведрено лице, зарадвана от тая мила грижа на свекърва си и изпълнена от доволство и благодарност, вземе шива си и стане, та иде у майка си.

Стрина Илчовица си е самичка в собата. Седнала до пещта, тя неуморно върти чекръка. Мъчителна е самотията. Ала тя ѝ е навикнала. Тихо поскръцва чекръка, бръмчи и пее вретеното. Стрина Илчовица вдига и слага лявата си ръка, загледана в калъпа, отдето се изтака нишката, а в главата ѝ се роят хубави и сладки мисли... Тежките години се изтикаха. Отърсиха се децата. Голямата си намери късмета. Не е дип на охолство, ама нека се трудят и да пестят там — Господ ще им даде и по-добро. Помалката, сполай на Бога, тя хубаво се натъкми. Добри хора. Радват ѝ се. Само здраве да ѝ е. А и момчето, и то е на добра работа в София. Нека му е здраве — един ден ще стигне, ще се прибере, па ще ѝ доведе и снаха. И тогава — ех, може тогава и тя да се пооряхати... И сърцето ѝ се пълни с благи и хубави надежди... Истина, много и претегли, дорде отгледя на вдовишки ръце тая челед. Ама многото и мъчното се мина. Още малко ще се помъчи, па ще доде и по-хубавото... Та и сега ѝ е хубаво. На, Тинка е край тях. Кога рече, може да я види.

Сред тие сладостни мисли — ето я и Тинка, че влиза. Тя е весела. И каква се е разхубавила! Сърцето на стрина Илчовица се изпълва с радост, като я види. Ала тя

прикрива радостта си.

— Ти много често взе да дохождаш — ще ѝ натякне тя. — Немаш ли дома нящо работа? Да не вземат да ти надумват.

— Мама сама ме прати — ще се отдума Тинка. — Аз си бех свършила всичко и взела бех да шия. Тя токо ми рече пак: «Ха вземи си шива, та поиди у майчини си.»

— Тя твоята свекърва е една, друга такъва не ще се намери! — ще каже стрина Илчовица. — Ами хубаво да ѝ гледаш хатъра, чедо!

Тинка седне до прозореца, турне шива на коленете си и залови се уж да шие. Па ще вземе да разправя майци си за новия си дом, за свекърва си, как я нагажда и как я жали, и за свекър си, колко ѝ се радва; и с Колчо ще се фали, как ѝ трепере и колко я обича; и така ще се увлече в тие приказки, че и шива си ще изостави.

Някой път ще се заплесне, та и заборава, че трябва да си върви. Майка ѝ тогава сама ще я подкани да стане, да не би да я чакат там, да не би да се е прибрал Колчо или свекър ѝ. Тинка ще се сепне, па ще стане тоя час и ще забърза да си ходи.

Всякога на изпращане стрина Илчовица ще напомни Тинки да почита свекъра и свекърва си и да им нрави икрам, па и Колчу хубаво да гледа хатър.

— Че на тяхния гръб и ти сега ще си поживееш и ще повидиш младост и рахат — ще добави тя.

Така приятно и весело се изнизваха дните за младата невеста.

След неусетно прекараните пости ето че додоха и коледните празници. Заредиха се госте, хора, радости. Като една хубава приказка се преживяха и тие светли дни.

На Бабинден, както му е адета, събраха се роднини и комшии у стринини Венковичини и деверете окъпаха младата невеста на реката. Веселба, закачки, смяхове. Като се преоблече бързо, затоплена и зачервена след обливането със студената вода, невестата излезе и надари деверете и роднините, па зафана да черпи гостето с греяна ракия. Стрини Венковици пак доде ред да покаже своето гостолубие и да се пофали с хубавите си дарове.

Весело и безгрижно се заредиха за Тинка и месниците. Тя се усящаше много честита и доволна. Нейното огряно от щастие лице се повече цъфтеше и се разхубавяваше.

С доволство и щастие бе изпълнено сърцето и на Колча. Той не можеше да се нарадва на своята хубава невеста. Заран, като я гледа как шъта из къщи весела и засмяна и как сладко чурулика окол майка му и като ще трябва да иде на дюкяна, не му се чак оставя къщата. Дене радостно и с леност чука и шие на тезгяха, нарядва чираците и посряща мющерияте. Свечери ли се, вземе да копнее по-скоро да напусне и да се прибере дома, та да се понарадва пак на своята хубава чучулига.

Доволен бе, много бе доволен от младата невеста и чичо Венко Коравото му сърце бе омекнало и се пълнеше с чиста искрена радост.

Стрина Венковица и тя се показваше весела и доволна, показваше се и честита. Нали роднини и комшийки я облажават с тая снаха и дори ѝ завиждат?

IV

В света, както се знае, нищо не е трайно и неизменно: всичко семенява, всичко има свой край. Много често се случва така, че доброто и хубавото — то именно бива най-нетрайно.

И у стринини Венковичини тие ясни и честити за Тинка и Колча дни не отидоха дълго.

Стрина Венковица се показваше наистина весела и пред хората се се фалеше със снаха си; ала зареденото у нея още след сватбата, па дори и от по-рано чувство на

недоволство, което тя сподавяше, като се мъчеше да го скрива и потуля в дъното на душата си, неусетно, полека-лека, взе да нараства и се по-често взе да избива навън. В нейното сърце пак се проявява чувство на обич и жалост към невястата, ала наред с него се повече се надига и другото, недоброто усящане, насочено колкото към Тинка, двама повече към майка ѝ.

Като гледа невястата как иска да свърши нещо, пък не знае или не може да го свърши, както трябва, стрини Венковици изпърво дожалява за нея. «Аджемия е още, клетото! — ще си рече. — Па нали не е дип и фатало!» Ала в същото време и други глас отвърте се обажда: «Майка ѝ не я е изпекла!»

Кога се поуспат някога заран с Колча в одайчето, тя ще си рече: «Млади нали са, сладък им е още съна!» И вземе ли да фата нещо из къщи, гледа дори по-тихо да пипа, та да ги не събуди. Ала се пак и другия глас ще се обади: «Майка ѝ — тя я е разслабила. Нали трябваше да я научи да бъде ранобудна и да има сапикас! Свекър и свекърва да станат, а снахата да спи — това де го има?»

И като вземе някой път сама да сее брашно за квасника и да го замесва, стрина Венковица си мисли: «Така е по-добре. Тя дорде стане, аз да си го свърша. По-рано ще се опече, по-хубаво ще и да се уреди.» И доволна е. Да се знае барем, че цялото месене си е нейно. Ала неусетно, без да го иска, в душата ѝ изпъква пак и скритото недоволство. «И това било снаха и отмяна!» — ще си каже тя. И натякването ѝ се насочва пак към свехата. Па ще ѝ мине през ума се и за онова момиче, дето тя си го беше харесала. Сега не щеше да е така. Ама нали не би нейната! И се ще си въздъхне.

Колкото по-нататък се отиваше, толкова по-често изпъкваше у стрина Венковица това чувство на недоволство и толкова повече сподавяше то присъщото ней чувство на жалост и милост.

«Се така ли ще бъде тая работа? — си дума тя на ума. — Из най-напред — кое се стеснява още, кое с къщата и с новия ред не е альщисала — хайде да я пожали чивяк! Ами сега, след толкова време, нали се вече обгура, нали альщиса на всичко? Не види ли сега, че така не бива? Не сяща ли се, че това нещо е за срамота?»

Стрини Венковици не работата тегне, та иска невястата да ѝ я пойме. Тя си е научена на работа. Тя си може. Ней е дори приятно, като си върши пак всичко. Наистина, тя очакваше, че като си доведе снаха, снахата ще я отмени и ще ѝ пойме всичко.

Ала като доде невястата и като се разбра, че тя е аджемия — това не знае, онова не върши, както му е реда, — у нея неусетно се зароди един противен на досегашното ѝ очакване ламтеж. Зароди се у нея желание всички по-големи и по-тежки работи сама да си ги свършва... Не ще тя отмяна! Нека на невястата да ѝ бъде по-леко и по-охолно. Тя, слава Богу, може да си върши и шъта. Ще си носи товара и занаят, както го е носила и досега. Нека дори по-тежък да е. Още по-добре! Стрина Венковица обича някой път да се измъчва повече, отколкото е нужно. Ней се иска понякога да минува за страдалница. Това ѝ желание идеше от нейната набожност и отгуй, дето много се увеличаше от житиета на свети мъченици. Та като поима да си върши сама оние работи, които би могла и невястата да свърши, стрини Венковици става дори приятно: с това тя задоволява своето влечение към страдалчество. Поради туй често пъти нарочно дори гледа да стане заран по-рано или през деня да отпрати нейде невястата, та тя сама да си свърши една или друга работа, която инак би поела снахата.

Не, не работата тегнеше стрини Венковици и не зарад нея се възбуждаше и засилваше в душата ѝ онова чувство на недоволство. От друго се пораждаше мъка в душата ѝ. Тегнеше ѝ ней съзнанието, че това, дето става у тях, не е редно, че то е нечинливо — и за невястата, и за Колчо е нечинливо. А най-много я измъчваше мисълта, че туй е срамно нещо, че хората отвън, ако разберат тая работа, ще им се

присмоят — ще се присмоят най-напред на младата невеста, ала и тя, свекървата, нема да бъде пофалена.

Стрина Венковица много държеше за това, какво ще речат урядт. Както гледаше всичко, що върши, да бъде добро и хубаво, та да я пофалят, така, от друга страна, пък се страхуваше да не се чуе, че в къщата им е извършено нящо недобро или — пази Боже! — нящо срамотно, та да речат хората лошо за тях. Такъв си беше нрава на стрина Венковица.

А по едно време някои любопитни хора отвън, без да го иска стрина Венковица, токо взеха да се загледват в тяхния домашен живот. Токо зафанаха някои жени от махалата да се взират в работата на невестата и да подмятат стрини Венковици това и онова, взеха да се чоплят и ровят в душата ѝ, взеха, както обикновено става, да пренасят думи оттук и оттам и да подклаждат и раздухват загорялото у стрина Венковица чувство.

Станала, както всякога, по-ранко, стрина Венковица е взела да дои вълка кравата. Унесена в мисли за това, че огъня в къщи ще се засили и водата в менчето ще преври, пък невестата не излезе да пристави чорбата, тя и не сети как е влязла из вратника една тяхна комшийка.

— Помози Бог, како Венковице! — обади се иззади нея невеста Чернъовица. Тя честичко подоходва у стринини Венковичини, било да поиска това-онова, било да се допита до нея за нящо.

— Ти ли си, невясто Чернъовице? — се обади стрина Венковица, като си пообърка главата. — Дал ти Бог добро. Що чиниш? Как сте по дома?

— Добре сме уж, ами детето носеска го заболя главичката, та додох да ти поискам да ми сипнеш во филджана малко светена водица.

— Нека да довърша доенето, па ще ти дам. То ще е нящо урочасало вчера. Като го поръсиш със светена водица, ще му мине.

— Ами ти ли си пак доиш кравата, како Венковице? — пита невеста Чернъовица.

— Аз ами, кой други ще я дои? — отвръща стрина Венковица спокойно.

— Ами невестата?

— Тя шъта из къщи окол огъня.

— Защо тя да е в къщи? Нали теб се пада да си седиш сега окол огъня, а пък тя да вземе да дои кравата!

— Ех, невясто Чернъовице, кравата ни нали е ритлива, а пък невестата е още аджемия, та не може. Ще се научи и тя.

— Уж аджемия, уж ще се научи, па токо всичко на твоя гръб пак се трупа. Нали те гледам. Добра отмяна имаш!

— Не думай така, невясто Чернъовице. Тя невестата ни е пъргава и обича да шъта, ами, ех... — Стрина Венковица се мъчи да оправдае и запази невестата.

— Обича да шъта, ама по обича свекърва ѝ да си върши всичко, а пък тя...

— Ех, тя... Тя не е крива, невясто Чернъовице. Нали не е научена от дома? — пришушна ѝ стрина Венковица, изправена с гърнето в ръка. Тя бе свършила доенето и като изсипа млекото от гърнето в черното менче, отвърза телето да си добозае.

— Така ами, нали си я знаем Илчовица? — додаде така Дона с нисък глас.

— Оттам е всичкото, сестро — пришушна пак стрина Венковица, която не можа да се удържи, ами взе, та разкри крайчеца на своята навредена душа. Тя отнесе в къщи млекото, па влезе в собата, сипна во филджана светена водица и излезе, та го даде невести Чернъовици.

— Напръскай го по главичката, поразтрий му челцето и то ще се разнесе. Ха иди си със здраве!

Изпрати стрина Венковица комшийката си, па отиде да прибере празното ведро от

при кравата. А от ума ѝ не излязят думите на невяста Черньовица. Истина си е това. Уж отмяна, а пък то всичко на нейния гръб пак. Кам я сега, ако не да издои кравата, барем да принесе и отнесе ведрото?. И в душата ѝ недоволството се превръща в огорчение.

Влязла бе стрина Венковица един ден след пладне в зимника и нящо вършеше там. Ей я че иде така Вела, стринината Боновичина снаха, дето седи отгатък реката.

— Помози Бог, како Венковице! Какво си правиш?

— Дал бо добро, калино Вело. — Стрина Венковица от момиче още, като на близна комшийка, викаше каки Вели «калино», тя и откак се ожени, продължаваше да ѝ думата така. — Взела съм да претакам пресола. Че нали, като се преточи, зелките похубаво се държат. Ами как сте вие по дома?

Кака Вела боядисвала преди за шарена черга. Преди някой ден дохожда да пита стрина Венковица как да направи синята и зелената боя. Добре изляле те. Сега рекла да я попита пък за оряховата. Направила я, както си тя знае, ала много слаба останала. Дали не е трябвало повече да подържи преждата в медника с луспите?

Стрина Венковица ѝ разправи какво да стори: че преждата трябва по-дълго да се вари в оряховите луспи, па и напакон повечко да покисне в тях.

Кака Вела ще вземе още веднаж да я вари, както Стрина Венковица ѝ казва.

— Ами де ти е невястата, како Венковице? — запита след това како Вела.

— Поотишла е у майчини си, калино Вело. Нали днеска е Свети Григория — не се преде, не се шие — и тя тъкова...

— Не се преде, не се шие, како Венковице, ама виж, че ти си си намерила работа.

Тя защо не е окол теб да ти помага, па и да те отмени?

— Ех, калино Вело, тая работа не е дип като за нея. Па аз и сама си можа.

— Можеш ти, всички го знаем, че можеш, како Венковице. Ами нали уж Божем ти е дошла помощчийка и отмяна, та ти да си починеш вече?

— Тя и невястата други път ми помага, ами сега нали е малък празник, та се не работи всичко. Аз влязох в зимника, пък тя — да се не сакълдисва — рече да поиде у майка си.

— Ти влезе да претакаш сама пресола, пък тя — да се не сакълдисва — хайде у майка си. Добра снаха ти е дошла, како Венковице, токо...

— Не думай така, калино Вело. Тя невястата ни...

— Тя невястата ви... — пое думата како Вела, като не даде стрини Венковици да се доизкаже. — Мен мама нали ми казва... Подголемила се е, откак се ожени, нищо не върши и — де е, къдя е — се у майка си.

— Ех, и у майка си походва, калино Вело. Млада невяста нали е, дорде попрегори... Изпърво аз и сама я працах. Па напакон вече...

— Па напакон тя си се научи и вече се не запира дома, нали? Ти сама си претакаш пресола и сама си шъташ из къщи, пък тя... Недей да я отдумваш, како Венковице. Знаем си я добре.

— Невястата, калино Вело — ех, аджемия е още, ала инак е добра... Па токо и от дома, калино Вело, не си е научена дип на ред и на пофатност — поотпусна се малко стрина Венковица.

— Майка ѝ, до нея е, како Венковице. Познавам я хубаво Илчовица — нали бехме комшийки?

— Ех, калино Вело, не бива да предумваме жената. Тя си е като нея си, ами...

— Така е, како Венковице, ама защо да е така? Нали тебе — на твоя разум и на твоята добрина — трябваше снахата да бъде по-друга.

— И аз го знам, калино Вело, ама е че такъв ни е бил късмета.

Отиде си како Вела. Стрина Венковица я изпрати уж с примирена душа. Ала

думите ѝ пробудиха у нея недобри мисли.

Право си дума тя. Де е, къдя е — се у майка си. Истина, изпърво тя сама я попатваше, дорде попрегори. Ала сега вече — месеци от сватбата — тя е прегоряла. Трябва по-рядко да ходи. И трябва вече и за къщна работа да се загрижи. На, сега нали я видя, че е влязла в зимника. Защо не рече: «Мамо, какво ще вършиш там? Дай и аз нящо да ти помогна.» Ами не се запряха и — хайде у майка си. Пък тя — сама пак да си върши и това, и онова. Не, не чини така... И ако тя е аджемия, ако се не сяща, майка ѝ, като ходи при нея толкова често, защо ѝ не сбере акъла? Тъй ли се ще върви тая работа? Наистина, късмета ѝ е бил такъв. Ама защо пък да бъде такъв? Нали можеше да бъде по-до-нали толкова тъкова.

Тя се сепва. Разбира, че с тая мисъл като че ли хули Бога. А това е грехота. И мъчи се за друго да мисли. Ала, без да го иска, мисълта ѝ се към тие работи е насочена. И в душата ѝ неусетно се набира тежка мъка.

След няколко деня стрина Венковица, стана пак по-рано, взела бе да меси квасник.

Ето я баба Панчовица, една от комшийките, с които тя много си живуваше. Иде да ѝ даде една ока ченично брашно. Нали е днеска Свети Влас, таиска да меси турта и да я разнесе за светото зарад воловете. Рекла да доде по-рано, дорде не е станал браче ѝ Венко. А то, разгеле, че тя е пък и при нощовите.

— Ами защо си седнала да месиш ти мари, невясто Венковице? Нали имаш млада невяста! За срамота!

— Ех, и тя меси, како Панчовице, ами сега станах по-рано, та рекох да я отмена.

— Хубава работа, невясто Венковице! Дето тя да те отмени, седнала си ти да я отменяваш. Ами де е тя?

— В одзйчето е таме. Станала е, ами е около Колча.

— Я е станала, я още спи. А пък ти си се запретнала да месиш. Добра снаха, невясто Венковице, хубава помощчийка!

— Младо нали е, како Панчовице, поуспива се заран. Па е и аджемия още, не може дип и да замесва голям квасник, та затова тъкова...

— Аджемия ли? Ами ако е аджемия, защо я е женила майка ѝ?

— Ех, малка я взехме, како Панчовице — мъчеше се стрина Венковица да отдума невястата, — та и майка ѝ дип не е могла да я изпече и научи на всичко.

— Не е могла ли? Знам я аз тая Илчовица. Само се мъдри като млада невяста, а пък дъщерите ѝ...

— Ех, недей дума така, како Панчовице. Тя невястата ни инак е добра, и шътница е...

— Ако е добра, защо не е станала сега тя да меси! Па ако не знае нящо, а тя да пита и да се научи. Че ти чуждите хора учиш на ум и на пофатност, та снахата ли не щеш да научиш?

— Зафана, како Панчовице. И показвах ѝ, па не върви. И аз рекох да си го карам сама, пък тя...

— Пък тя това и чака, нали? Увисила се е, гледа да си поспи, а пък ти — отменявай я, носи пак тежкия товар, както и досега? И това било снаха! Ех, такива са сегашните, невясто Венковице.

— Късмета ми е бил такъв, како Панчовице — издаде се най-после стрина Венковица, като въздъхна. Тя бе, свършила месенето. Като си уми ръцете, взе, та извади от крайния хамбар ченично брашно, премери го и го изсипа в тепсията, що бе донесла баба Панчовица.

— А омай сбогом, невясто Венковице, па Господ на добро да го обръща — каза със съжалителен глас баба Панчовица.

— Ех, аз порекох така, ама не мога да се оплача, како Панчовице. Слава Богу,

всичко ни е хубаво. А иди сбогом! Стрина Венковица уж рече на края да заглади работата, ама думите, що ги изказа баба Панчовица, дълбоко се врезаха в душата ѝ. Зафана се след това за друга работа. Ама тие думи се я човъркат и измъчват.

Своето недоволство стрина Венковица на първо време потуляше. Тя не дава ни най-малко да проличи то нито пред невястата, нито пред Колчо. Още повече се пази да го изнесе пред чужди хора. Ала като взе да ѝ се набира много горчило на душата и когато и отвън я зачовъркаха, тя взе да пооткрива крайчеца на това, що таеше в сърцето си. Когато пък мъката ѝ нарасте дотолкова, че взе да ѝ прелива, тя рече да си поизкаже пред някои близки, та дано ѝ поолекне.

В събота, като накладе огъня по-ранко, та да посготви нящо, стрина Венковица, както често си правеше, взе, та варна в едно малко менче оризцова чорбица, изсипа я в един тас, па дорде другите още спат, отиде да повиди баба Ниновица и да ѝ занесе поканица.

Баба Ниновица, както всякога, се е свила до пещта. Като седи от толкова годин на едно място, тя бе се сдула и смалила, та бе станала колко едно дете. Очите ѝ са влетяле в главата, а лицето ѝ се изцедило и отслабнало, станало прозрачно и бяло като бял восък. Приказва тя тихо и полека, ала приказките ѝ са много разумни. Стрина Венковица често дохожда да я споходи с поканица и да я поразговори. Тя я много почита и цени думите ѝ. Гледа на нея като на светица. И обича да си изкаже пред нея, като пред изповедник, всичко, що ѝ тежи на душата. Сега баба Ниновица бе взела да чеше вълна. А при прозореча, из който едва прозираше сутринната дрезгавина, така Стана пък бе седнала да влачи.

Кака Стана на времето бе се оженила за един нескопосник, който наскоро след сватбата забягна нанякъде, и сега тя бе ни жена с жените, ни вдовица с вдовиците. Инак тя бе здрава, яка и пъргава, па бе и весела и разговорна. Тя работеше усилено и изкарваше и къща да върти, и себе си да прехранва, и стара майка на едно място да гледа. Истина, оскудно прекарваха, усилен живот живееха, ала се се поминуваха. Тя обичаше да походва, дето я подирят из махалата, и да помага там на една и друга къщна работа. Най-често походваше да помогне нящо у стринини Венковичини. И лете за кърска работа всякога им се намираще. Стрина Венковица я много обичаше. Жалеше я и нагаждаше я като свое чедо. И доверяваше си и пред нея всичко. А и така Стана душата си даваше за стрина Венковица.

Баба Ниновица се много зарадва стрини Венковици. Зарадва се и на поканицата — че тя е петимна за хубава чорбица; зарадва се и ней, дето е дошла да я повиди — че тя по цели дни чужд човек не видва. Кака Стана и тя се зарадва, па скокна, та сложи възглавница стрини Венковици и я покани да поседне.

— Не ща да сядам, Стано, че ще бързам да си ида, та по-скоро ми изпразни таса.

— Ами поседни, невясто Венковице — покани я баба Ниновица, — и кажи ми, що чините, как си прекарвате? Какво ти прави младата невяста?

— Стой пък да поседна малко. Ех, добре сме, сполай на Бога, како Ниновице — отвърна стрина Венковица, като примъкваше възглавницата по-близо до баба Ниновица. — Пък невястата — ех, тя си се радва на младините, како Ниновице.

— Ами слуша ля те, невясто Венковице? Шъта ли ви? Пое ли ти къщната работа?

— За слушане слуша, пъргава е. А пък за шътането — какво да ти кажа, како Ниновице? И тя пошътва, па и аз си шътам.

— Ами че как може така, невясто Венковице?

— Ех, тя нашата, како Ниновице...

— Тя вашата, како Венковице, май не излезе, каквато го очакваше и както се падаше на твоята добрина — подфана думата ѝ така Стана, която носеше от къщи съд,

та да препразни таса.

— Не думай пък ти, Стано — пресече я баба Ниновица. — Давно не е така, невясто Венковице.

— Давно не е, ама то се вика, май така си е, како Ниновице. Уж добра, уж весела и пъргава се гледа, ама се не е, каквото трябва да бъде. Аз го се потулям, че не искам да ни знаят хората, ама пред тебе, како Ниновице, като пред своя душа, не ща да го скрия. Не е дип пофатна, не ù се дип лови по-тежка работа. Тежката работа се на мен я увисва. Па обича заран и повечко да поспива, како Ниновице. На, и сега, е че се е разсъмнало вече, а тя още не е станала.

— Нема така, невясто Венковице? — зачуди се баба Ниновица.

Стрина Венковица набързо взе, та поразправи за всичко, що ù тежеше на душата.

— Ти виж, ти виж каква била! — обади се съжалително баба Ниновица. — А пък инак, дето каеш, като я гледа чивяк, весела...

— Аз си знаех, че не е тя за у вас — намеси се пак така Стана. — У вас трябваше друга.

— И аз го видех, че не е то за нас, Стано — додаде угрижено стрина Венковица, — ама като си бе харесал нея Колчо...

— Ами Колчо как е с невястата? — запита баба Ниновица — И тя как се държи към него?

— Тие си са добре, како Ниновице. Младичка нали е тя, па както е и весела, гугука окол него — и той ù трепере, обича си я. Ех, нека си се обичат, ами...

— Ами не види ли той, че тя не върви, както му е реда, па да вземе да ù рече...

— Нали се не запира дома — по цял ден се е на дюкяна — де ще ти види върви ли по реда, или не върви. Па и да види, сяща ли се, како Ниновице?

— Ами той ако не види и не се сяща, вземи пък ти, та му кажи, невясто Венковице. Нали той и тебе толкова трепереше и така те почиташе?

— Ех, той пак ми трепере. . Сега чегато за нея повече милее, ама и мен пак си почита... Само че как ще кайдиша да зина и да му рече.

— Майка ù, майка ù — намеси се пак така Стана — До нея е всичкото. Тя защо я не вразуми.

— Не дохожда ли тя да я види — попита баба Ниновица.

— Подходва и тя. А и невястата по-често я спохожда. Нали чини що чини, се е там.

— Ами като ходи толкова често, защо не вземе тя да я научи? — додаде баба Ниновица.

— Какво ще да я учи, како Ниновице? Тя нали тя си я е така научила? От нея е всичкото. Невястата не е дип крива. Нема ако беше я изпекла, та щеше да бъде това, дето е сега?

— Виж ти, виж ти! — зачуди се баба Ниновица. — Добра и паметна се гледа Илчовица. Малко студеничка, ама инак е работна. Нали с едни ръце и тя, клетата, е отгледала тие дядца? И трябва да са научени на тегло, па и на работа...

— То нали речат, мамо: да чува Господ сляпо да прогледа.

— Не знам до що е и до какво е, како Ниновице, ама това ми доде сега до главата. Па мен кой дири — аз съм си научена на измет и на удар, — ами за момчето ми се свиди. Че на неговата добрина не му се падна и добър късмет. Не ще могат с тая невяста ни дом да си сберат, ни къща да си наредат.

— Господ милостив, невясто Венковице, давно го обръща на добро.

— В Бога ми е надеждата и мен, како Ниновице. Той давно... Стой да стана да си върва, че се забавих, пък трябва и кравата да се дои... А остайте си сбогом...

— Иди сбогом, невясто Венковице—каза ù от място баба Ниновица.

— Майката, майката — в нея е всичкото! — додаде така Стана, като изпращаше стрина Венковица до вѣнкашните врата.

В неделя така Стана бабина Ниновичина бе отишла по-ранко в черкова. Като зачетоха канона, рече да си поидедома, та да нагоди майка си. При вратата на женската черкова ей я насреща ѝ невяста Джуровица, снаха на нейна леля по мъжка страна. Тя се много приказваше с нея. Джуровица седеше в Долна махала, та дѣп често не се видваха. Запряха се сега и двете и се захоратиха за едно, за друго.

— Видвате ли се с нанината Илчовичина Тинка? — запита я Джуровица... — Вие сте там комшиѣ. Фалат ли се Венковци с нея? Нящо да ни не засрами? — Джуровица е зълвина дъщеря на стрина Илчовица, затова искаше да узнае нящо за своята братовчедка.

Кака Стана, както бе наострена от оплакването на стрина Венковица, това и чакаше. Тя още като я изпрати вчера, турна си на ум да може някак да понадума Илчовици — ако не направо, а то чрез друго, дете ще ѝ го занесе. И сега срещата ѝ с невяста Джуровица и това нейно запитване доде много разгеле.

— Добре е нанината ти Тинка — пое думата така Стана, — много е добре. Голям късмет е имала, дете отиде у такива харни люде. Че така Венковица — има ли втора като нея? И момчето ѝ е разумно и печаловно. Затова ѝ е и поличало Тинки. Отка се ожени, разцѣфтяла се е като гюл. Само че тъкова... — Кака Стана се наведе по-близо до нея и продължи думата си с шушнене. — Да ти кажа право, невясто Джуровице, дѣп не се фалат с вашата Тинка. Нана ти не я е изпекла, както трябва. Не е пофатна в измета. Увисва се повече на свекърва си.

— Нема така? — малко зачудено запита невяста Джуровица.

И така Стана взе, та ѝ разправи всичко, що бе чула вчера от стрина Венковица, като малко го и поукраси.

— Аз си знаех, че нана Илчовица ги държи сураво — подфана невяста Джуровица. — Думала ѝ съм много пъти: «Стягай ги, нано.» Тя се нейната си знае. «Тие са сирачета, дума. Малко ли са измъчени от тегловен живот, та още да ги мѣча?» И гледай сега, како Стано, как ще ни засрами тая пуста Тинка. Ама аз ще кажа нани...

— Кажи ѝ, невясто Джуровице — настоя така Стана. — Кажи ѝ. Нека тя да ѝ посбере акъла.

— Ще ѝ кажа. Максус ще ида и ще ѝ кажа. Тя да не мисли, че хората ще галат дъщеря ѝ като нея.

Джуровица бе речовита невяста. Тя дѣп не обичаше нана си Илчовица. А пѣк откак нанината ѝ Тинка отиде на такова добро място, Джуровица взе да таи в душата си и някаква завист към тях. Натякването, що изказа така ѝ Стана, много ѝ допадна. Заканата ѝ да надума нани си идеше от дълбочината на сърцето ѝ.

И така Стана бе доволна, че нейните горчиви думи ще се занесат, дете трябва.

Сѣщия ден след пладне стрина Венковица отпрати, както правеше всеки празник, Колча и невястата да поидат у майчини ѝ, а пѣк тя, като остана сама, седна вѣнка на отвода да чисти в една тепсия ченица. Че в събота, дете иде, беше задушница.

Стрини Венковици нящо бе много натежало на сърцето. Гърлото ѝ като че се задушваше. Да би могла да си поплаче, като че би ѝ поолекнало. Или да имаше някому да си изкаже това, що бе се набрало на душата ѝ.

Таман си мислеше така, ей я че иде Цанка с едно от децата. Стойчо бил отишѣл на пѣт негде поселата, както често си ходи, и тя като поседяла в къщи сама, домѣчняло ѝ, та рекла да пододе да повиди майчини си.

Стрина Венковица прикотка унучето, даде му в къщи нящо да си похапне, па

излезе пак и взе тепсията с ченицата. Цанка седна при нея да ѝ помага.

Заприказваха се, Цанка запита за баща си здрав ли е, за Колча как е с работата. Стрина Венковица отговаряше някак без сърце.

— Ами невястата как е? Понавикна ли на новия живот?

— Невястата ли? Тя навикна и пряनावикна. По-добре е и от дома си. Че у тях такъв рахат видвала ли е?

— Ти нящо като че си недоволна, мамо? Какво има? Защо ти е така скърщен кефа?

— Нема и защо да съм дип весела! — отвърна стрина Венковица.

— Оти думаш така мари, мамо? Какво ни не е добро, та да бъдеш кахърна или неразположена! Виж невястата ни как е добра и разговорна и с Колчо как си се обичат.

— Добра и разговорна е, ама... — И стрина Венковица, както ѝ бе накипяло, взе, та изприказа на дъщеря си всичко, що ѝ тежеше на душата: как невястата си гледа рахатлъка и как увисва всичката по-тежка работа на нея; как комшийките се чудат каква е тая невеста, дете не вземе тя да отменя свекърва си, ами оставя свекърва ѝ да отменя нея; и как тя се мъчи да прикрива и потуля работата, та да им се не смеят хората.

Цанки бе неприятно, като взе майка ѝ да се оплаква от невястата. Тя си я обичаше нея. Нали Колчо най-напред ней откри своето сърце и своята севда? И тя напълно одобри избора му — младичко момиче, хубавичко и от сиромашка къща, та ще им гледа хатър. И зае се да помогне Колчу пред майка си и баща си, та да стане работата. След сватбата невястата още повече ѝ се хареса — такъва мила и весела, така сладко приказва, па и пъргава и икрамджийка. Ней се чинеше, че в цялата махала друга невеста като нея нема. Тя се дори и гордеше със своята снаха.

И помъчи се сега Цанка да оправдае невястата... Неопитна е още, па не е дип и научена на такъва шътня. Че у тях измета е бил по-малък и по-лек. Ала тя е млада, та ще се научи и на тукашното. Нали така беше думата, когато най-напред се каза за нея и когато и майка ѝ даде съгласието си: че както е малка, тя ще си я научи на своя табият. Нека сега да я учи. Тя — нали всички го видим — е лека и пъргава, не е някоя мързелива, та, щото я нареди, се ще го свърши. Защо не вземе да ѝ показва, защо не я нарядва?

Тие думи идеха като укор за стрина Венковица. При това, както беше милозлива и обичаше правдината, тя от само себе си някак, без да го иска и съзнава, донейде се съгласяваше с думите на дъщеря си, намираше ги, че са прави. Ала скритото в душата ѝ чувство на недоволство бързаше да задуши тоя глас на сърцето ѝ. И укорните думи на дъщеря ѝ, които изпърво сърцето ѝ долавяше, че са прави, вместо да я смекчат, още по-силно раздразниха и възбуждаха недоволството, що изпълваше душата ѝ, като го превръщаха и в чувство на злобливост.

— Да ѝ показвам ли? Да я уча ли? Че то се учи дете, дорде е малко, като твойта Лулка — отвърща стрина Венковица — Тя не е малка. Щом се е сетила за женене, не може да се казва, че е малка. Майка ѝ трябвало по-напред да я научи, па тогава да я жени.

— Ех, тя майка ѝ я е научила, колкото за у тях си. А пък за у нас — тук ще се доучва.

— Ще се доучва, ако иска. Ама иска ли? Нали знае, че заран аз доя кравата? Има ли да доде окол мен нящо да помогне, па като гледа, да се учи и тя? Ами за месенето? Ако не знае добре да разваля квасника, защо не доде, дорде го развалям аз, да гледа, та да се научи, па да пойме тя работата, ами се увисва се на мен? Ем не знае, ем не се ударя да се научи.

— Ами защо ѝ не кажеш, мамо, защо я не подсетиш?

— Защо аз да ѝ кажа и да я подсета? Тя сама трябва да се сети. Ама не ще, че така

̀̀ изнаси.

— Ами ако наистина тя се не сяща, мамо? Нема така ще я караме — ти да си тровиш душата, а пък тя и хабер да си нема за това! Трябва да се подкани. Ако ти не щеш, Колчо пък да ̀̀ каже.

— Да ̀̀ каже, ама е, че и той ̀̀ не казва.

— Нему барем защо не речеш, мамо?

— Защо да му реча? Нали ме види кога е дома, че всичко аз върша? Не сяща ли се и той да ̀̀ каже? Ама на — гледа си и той сеир. Тя му се умилква, той си я гали и гледа ̀̀ хатър, а пък аз нека си мъкна товара. Ех, то аз съм си научена, мен работата ми не тегне, ами ме е срам от хората. Па и за него, за Колчо, ми се свиди. Че лошо ще бъде и за тях.

— Чакай, аз ще кажа Колчу — добави решително Цанка.

— Ти знаеш — отвърна някак нехайно стрина Венковица. Искаше сякаш да каже, че ̀̀ е се едно. Ала всъщност не беше ̀̀ се едно. Тя, като зафана сега да разкрива болката си пред Цанка, очакваше, покрай другото, да вземе тя след това да предаде Колчу нейните оплаквания. Желаше го тя това. И когато Цанка каза, че ще обади Колчу, тя бе много доволна. Ала не искаше да издаде своето съкровено желание.

Невяста Джуровица, след разменените с кака ̀̀ Стана в черкова думи, като не можеше да съдържа желанието си по-скоро да натрие носа нани си Илчовици, още същия ден, привечер, се накани и отиде у тях, уж да я повиди.

Стрина Илчовица токо-що бе изпратила Колча и Тинка и още бе по двора. Тя бе весела и разположена. С радост посрещна тя гостенката и я въведе в собата, дето ̀̀ поднесе възглавница да поседне. Запита я стрина Илчовица как са по дома, у майка си походва ли. Невяста Джуровица ̀̀ отговори, па токо отвори дума и за Тинка: видва ли я често, как е тя в новия си дом.

— Често я видвам, нани. И сега бе тук. У добри хора отиде — не може да се нафали с тях. И много ̀̀ е добре там. Гледат я като писано ейце.

— Не знам дали така я гледат, нано — подфана с едва прикривано злорадство невяста Джуровица, — ама както слушам, свекърва ̀̀ дип не се фали с нея.

— Не се ли фали? — запита малко позачудено нана ̀̀ Илчовица.

— Оплаквала се от Тинка.

— Това не е истина! — възбудено я прекъсна стрина Илчовица. — Свекърва ̀̀ ней ̀̀ се радва и трепере ̀̀ като на рождено чедо. Аз нали знам?

— Дали ̀̀ трепере, това не знам; ама че се оплаква от нея, това добре го знам.

И тя взе, та разправи нани си Илчовици каквобе ̀̀ казалата кака ̀̀ Стана, като попритури и тя нящо от себе си.

Стрина Илчовица остана изненадана и като поразена от това, що ̀̀ разправи зълвината ̀̀ дъщеря. Тя си знаеше, че както всички там се радват Тинки и я обичат, така ̀̀ се радва и свекърва ̀̀. И жали я, като е така млада и не е хубаво заякнала. Затова я и не оставя да върши по-тежки работи. Тинка нали е искала да ги върши, а тя сама не ̀̀ е давала. Тя го мисли и знае, че милее за нея, та затова така. А пък то виж сега как е взела да се оплаква и да надумва! Чудна работа! Чак ̀̀ се не вярва!

— Нема нищо чудно, нано; щом снахата това не може да върши, онова не може и се увисва се на свекърва си, тая свекърва, то се знае, ще се оплаква.

— Аз още на времето им казах — взе да се оправдава стрина Илчовица, — че Тинка е аджемия, че тя не е научена на всички измете и работи, дето се вършат в такъва голяма къща. «Аз ви я давам, рекох, за дъщеря намясто. Нека свахата да си я научи на своя ред и на своя табият.» Тие го знаеха това.

— Ама да ти кажа право, нано Илчовице, и ти си си крива. Че на времето не я

изпече. Трябваше тя всичко да знае. Какво ще се учи тепърва, като е станала вече невеста?

— Ех, нани, аз я изпекох и научих я, доколкото можеше да се научи у нас. Научих я да шъта и върши всичко, каквото у нас се шъта. Научих я да обича работата, да се не лени. И тя се не лени. Тя е пъргава и послушна. Обича да фата всичко, каквото знае. Пък каквото не знае, свекърва ѝ нека я учи, нека ѝ показва. Тя на всичко ще се научи. Ако ѝ не дава да дои кравата и да меси големи квасници, ами сама си върши тие работи, аз сякам, че това го прави, защото я жали, защото не иска да се прекъсне. Ако ли пък я не жали, ако иска тя да я отмени во всичко, нека я накара, нека я нареди. Тя не ще ѝ откаже, всичко ще върши. Па ако се прекъсне, както е слабичка, тие ще ѝ берат грижата: аз им я дадох здрава и червена като ябълка.

— Тя не ще се прекъсне, нано Илчовице. От работа се не прекъсва. Ами ѝ речи и ти на Тинка да се не увисва на свекърва си. Нека повечко да шъта и върши, както се пада на млада невеста. Нали и аз бех млада невеста? Прекъснах ли се, като върших всичко?

— Ти бе по-друга, нани, повече бе наякнала; а пък тя е още слабичка, че малка я ожених.

— Не е слабичка и тя токо. От мене повече е нарасла. Ами ти недей я гали, нано Илчовице.

— Не съм я галила аз, нани. Че моите дядя нали в тегло са порасле И научени са на тегловен живот и на работа. Само че и при тегловния живот аз съм гледала да им бъдат сърцата весели. Та и тук сега: нека я карат на каквито искат работи, тя ще ги върши; само с добром да бъде, та да си е весела, както досега — да не ѝ се трови сърцето. Па и по хората да се не разнася това, че и то не чини.

— То да не става в къщи, нано Илчовице, и по хората не ще се разнася — додаде Джуровица, като взе да става.

Отиде си тя доволна, че е понадумала нани си. А стрина Илчовица остана много угрижена и ухахърена от това, що ѝ наказа зълвината ѝ дъщеря.

Вечерта до някое си време тя седя до прозореца, с подпряна на ръка глава. Тежки мисли я бореха и измъчваха. Преди да си легне, дълго се кръсти и кланя пред куностаса и моли се на света Богородица, дано разнесе тие лошавини, дето идат да покрушат честития живот на чедото ѝ. Поуспокоена малко, тя си легна, ала дълго време пак не можа да заспи: се тие неприятни мисли пъдеха съна от очите ѝ.

Цанка, стринината Венковичина дъщеря, като се прибра дома си с детето, и тя бе много угрижена и разтрупена. Думите на майка ѝ, които беха изненада за нея, не ѝ излазеха из ума. Жал беше ѝ и за майка ѝ — тъй да се измъчва. Ала и за невестата ѝ бе мило. Тя бе уверена, че това, дето го разправя майка ѝ, не го прави тя от лошо сърце, ами от недосящане. Трябва някак да се нареди тая работа, та и на майка ѝ да се махне мъката, и на невестата да се не увряжда сърцето. Унесена от такива мисли, и тя дълго време през нощта не можа да склопи очи.

И стрина Венковица се бореше с тежки мисли тая вечер. От няколко време се ѝ бе някак тежко, нящо я измъчваше. Сега, като си поизприказа Цан-ки това, дето ѝ бе се набрало, помисли, че ще ѝ олекне. Не би. От думите на дъщеря ѝ нови мисли се възбудиха в главата ѝ и нова тегота ѝ западна в душата. Наред с мъката от това, дето невестата не върви залюдно и дето хората от махалата им се присмиват, дълбоко в душата ѝ беше се пробудило и друго някакво чувство, и тежко, и болно — нящо като угризение, като укор. И бореха се у нея тие две чувства, и измъчваха душата ѝ. Молитвата и поклоните пред света Богородица — и те не я успокояваха. И дълго време не идеше и ней благодатен сън.

Само Тинка и Колчо сладко си спеха, спокойни и честити. Окол тях се трупаха

черни облаци. Ала те ги не видеха. Те гледаха ясното слънце, което им пращаше зари на радост и щастие, и радваха му се. И мислеха, че то се тъй хубаво ще грее, че се тъй ще ги милва и гали. А облациите окол слънцето сеповече се сгъстяваха. Дали не щат скоро да го затулят? Дали не щат да секнат и за тях зарите на сладка радост и на честити дни?

V

Заранта слънцето изгрея пак чисто и засмяно. Малки Сечко обещаваще мек и топъл ден.

Неспала добре през нощта, Цанка стринина Венковичина стана малко по-късно. Като нареди едно-друго из къщи, като нагоди и децата да хапнат, тя токо взе едни малко скъсани детински обуца и отиде на дюкяна при Колчо — нарече се, че му носи обуцата да ги поправи. И заръча му да пододе у тях, че има нящо да му каже.

Бързо поправи Колчо обуцата, па ги взе и самичек ги отнесе у какини си.

Цанка бе сама в къщи. Без да заобикаля, тя зафана направо за онова, което искаше да му каже.

— Не си ли забележил, Колчо, че мами е нящо скършен кефа, нящо е недоволна?

— Не съм забележил такова нящо. Че от що ще да е недоволна, како?

— От що ли? От невястата е недоволна, каки.

— От Тинка ли? — запита Колчо учуден. Тие думи на кака му го изненадаха. — Че тя я толкова обича! И нали ù се трепере, нали я жали и гледа се да се не измъчва? Аз така я знам.

— Така я знаеш ти — жали я, трепере ù, — така я знаех и аз, ама на, не било така.

И Цанка взе, та разправи Колчу всичко, що ù бе говорила вчера майка ù.

Колчо остана като поразен. Нему и през ум не беше минувало такова нящо. Майка си той обичаше много. Колко му трепереше тя, дорде бе малък! Как милееше за него, как го нагаждаше! Та и сега още колко се грижи за него! И нему се чинеше, че както милееше за него по-рано, така сега милее и за Тинка. Това, дето тя гледа да си свърши някои работи сама, а пък Тинки отряжда по-леко шътане, той го мислеше, че е се от обич към Тинка, че я жали, че гледа да се не пресили. И толкова беше им драго за това и на двамата! А пък то?...

Тежко стана Колчу. Мъка налегна душата му. Тъга пребули ясното и спокойно негово лице. Той не рече нищо каки си. А и тя не посмя да му каже какво трябва да стори. Нека си помисли. Той е разумен. И каквото намери за добре, това да направи. Стига само, че знае сега всичко.

Колчо си излезе замислен и някак ухахърен. Той отиде на дюкяна, залови се за работата си — шие, чука. Ала работата му не е весела, както допреди малко. Не му се дип и приказва. Мисълта му е унесена в това, що му разправи кака му.

Нема и у тях ще се зафанат такива нечинливи работи между свекърва и снаха, каквито има по други хора? Майка му е такъва разумна, дето не може да бъде повече! И милозлива е, и набожна. Па и Тинка — и тя не е като други невести. Отвореничка е истина, ала е пък и пъргава, па е и послушна, и такъва добра душа има! И мислеше си, че у тях не може да бъде като у хората, че у тях ще да е по-друго. И как хубаво беше им тръгнало! Всички радостни, всички доволни! Така му се чинеше до вчера, до тоя час. А сега? Излиза, че не било така, че и у тях ще се зафане като у хората. И мъчно е Колчу. Чуди се какво да прави. Тинки ли да дума? Ами как ще кайдише да ù рече? Майци си ли да каже? Ами как ще и ней да развали хатъра?

Като си доде за пладне, Колчо беше малко мълчелив. Колкото и да се мъчеше да прикрие своето неразположение, се личеше, че нящо му е скършен кефа.

Другите може би и не забележиха това, ала Тинка го забележи. Тя няма време да го попита какво му е, че щом ядоха, той си отиде на дюкяна. Падна ѝ малко мерак. И затова след пладне, като посвърши едно-друго, намери сгода, та припна до майка си. Там се надяваше да си поразкара мерака.

Тоя път, като никога, тя завари и майка си някак угрижена и невесела.

— Какво ти е мари, мамо, та си такъва?

— Нищо не ми е, чедо — отвърна стрина Илчовица, като се помъчи да се усмихне. Ала личеше, че усмивката ѝ е пресилена. Па полека и малко издалеч, като докара приказката до свекърва ѝ, взе, та ѝ откри работата. Дето го смята, че свекърва ѝ, като ѝ не дава да върши това и онова, та го прави от милост към нея, не било дип така. Тя се е пооплакала от нея, дето я е оставила сама да върши едно-друго.

Тинка остана смаяна от тие думи.

— Тя така от сърце ми викаше да си гледам аз друга работа, пък тя сама ще да си меси! Аз си мислех... Па и Колчо нали така ми думаше? И толкова я обичам и почитам! А пък то...

И тя клюмна глава като цвете, попарено от ранна слана.

— Ех, и аз така го мислех... А пък то е че не било така... Ама ти се не кахъри, чедо — зафана да я раздумва стрина Илчовица, като я видя така клюмнала.

— Ами какво да права сега, мамо?

— Ти пак си я почитай свекърва си и прави ѝ икрам, както досега. Бъди си пак весела и разговорна. Карай си като че нищо не е било и като че нищо не знаеш. Па ще вземеш полека-лека да ѝ поимаш от работата. Ех, аз си мислех, че ще те остави първата година да се порадваш на по-лек живот и да понаякнеш. А то, щом като ѝ е мъчно, ще поймеш и ти — днеска едно, месенето да речем, заран друго — и тя ще тръгне пак. Пази се само да се не пресилваш. И гледай да сте си добре там, да сте радостни и да си не навреждаш сърцето.

Така научи стрина Илчовица своята дъщеря.

Тинка се поуспокои малко. Ала се остана една горчивина в душата ѝ и една болка в сърцето ѝ.

Тя прибърза тоя път по-рано да си иде. В къщи се държеше така, щото да се не разбере, че нящо знае, че нящо е станало. Пред свекърва си гледа да се покаже весела и разговорна, както бе и досега. А и свекърва ѝ приказва, върши едно-друго, разпоряжда, като че нищо не е било. Ала като се погледа в нея, Тинка забележи това, което по-рано не бе забележвала: и в приказки, и в поглед тя е се малко хладна, някакво недоволство прозира в нея. Тинка си спомни, че тая хладина в приказките ѝ и това недоволство в погледа ѝ е имало и по-рано, ами тя, както си е безгрижна, не ги бе съглеждала.

Вечерта по-ранко се прибра и Колчо. Тинка го чакаше с нетърпение, та да види дали ще е пак умислен като днеска. Тя не каза майци си нищо за него; ала след като узна за оплакването на свекърва си, нея я човъркаше една неприятна мисъл: дали и той не знае за тая работа и дали не ѝ е нящо сърдит за това. Тинка се помъчи да посрещне Колча засмяна и весела. И той уж се мъчи да бъде весел. Ала Тинка долови, че погледа му не е ясен и спокоен, че нящо и той е неразположен, че нящо таи в душата си. Какво ли ще му е? Дали не е за това?... И още повече ѝ стана тежко. Само свекър ѝ си е като всякога разположен. Тази вечер бе и нящо по-весел от други път. Запита Колча за едно, за друго, пошегува се с невястата, дори и на стрина Венковица каза блага дума.

След вечерята Тинка, както му е реда, раздигна паралията и примете, изми съдовете, разтреби едно-друго из къщи, нагоди постилката на свекър си, чака, като си легне, да го завие, каза «лека нощ» и нему, и на свекърва си, па си влезе в одайчето при Колча.

Колчо бе седнал на леглото малко умислен. Щом влезе Тинка, той трепна и се

помъчи да я заприказва по-весело. Ала от погледа на Тинка се не укри неговата угриженост. Помисли да го запита защо е такъв. Па се боеше да не вземе и той да ѝ натяква. Помери да вземе тя сама да му разправи какво е чула от майка си, па се сдържа — стесняваше се и това да стори. Нека, като зафане тя други ред работите самички да се оправат. А тя ще зафане вече, както майка ѝ я научи — още заран ще зафане.

— Знаеш ли какво, Колчо? — прекъсна тя настъпилото късо замълчаване. —

Искам заран да стана по-рано, та ако се успя, да ме събудиш.

— Защо пък ще ставаш толкова рано? — запита Колчо, малко позачуден от думите на Тинка.

— Ще месим заран. Мама е забъркала кваса. Искам да я спреваря, та аз да меса. Други път се тя става по-рано и тя замесва. Сега искам аз да я спреваря. Стига ѝ, дето ме отменява досега. Нека вече пък аз я отмена в месенето. Че то е моя работа нали, Колчо? Па полека-лека трябва и в други работи да я отменявам, та тя да си почине и да разбере, че има снаха. Нали е хубаво така, Колчо?

— Много е хубаво, Тинке! — обади се Колчо, силно възрадваан, като взе да милва своята жаденаневяста. Нему тие думи на Тинка тъй се харесаха и толкова му допаднаха на сърцето, дето повече не може да бъде.

След днешните приказки на кака му него го измъчваше мисълта какво да се прави. Трябва се да поговори за това нящо Тинки или поне да ѝ позагатне. Ала как ще кайдише да ѝ развали хубавото разположение? И додето се бореше с тая мисъл, ето че тя сама зина и отвори дума за това. И посочи най-добрия път. И как просто и сърдечно изказа тие хубави думи.

— Умница ми си ти, моя чучулиго, голяма умница си — ѝ думаше той, като продължаваше да я милва и гали.

Възбудени и разтрупени от тие нови мисли и от очакване за нящо по-хубаво, те и двамата дълго време не можеха да заспят.

В това същото време и стрина Венковица дълго не можеше да заспи. Тя се мятеше в леглото, разяждана от грозни мисли и от душевна мъка. Нейната мъка дойде от друго.

Като си легнаха другите, тя, както често правеше, остана в къщи окол огъня да си приготвува това-онова, щото ще ѝ трябва за заран. По едно време токо се бутнаха полека къщните врата и влезе кака Стана бабина Ниновичина. Тя често, като искаше нящо да обади стрини Венковици, дохождаше вечер късно, кога другите си са легнале, уверена, че ще я намери сама.

Сега тя рекла да прескокне завчас, та да каже каки си Венковици какво е научила за свахата ѝ.

Срещнала я днеска Джуровица, дето ѝ е нящо роднина и дето е зълвина дъщеря на Илчовица. По-рано тя приказвала с нея и заръчала ѝ да подума нани си за невястата и да я подкани, тя да ѝ посбере ума. Вчера Джуровица ходила у тях. И днеска, като се срещнале, тя ѝ разправила какво са приказвале. Понадумала ѝ била, каквато си е отворена тя, и едно, и друго за дъщеря ѝ. А пък нана ѝ Илчовица, вместо да се засрами и да вземе да се тюхка, задето невястата така прави, тя зафанала да я отдумва и да натяква.

— Какво, какво рекла тя? — запита нетърпеливо стрина Венковица.

— Малка била и слабичка — продължи да ѝ шушне кака Стана, — та трябвало да я жалите. А вие не сте я биле жалиле, ами сте я карале на тежки работи и тя щяла да се прекъсне.

— Така ли? — учудено попита стрина Венковица, на която тие думи се сториха чак за невярване.

— Така била рекла, како Венковице — потвърди кака Стана. Ней мина през ума, че

Джуровица малко по-иначе предаде думите на Илчовица, ала тя, както беше наострена против нея, не иска да се поправи.

— Та аз я не съм жалила, а? Аз съм била искала да се прекъсне? — с дълбоко огорчение и с болка на сърцето зареди стрина Венковица.

— Аз нали ти думам, како Венковице, че в нея е всичката работа, че тя дава на невестата тоя акъл? И на, видиш ли? Ама и Джуровица добре я е насолила! — додаде Стана и взе да разправя какво ѝ била казала тя.

Ала стрина Венковица като че я не слушаше вече. Мислите и чувствата ѝ беха изцяло обзети от думите, що ги била казала свахата ѝ. «Не съм я жалила, а? Искала съм да я прекъсна?» — повтаряше тя с болка в душата си.

Стана си отиде. Тя бе доволна. Нея я не сдържаше — не можеше да се свърти в къщи — по-скоро да обади каки си Венковици, каквото беше чула и разбрала. И сега ѝ олекна.

А стрина Венковица остана да се бори с тежка мисъл и с голяма душевна мъка. Не можеше тя нищо вече да фата в къщи. Като замаяна бе. Влезе в собата, прекръсти и уж си легна. Ала сън ѝ не иде. Се същите мисли я измъчват... Тя я не била жалила! Ами нали затова и кравата ѝ не дава да дои, и да меси я не оставя, че още е аджемия, че я жали!... И щяла да се прекъсне! От кои тежки работи пък ще се прекъсне? Трябва нищо да ѝ не дава да фата, само да си седи, та тогава да се не прекъсне. И това ще да направи! Тя, слава Богу, си може. Както свръшва голямото, така ще и малкото. Да се знае барем, че всичко си тя върши. Нека да стане кефа на майка ѝ!... Тя друго очакваше — че ще я вразуми и ще тръгне, както му е реда, та да им се не смеят хората. А пък то — и сегашното било много, щяла да се прекъсне. Нека тогава барем да се знае.

Такива мисли се въртеше в главата на стрина Венковица и измъчваха душата ѝ. И дълго тя се мяташе в леглото, и дълго не можеше сън да я унесе.

Заранта Тинка не чака да я буди Колчо. Тя сама се събуди много рано. И тоя час скокна, па бързо взе да се стяга. Събуди се и Колчо. От къщи се чуваше, че стрина Венковица вече вършеше нящо.

— Виж, мама пак е станала преди мене — каза Тинка с едно недоволство.

— Нищо, тя си върши друго из къщи: за месенето ти пак ще я спревариш — рече да я успокои Колчо.

Със светнале очи, с възсукани ръкаве Тинка бързо излезе из одайчето. Колчо я изпрати с мил и благодарен поглед. Нему бе малко мъчничко, дето Тинка, без да си е доспала добре — нали и тя до някое си време не можа да заспи! — трябваше сега да става толкова рано. Той от сърце я жали. И мило му е за нея. Ала и за майка му пък се свиди. Той я обича и жали я и нея. Защо пък и тя да се съсипва? Тя е вече прекарала жена. Трябва да ѝ поолекне. Па и бива ли да я оставят да се оплаква? Нека сега да се зафане малко по-другояче. Таман навреме се е сетила Тинка. Тя е домишлярка, неговата хубава невеста. Ех, малко ще се поизмъчи сега, ама нищо. Веднаж да тръгне работата по-добре, да се загладят тие неприятности, да бъде благодарна и майка му, па напакон може и малко по-късничко да се меси, та да си доспива и Тинка.

Така си мислеше Колчо, като се стягаше и той да излезе. Таман се беше приготвил, токо се втурна Тинка, зачервена от вълнение и разплакана, и се тръшна на леглото.

— Какво има? Що е станало? — запита някак изплашено Колчо.

— Мама ме разпъди от нощовите, не дава ми да меса! — с хълцане отговори Тинка.

— Че защо пък така?

— Щяла съм да се прекъсна, та затова се тя щяла да си меси и върши, а пък аз не знам що...

— Ами че как така? Нали сама тя... — И без да си доизкаже думата, Колчо бързо изскокна и отиде да види каква е тая работа.

— Защо правиш така мари, мамо? — подфана той, като се мъчеше да сдържи вълнението си. — Че тя с такъва севда стана сега...

— Станала е, че ти си я накарал.

— Не съм я аз накарал. Сама го прави, мамо, вярвай, че сама го прави. Исква да те отмени.

— Тя мойта отмяна се е видяла. Дорде мога, ще си мъкна товара. А пък тя да гледа да се не прекъсне.

— Ами защо думаш сега така мари, мамо? Нали я видиш каква е пъргава и как обича да шъта? Споменал ли е някой за прекъсване?

— Майка ѝ. Тя нали е рекла: не бивало да я караме на работа, че щяла да се прекъсне. Като че кой знае на какви тежки работи сме я накарали! Щом ще се прекъсне, аз ще си върша всичко, а пък тя нека си гледа рахата! — отвърна малко сопнато стрина Венковица, като зафана бързо и някак пресилено да бърка и заваля тестото на квасника.

Колчо остана за миг малко смутен от тие думи.

— Не вярвам да е рекла майка ѝ така — отвърт на той след късо замълчаване, като се посъвзе.

— А пък аз знам, че го е рекла. Знам и пред кого го е рекла. Само че ти нея повече вярваш, тя ти е по-мила. А пък аз...

— Недей дума така и не слушай хорски приказки мари, мамо — настояваше Колчо. — Ти гледай ние в къщи да сме си добре. Аз казал ли съм ти това или онова? Невястата отвърнала ли ти е нящо?

— Остава и невястата да вземе да ми отвръща, та тогава чак ще я уредим!

— Ами като не ти е отвърнала нищо, защо ѝ се сърдиш, мамо? — продължи умолително Колчо. — Нали е хубаво да си живеем така сговорно и весело, както досега? Защо правиш сега така?

— Аз ли го права? Аз ли искам лошото? Нали аз милеех за нея като за свое чедо! И жалех я. И ако исках нящо по-друго, исках го за ваше добро. Че аз на чуждите хора гледам добро да направя, та на своите ли ще мисла нящо лошо? Ама майка ѝ сяка, че аз искам нящо лошо, че искам да я прекъсна. Щом е така, аз сама ще си върша. Не ща заран майка ѝ да рече, че съм прекъснала чедото ѝ.

Дума още Колчо, моли се майци си. Тя не кандиса, не се предума. Не че не признаваше правотата на неговите приказки. Не че молбите му не засягаха и нейното сърце. Тя долавяше, че е право това, що го говори Колчо. Нейното сърце потрепваше от молбите му. Нали тя го толкова обича! И нали и тя иска хубавото? Ала се пак не може да отстъпи. Думите на свахата ѝ — че тя искала нящо лошо за невястата — много болно са я засегнали. Каквато си е хатърджийка, тя не може да заборава тие думи. И като е рекла, че ще я прекъсне, тя не иска, щото някой път да ѝ бъде натяквано за това. Мисълта за правдива и чувството на съжаляване към Колча се сподавят от чувството на огорчение, което взема връх в душата ѝ и което избива в озлобяване.

Колчо, отчаян и убит, махна ръка най-после и излезе. Той отиде да види какво прави пък Тинка.

Тя бе се постегнала малко. Като чу, че Колчо взе да се разправя с майка си, тя очакваше, че работата ще се нареди, та се готвеше пак да излезе и да зафана да меси.

Колчо доде покрусен. Тинка го изгледа жално. Тя се чувствуваше и някак гузна.

— Не ще и не ще.

— Ами защо вика, че ще се прекъсна?

— Майка ти го била уж казала.

— Мама ли? Това не е истина, Колчо! — възбудено извика Тинка. — Знаеш ли ти,

че мен мама ме подсети за това, дето исках сега да го стора? «Не бива — рече тя — да оставяш свекърва си да меси; трябва да я отмениш.»

— Така ли? Виж как добре те е научила тя! Не вярвах го и аз това нящо. Ключокарки са се намесиле тук. И мама се е повела по тях! Толкова разумна, па...

— Ами ти не каза ли ъ?

— Казах ъ, че това не може да бъде. И какво ъ не думам още! Ней като я вляла в главата тая мисъл, и вече не ще да знае за друго.

— Па сега, Божичко? — зареди с насълзени очи Тинка.

— Мъчно ми е и мен, Тинке. И жал ми е за тебе, дето сега така без нищо ти се наскърби сърцето. Какъв хубав живот си бехме заживяле! И някои като че ни завидяха, та искат да ни го разтурат. Ама ти недей се грижи...

— Нали ми се не сърдиш ти, Колче? И нали пак тъкова...

— Защо ще ти се сърда, Тинке? Ти не си крива за нищо. Аз пак си те обичам. Ти недей да ми плачеш, мойта нажалена гугутка! — И той взе да я милва по лицето и да ъ изтрива сълзите.

— Ами какво ще правим сега, Колчо? — запита Тинка, като се посъвзе малко.

— Какво ли? Не знам и аз. Ще се мъчим полека-лека да се заглади тая работа.

Мама — ех, не трябваше така — ама що да сторим? Ти гледай пак да ъ не прекръшваме хатъра — нали е майка? Ще го караш така някак, като че нищо не е било.

Колчо, като поразговори и пораздума Тинка още малко, излезе си, че и на дюкяна имал работа. Той се мъчеше да утешава Тинка, ала личеше, че и сам е убит душевно. Така покрусен и убит, той отиде на дюкяна си, дето с усилена работа се опита да заглуши мъката на душата си.

Тинка, дорде беше Колчо при нея, малко бе се поокопитила; ала като остана сама, пак отпадна и посърна... «Като че нищо не е било» — вика Колчо. Лесно е то да се каже. Ама може ли да се заличи станалото! Сърцето ъ знае колко ъ е мъчно и тежко. Още по-мъчно ъ е, дето и майка ъ намесват. Че тя толкова я поучава да гледа хатър на свекърва си. Па и сега нали я нарязва да ъ пойме колкото може повече от работата! «Защо има, Божичко, лошавини по света? — си думаше тя. — Защо всички хора не са добри и прави като мама и като Колчо?» Па изведнаж токо се сепна. Не може и така да се седи. И тя стана, изтри си хубаво сълзите и излезе в къщи. Свекърва ъ вършеше нящо окол огъня. Тя изглеждаше мрачна. Невястата взе да шъта, да премита, да треби едно-друго. И уж като че нищо не е било, ще попита пак: «Мамо, това де да сложа?» Или: «Мамо, да донеса ли от зимника лук?» Ала гласа ъ не е ясен като по-напред. И стрина Венковица ще ъ отговори, ала студено и като с чужд глас. Рече ли Тинка нящо да ъ помогне, тя токо гледа да я превари и сама да си го свърши. Тинки става много мъчно и тежко от това, ала се сдържа.

На другия ден трябваше да се пере. Прането от първата неделя още си беше поела невястата. Стрина Венковица само ще я нагоди и ще ъ принася това-онова. Сега, като се стопли водата в ператника, кога да вземе Тинка да прибира непраните дрехи, стрина Венковица токо взе, та отдели настрана чичовите Венкови дрехи и своите.

— Защо ги така отделяш, мамо? — запита учудено невястата.

— Ти си опери твоите и Колчовите, пък тие аз сама ще си пропера. Не ща ти да се прекръсваш — каза някак злъчно стрина Венковица.

— Ами оти думаш така мари, мамо? — отвръща ъ умолително невястата. — Нема досега като съм прала, та съм споменала нящо?

— Нали майка ти думаше така, нека ти е по-леко. Пък аз си мога.

— Мама нищо такова не е рекла. Недей слуша хорски думи мари, мамо.

— Аз знам, токо...

Тинка не иска повече да се разправя. Взе останалите дрехи и отиде да ги пере. Ала на душата ѝ стана много, много тежко. Очите ѝ се напълниха със сълзи.

Вечерта, като се прибра в одайчето при Колча, Тинка с болка на душата му разправи за това, що бе станало около прането. И поплака си пред него. А и Колчу стана мъчно от това.

— Каква е мама! Не ще да отстъпи от своето! Рекох, че ще заборава вчерашните думи и закани. Държи ги. Ех, нема що. — Той милва по бузите своята нажалена и покрушена невеста, изтрива ѝ пак сълзите и мъчи се да я утеши. Ала и той не знае с какво.

— Ще се търпи — дума. — Нема да вземем да се караме, я? Майка нали е? Ще ѝ отстъпваме, па ще гледаме някак с добром да се нареди.

Прекърши се живота у стринини Венковичини. Не е вече напредния сладък, спокоен и радостен живот.

Стрина Венковица си остава се недоволна. Душата ѝ е се огорчена. Мислите ѝ, тежки и неприятни, се въртят се около оние парливи думи, що ги била уж говорила свахата ѝ. По-рано ней беше криво, дето невестата не се сяща да върши всичко — дето се увисва. А сега мъката ѝ идеше от това, че ем повечето и по-тежки работи се увисват на нея, ем на това отгоре свахата ѝ натяква, че пресилвала невестата и щяла да я прекъсне. Тя чувствуваше, че е оскърбено нейното достойнство, че е унижена нейната слава като разумна и милозлива жена. Всички хора не могат да я нафалат за нейната милозливост, а тя сега... Това е, дето най-много я измъчва и най-силно трови душата ѝ... Вечер до някое време не може да заспи. Заран стане с надеждата, че ще ѝ е по-леко; ала види ли невестата, че е взела нящо да шъта, тоя час ѝ минат през ума думите на майка ѝ. Това ѝ огорчи душата, тя смръщи чело, погледа ѝ стане сурав, думите ѝ хладни; и изпъкне у нея пак желанието тя сама всичко да си върши. Тя види, че е лошо това, дето го прави, че и тоя ред е нечинлив. И някакво угризение, някакво особено усящане се обажда нейде в душата ѝ. И някаква борба става у нея. Ала чувството на недоволство и на болка от думите на снахата ѝ взима връх. И душата ѝ остава отровена, сърцето студено и погледа ѝ хладен.

Тинка, поуспокоена, стане и тя заран малко по-бодра, излезе в къщи, вземе нящо да шъта окол свекърва си и заприказва ѝ пак за едно, за друго — мъчи се да го кара пак като напредни. Ала като срещне хладния поглед на свекърва си, като не чува от нея блага дума и като вижда как токо я преваря да си свърши сама това и онова, а пък нея кюска настрана, Тинки душата се изпълва с мъка, сърцето ѝ се свива от болка, в гърлото ѝ се набере някаква буца и очите ѝ се наляят със сълзи. И токо гледа да се скрие в одайчето да си поплаче.

Някой път се открадне, та прескочи и до майка си.

Стрина Илчовица, която знаеше всички тие неприятни и лоши работи, и тя бе изгубила напредната си радост. Измъчваше се и нейната душа. Бръмченето на врътеното в самотните ѝ часове не беше като по-напред сладка песен, а тъжна приказка за невесели дни, които лоши и завистливи хора докарват на прогледалото сираче.

Като доде при майка си, Тинка ще ѝ поразправи за някои нови горчивини и ще вземе да си поплаче. Стрина Илчовица се стегне и зафана да я раздумва и утешава.

Тинка се прибере дома малко успокоена и примирена. Ала като срещне хладния поглед и недоверчивото отнасяне на свекърва си, пак ѝ натегне на душата и я заболи сърцето.

Вечер, като се приберат с Колча в одайчето, Тинка ще се поотпусне, ще си поизприкаже, каквото ѝ се е набрало на душата, някой път ще и да си поплаче. Колчо ще я поразтуши с благи думи и с милувки. И тя ще се успокои, ще заборава мъки и

горчивини и сърцето ѝ ще се постопли. Само там, в малкото и тясно одайче, Тинка продължаваше се още да преживява някои от сладките и хубави часове, които пълнеха живота ѝ през медения месец. Ала излезе ли от одайчето, пак същия сумрак я обхващаше и същия нерадостен живот я притискаше. Нейния детски-мил, ясен и спокоен по-рано поглед бе пребулен с тъга, а веселото ѝ и разцъфтяно лице сега бе някак като посланено.

Колчо уж се стягаше и мъчеше се пред Тинка да се показва весел и спокоен, а пред майка си да се държи, като че нищо не е имало. Ала се не можеше. В неговите думи и обноски към майка му се прозираше една хладина. И неговото сърце бе увредено, и в неговата душа бе западнала горчилка и мъка. Тинка познаваше, че и нему е тежко, та някой път, дето той нея да утешава, започваше тя да го раздумва.

Само чичо Венко не беше се изменил. Той си бе с напредното хубаво разположение към невестата. По едно време като че взе да му се вижда някак замъглено в къщи: стрина Венковица малко намръщена, невестата пък нящо е посърнала. Позапита невестата какво ѝ е. Нищо ѝ немало... «Ех, женски работи» — си помисли той и фърли злобен поглед към стрина Венковица.

А всъщност чичо Венко добре бе доловил: наистина бе се замъглило в тяхната къща. Чер облак бе затулил ясното слънце, което весело бе огряло у тях, кога доде младата невеста.

VI

Приближаваха великденските празници.

Както си обичаше Тинка и като я гледаше така поусърнала от домашните неприятности, Колчо искаше да я зарадва за деня. Той ѝ взе мярка и покрай многото друга работа залови се да ѝ приготви талатинени половинки, каквито беха поръчани и за други млади невести. В същото време той купи хубав чер атлаз и даде го да ѝ ушийт нов бонджур. Бонджурете тогава токо-що беха изляле и всички по-лични моми и невести се труфеха с тях. Колчо, като минуваше за един от по-първите младежи в селото, смяташе, че и на неговата невеста се пада да се накити с такъва нова дреха, както се китат невестите на неговите другаре.

Тинки, то се знае, беше драго, дето Колчо иска така да я поднови и накити. Тя се радва като дете. Тая ѝ радост бе поизместила малко онова болно усещане, което преди това пълнеше нейната душа. И лицето ѝ взе да се поразведрува.

Колчо искаше да позарадва и майка си. Той и ней взе мярка да ѝ ушие за Великден дълбоки чехли от лъскава кожа и купи ѝ от пазара хубава тъмна забрадка. Ала стрина Венковица не се много зарадва на това, с което Колчо я подновяваше. Ней отидоха очите по онова, което на невестата щеше да се направи и което много нящо чинеше.

«Защо е сега тоя масраф? — дума си тя. — Вчеранали беше сватбата и всички бехме с нови премени. Нали и тя бе натруфена се с ново и рустово. И нали Колчо още се не е окопитил от оние масрафе по сватбата. Бива ли сега да се харчосва за такъва скъпа дреха и за такива лъскави обуца? Трябва сега да спестява и да си прави сермия. Че неговата работа без сермия не може. Артък масрафе да нема. А това, дето го прави сега, е артък нящо, то е безредно, то е разсипия. Видяла по хората, прищяло ѝ се и ней — и той готов да ѝ угоди. Не бива така да я разгалва.»

Пред Колча стрина Венковица не иска да изкаже това си недоволство. Зарад туй взе, та го надума пред Цанка. Женско чедо нали е, пред нея тя си открива всички болки и мъки.

Цанка изпърво взе страната на Колча... Ех, обича си я, младичка е, гледа да му е пременена като всички невести. Ала полека-лека при по-нататъшния разговор и у нея

се зароди едно неприятно чувство... Нали и тя е била млада невеста? Ней не бързаха да прават нови премени. Истина, тогава такива дрехи се не носеха, ама имаше пък други. А тя не даваше зор. Ех, то и Стойчо си не е като Колчо... И Цанка въздъхна. Нящо като завист се появи в душата ѝ. И неусетно тя взе страната на майка си и зафана да споделя нейното недоволство.

Пооплака се стрина Венковица и у бабини Ниновичини.

— Свиди ми се, како Ниновице — за момчето ми се свиди, че ще се разсипе. Па ми е мъчно и дето не ме попитва. По-рано, нали го знаеш, как ме слушаше и как за всичко до мен ще се допита. А сега — зяпнал ѝ е в устата, що поиска, това ѝ прави, пък за мен се и не сяща. Ех...

— Такива са младите сега, невесто Венковице — отвърна тихо баба Ниновица. — Не зачитат по-стари, не зачитат баща и майка.

— Майката е била добра — продължи стрина Венковица, — дорде го е отгледала и изучила, дорде го е поставила на крака, А сега нея не искат и да знаят.

— Сега вече бабата е по-мила! — додаде кака Стана. — Тая, дето и пръст не е вдигнала за него, тя сега се слуша. Че това е нейна работа, на Илчовица. Тя го е накарала да прави тие харчове.

— Не жали тя момчето ми, Стано!

— Тя за момчето не мисли, како Венковице, ами гледа само дъщеря ѝ да се големи като чорбаджийска снаха. Че нали досега тя се бонджуре е носила!

Като си понадума, като се пооплака тук и там, стрина Венковица се малко поуспокои, мъката ѝ се поразнесе. А и празниците ето че настъпват вече. Навлязохме и в страстната неделя. Заран е и Великден. Стрина Венковица се залови да приготвува за деня, каквото трябва. Тя всякога си обича за такива големи дни да нагоди всичко хубаво. Нали госте ще дохаждат и на госте ще се ходи. А пък сега и млада невеста имат, та ще трябва още по-хубаво да се отсрамат пред хората. И стрина Венковица цяла се улиса да нагажда и приготвува, щото трябва за празниците. Всички други лоши мисли и душевни мъки тя позаборави.

Дойде и Великден. Радост изпълни всички християнски сърца. Радост изпълни сърцата и на чичовата Венкова челед. През нощта всички от къщи отидоха в черкова, дето на двора, осветен от хиледи свещи, свещениците тържествено възгласиха «Христос воскрес!» След черкова отговяха дома с червено яйце и гугувица. Като се разсъмна, додоха дяца от кумците, та донесоха, според обичая, от всяка кумица кравай, червени яйца и палур с ракия. А и стрина Венковица изпрати у тяхната кума по Колчовия чирак хубав кравай, какъвто тя само можеше да уреди, червени яйца и ракия.

За обяд ето че идат Цанка и зетя с децата. Ще бъдат на госте у тях. Стрина Венковица още от вчера е изготвила за това гостуване. Сложиха трапеза.

— Ами свахата защо не доде? — попита чичо Венко. Както бе хубаво разположен, той усети, че нящо липсва. — Нема тя сама ще отговява?

— Пратих да я повикат — отвърна стрина Венковица. — Че аз си знам какъв му е реда. Ама била нящо кефсиз, та не могла да доде.

— Че какво ли ще да ѝ е, невесто? — запита загрижено чичо Венко.

— Не знам, тате. От оня ден беше малко слабичка. Може да се е поизморила от черкуването.

Тинки бе малко мъчничко, дето не е тук сега и майка ѝ. Ала се пак ней стана някак приятно, дето свекърва ѝ я е почела да я покани и дето свекър ѝ сега тъй загрижено запитва за нея.

Зафана се гостуването. Стрина Венковица сипва гозби и разпоряжда, невестата приноси и шъта. Весело и приятно е на всички.

Към пладне се застыгаха за втората черкова, когато се чете евангелието на няколко езици. Това е най-тържествената служба. Всичкия свят се сипва в черкова. Там младите показват новите си премени. Тинка и тя си облече новата премяна. Стрина Венковица тоя ред поведе дъщеря с унучета и млада невяста. Тя се усяща доволна и горда. Срещнат ли я, или я стигнат някои роднини и комшийки, се ще я запрат и покрай обикновеното «Христос воскрес!» и «За много годин!» се ще ѝ речат: «Кой е като тебе сега? Благатка!» Па и хубавия бонджур на невястата се ще пофалат. Много ѝ приличал. Стрина Венковица, погъделичкана от тие пофали, като задушваше по-раншното си недоволство, изпитваше една приятност и дори гордост, дето невястата ѝ е така хубаво пременена. И Цанки бе приятно, дето така фалат премяната на невястата, ала в дъното на душата ѝ се оставаше и малко завист. Най-доволна от хубавата си премяна бе самата Тинка. Като виждаше колко ѝ я харесват хората и как се заглеждат в нея, душата ѝ се препълваше с чиста като на дете радост. В тие радостни и празнично-тържествени минути тя бе забравила всички по-раншни горчивини.

На втория ден стрина Венковица изпрати младите да идат на госте пък у невестината майка. Тя е сайгаджийка, знае кога кому е ред да му се направи икрам и каквото и да има на душата си, ще му стори сайганлъка. Колчо позагатна не щат ли и те, майка му и баща му, да поидат.

— Не, не бива — отвърна стрина Венковица. — Вам само се пада.

Стрина Илчовица посрещна Колча и Тинка засмяна и радостна. Тя се мъчеше да бъде весела. Ала в дъното на очите ѝ и по засмяното ѝ лице зад радостта и веселостта прозираше и едва скривана тъга. Това не беше само от по-раншните разправи. И ново нящо се бе притурило. Оня ден, на великата събота, като се връщаше от черкова, една комшийка ѝ предаде хабера, дето ѝ го бе пратила Стана бабина Ниновичина: че щяла да разсипе Колча с тие нови бонджуре и талатиньови обуца, дето ги прави той на дъщеря ѝ. Стрини Илчовици падна голяма мъка от тие думи. Ала сега тя бе се стегнала и правеше усилие да потули тая си нова мъка.

— Виж ми, мамо. новия бонджур! — от вратата ѝ се пофали Тинка. — Нали ми е много хубав!

— Хубав е, нека ти е честит, чедо! Само че тъкова... — стрина Илчовица посмънка и се недоизказа.

— Всички ми го харесват, мамо. Много ми приличал.

— Каквато си стройничка, теб всичко прилича. А пък бонджура — такъв хубав — още повече те отваря.

— Нали я повече отваря, бабо? И аз така ѝ думам — намеси се и Колчо самодоволно. — Ами обуцата хубави ли ѝ са?

— Обуцата ѝ са като изляни! — добави стрина Илчовица. Тя се сети, че Колчу се иска да се пофали и със своя мурафет. — Всичко ѝ е много хубаво, само че... ех, то можеше белки и без него сега, ама... тъкованка... — Стрина Илчовица пак смънка и се недоизказа.

— Защо? Нека сега, дорде е млада, да се порадва на ново и да се понаноси на хубавичко — додаде Колчо, който като че искаше да се оправдае.

— Така е, ама... ех, нищо... — Стрина Илчовица не искаше сега да разкрива неприятната страна на новата премяна, не искаше да разваля веселото разположение на младите.

Тя сложи и нареди паралията да ги гости. Хубаво беше изготвила и тя — не дип много, ала вкусно. Заклала бе кокошка, яйца бе изпържила като за зет, тутманик бе месила. Колчу и Тинки всичко се много вслади. Мили и приятни са за тях и топлите обноси на стрина Илчовица, и оная сърдечна простота, която се чувствува в нейната

прихлупена къщица. Хубаво са разположени те, леко и весело е тям на душата. Всички мъки и лошабини са останале нейде надалеч.

Като си отпочинаха добре, взеха да се стягат младите вече и да си отиват. Нали и на хорото ще трябва да поидат. Нека и там да видат Тинки новата премяна. Само други невести ли ще се големият с хубави бонджуре? Така дума Колчо шеговито.

— Ами ти, мамо, защо тъй като че не ми харесваш бонджура, като че не ми се дип радваш на новата премяна? — запита Тинка, която долови у майка си пак някакъв невесел поглед.

— Радвам се и аз, много се радвам на премяната ти, чедо, ама... ех, то не може на всички да се угоди: свекърва ти, виж, дип не била доволна от тая премяна.

— Кой казва това? — запита Колчо.

Стрина Илчовица излеко взе, та разправи какво ѝ донесла комшийката ѝ, как майка му била натяквала, че това е разсипия, че той щял да си распелее сермията.

— Сермията си ми е сермия! — раздражено се обади Колчо. — Аз си знам добре работата. Защо се бърка тя в сметките ми, като ги не разбира?

— И надумала, че аз съм те била накарала да правиш сега тие премени на Тинка. Не знам защо се и мен ще намеси — додаде стрина Илчовица с овлажняле очи... — А пък аз споменала ли съм ти барем една дума за такова нещо?

— Гледай ти сега каква е мама! — подзе с болка на душа Колчо, който се чувствуваше някак виновен зарад майчините си натяквания и пред баба си, и пред Тинка. — Защо да хорати такива криви приказки? Това нали си е моя работа! Обичам си да ми е пременена невестата и права ѝ.

— По-добре да не си ми правил, та да нема сега такова нещо — намеси се и Тинка насълзена. — Да си знаел, та тоя масраф да не е бил. синко — додаде пак стрина Илчовица. — Тя Тинка и без тая премяна си е хубава.

— Не ми споменувай и ти за масраф. бабо! Мен занаята ми върви добре, носи ми. Защо и мойта невеста да не е като хорските невести? Тя си е наистина лична и хубава, ама аз искам да ми бъде с новата премяна още по-хубава.

— Защо ми е да съм хубава, кога сърцето ми е наранено? — обади се Тинка с жаловен глас. — Кой знае и за мен мама там какво ли дума? Аз не ща да нося бонджура, Колчо! Не ща и на хорото да ида сега! — отсече тя някак отчаяно.

— Защо пък и ти думаш така мари, Тинке? — обърна се и към нея Колчо с умолителен глас. Той бе се сбъркал какво да прави. — Остави ти мама. Тя може да си приказва, каквото ще. Жали ме уж, грижи се за мен. Ех, такъва си е тя... Мен си гледай ти. Тая премяна аз съм ти я направил и зарад мен ще я носиш, за мой хатър.

— Така, така, чедо — намеси се и стрина Илчовица. — Веднаж направена премяната, и направена с такъва севда, носи си я. Зарад хатъра на Колча я носи. Тя свекърва ти нека си приказва. Ех, по-добре е било да е и по нейна воля, та да нема сега казано и речено. Ама — станало е. Гледайте си вие младините. Нали си се обичате и си милеете един за други, нека ви е здраве. Ще доде ред и по-свободно да си заживеете.

Тинка пододе на себе си и се успокои малко. Тя се уми, стегна се и излязоха с Колча.

У стринини Венковичини беха подошле някои роднини. Стрина Венковица бе сложила да ги нагости. Тинка весело посрещна гостето. Те ѝ се зарадваха, па и премяната ѝ пофалиха. Тя се съблече и запретна се да шъта окол гостето. Улисана в шътнята и в гостето, тя смяташе, че не ще доде ред за хорото. «И по-добре» — помисли си тя. А хорото се

Тинки стана още по-мъчно от тие нови натяквания на свекърва ѝ. Тя с болка на сърце и с насълзени очи се раздели с майка си. И май престана вече да ходи при нея.

Останала по цял ден самотна в къщи, дето поради недоволството на свекърва ѝ се усящаше една натегнатост, Тинка сега още повече се измъчваше, още по-тежко ѝ ставаше на душата. И тя се по-честичко се скриваше да си поплаче. Само вечер, като се приберат с Колча в одайчето, тя свободно ще се поотпусне и ще си разкрие душата, да ѝ олекне. Колчо я размумва, успокоява я, милва я. Па някой път, като се разплаче Тинка, без да ще, и нему очите се напълнят и както е припаднала тя на гърдите му, токо видиш, че, сълзите им се смесиле и заедно падат по нейните нагръдки.

Една вечер, както я милваше и галеше Колчо, Тинка се наведе и малко засрамена, па и като уплашена, ала в същото време и с някакво особено чувство, с някакъв радостен трепет пришепна му нящо на ухото, от което и нему стана много драго. И той зафана още по-нежно да я милва.

След това Колчо още повече взе да трепере Тинки. Той я уговаряше да не плаче, да се не кахъри, че туй не ще да бъде хубаво за другото нящо. Уговаряше я да не обръща внимание на майчините му надумки и студени обноски, ами да гледа да бъде всякога весела и разположена. За да я насърчи и ободри, мъчеше се и той всякога да се показва весел.

Колчо бе любознателен. Обичаше да чете. При училището имаше и читалище. Оттам той взимаше различни книжки и ги прочиташе. Сега взе да търси от читалището и книжки за младите майки. От тях узнаваше как трябва да се пазят млади невести като Тинка.

VII

Запролети се. Излезе кърска работа. Стринини Венковичини, както всякога, посадиха на две ниви кукуруз. При саденето помага и Тинка. То е лека работа.

Доде и копан. Стрина Венковица нареди невестата да намери копачки. Тя покани свои еранки от махалата — момичета и невести. Додоха и някои по-възрастни жени, дето всякога работят у стринини Венковичини, дето са като свои у тях.

Стрина Венковица каза да иде и невестата с копачките да помага там, пък тя дома ще готви, а Колчо и някой от чираците напokon ще занесат пладнето.

Тинка отиде с копачките. Там е весело — нали са повечето млади. Песни, смяхове! Едно само не е хубаво. Тинка не е дип научена на кърска работа. Стринини Илчовичини малко нящо садеха и сееха. И полека-лека сами си го изработваха — за копан било, или за жътва. По чужди хора Тинка не бе ходила да работи, че майка ѝ я не пушаше, та затова не беше твърде навикнала на кърската работа. Всички други момичета и невести са изпечени. Те копаят бързо и не се изморяват. А Тинка мъчничко върти мотиката и скоро се изморва. Пък браздата е бразда — трябва да се кара наред с другите.

На пладне доде и Колчо на кукуруза. Препяха го копачките. Избухна смях. Подзеха се весели закачки.

Ала Колчо забележи, че Тинка е много изморена. Помисли си, като е сега така, дали не ще нящо да се повреди. Позапита я как е. Тя не се оплака. Инак бе весела. И той я остави.

След пладне тя още повече се измерваше. Кое със закачки и шеги, кое с подпомагане от нейниеранки, изкара се деня. Тя бе капнала от умора. А трябваше и на вечерята да се шъта, да се слага и раздига. Па след вечеря пустите копачки и хоро зафанаха. Тинка едва изкайрати. Вечерта се прибра в одайчето цяла грохнала. Срам бе я и Колчу да се оплаче. Ала той я виждаше. Па като я знаеше, че е и на такъв ред, много се кахъреше за нея.

След някой ден и другия кукуруз ще се копае. Тинка пак събира копачки. И трябва

и тя да иде с тях. Колчо загатва да може тя да си остане дома. Не бива. Какво ще каже свекърва ѝ? Какво ще речат и копачките? Па там е и толкова весело. Ще иде. Само браздата пуста като ще трябва пак да се кара наред с другите, това я малко стряска. Ала тя не смее да изкаже тая мисъл. Дано е по-леко на тая нива. Па и тя дано е понавикнала.

Отиде Тинка пак с копачките. Изпърво тръгна по-леко. Ала отпосле пак взе да се изморва и да изоставя. Доде за пладне пак и Колчо. Като пладнуваха, той поостана при копачките. Кога се заловиха за работа, той взе мотиката на Тинка и закара браздата ѝ, пък нея прати да донесе вода. И доста време кара така. Искал и той да се поразкърши; а повече да даде мегдан Тинки да се поотмори. Някои от копачките взеха да фъргат закачки към младата невяста. И тя си взе пак мотиката. ..

Изкара се и той ден — весело, със смях, песни и шеги. Ала тя едва издържа. Катилиясала бе от умора. Вечерта едва може да си съвземе душата.

Стрина Венковица, уж като на шега, запита някои от копачките как е младата невяста, познава ли я мотиката — Едни я пофалиха. Други шеговито я поклопаха, че ума ѝ бил се по Колча. А Стана бабина Ниновичина на тръгване намери сгода, та пошушна стрини Венковици:

— Не бива я. Язък ѝ за младостта! Илчовица и на това не я е изпекла.

Мина се месец. Доде и възрив. Тинка ще събира възривачки за едната нива. И ще трябва и тя пак да иде с тях.

Колчо се чуди какво да прави. С изминуването на дни и недели Тинка се повече напредваше в затрудняването. Лицето ѝ се бе посъмъкнало. Явиле се беха по него петна. Па и по корема и полича. Взе по-често и да се задъхва. Като бе на тоя ред сега, Колчо се страхуваше да я пусне пак с възривачките на нивата, дето ще трябва и тя наред с другите да кара бразда. Ала какво ще рече майка му? Преговори го и с Тинка: не бива ли да не ходи сега.

— Не бива, Колчо. Хората кой знае какво ще кажат. Ще ида пак.

— Не знам. Страхувам се да не ти стане нящо — додаде Колчо. — Гледай само да не се пресилваш.

— Недей се грижи, Колчо — отвърна Тинка ободрително. — Аз съм инак здрава. И възривта е по-лека. Ще мога да изкайрата. Па и да се поумора — нищо.

Всъщност и тя се малко страхуваше от пресилване, ала даваше си сърце и не искаше пред Колча да покаже слабост. Па знаеше, че да остане дома, ще бъде още по-лошо.

И отиде заранта с възривачките. Колчо уж работи на дюкяна, ала го не съдържа: се Тинка мисли. Едва изчака да се поизправи слънцето. И бързо отиде дома, взе, каквото бе приготвила майка му за пладне, и отиде на нивата.

Тинка, плувнала в пот, беше се запъхала от умора. Очите ѝ беха се премрежиле. Колчу се сви сърцето от съжаление. Той взе мотиката от Тинка да ѝ доизкара браздата, пък нея прати да слага за пладнуване. Някои от възривачките взеха да закачат Колча, че не може да търпи без либето си; други подмятаха, че и ней прималявало за него.

— Той добре прави, дето иде да я повиди и да я поотмени — намеси се стрина Стаменица, една възрастна и разумна жена. — Че на каквото е оно сега тя, ней е дип леко да кара с нас. Едва кайрати, завалийката. Насмалко ще ѝ припадне. Като е на тоя ред аз бих рекла, че е по-добре за нея да си е окол дома.

Тие думи много се допаднаха Колчу.

— Тъй ще бъде — отсеке той. Нема какво да му мисли повече.

Като пладнуваха и като си отпочинаха възривачките, кога да се зафанат пак за работа, Колчо каза Тинки да вземе цедилника с празните съдове и заедно да си тръгнат, че дома имало нящо работа.

— Ами че защо така? — някак гузно и малко засрамено отвърна Тинка. — Нека си

остана тук. Нали трябва да помогна и аз! Какво ще права дома?

— Ще помогнеш пък мами. Тя заръча да си идещ — неволно слъга Колчо.

— Не може момчето без булката, и това си е — изкачиха го някои.

— Добре си прави той — додаде стрина Стаменица.

Тинка се някак се стесняваше, че напуска дружината си. Кой знае какво ли ще си помислат те. Ала в същото време бе и доволна, дето Колчо така милее за нея и дето ще се куртулише от мотиката и браздата. Ней се чинеше, че ако остане до вечерта да кара с другите, надали би могла да изкайрати — ще ѝ премалее.

— Ами мама какво ли ще рече сега? — загрижено попита Тинка, като приближаваха към къщи.

— Ти се не грижи, аз ще нареди тая работа — отвърна успокоително Колчо, който също бе замислен за това.

Стрина Венковица шъташе окол огъня. Като видя, че и невестата иде с Колча, тя оста малко зачудена.

— Рекох и Тинка да доде, та да ти помогне нящо, дорде приготвуваш вечерята — прибърза да обясни Колчо.

— Че какво ще ми помага? Аз и сама си приготвувам, каквото трябва. Първица ли е за мен това? Тя да си е седяла на нивата — там да помогне.

Тинка изваждаше съдовете от цедилника. Тя бе се зачервила от умора, а сега още повече се причерви от стеснение. Думите на свекърва ѝ я шибах като с пръчка. «Кешки да бех си останала там!» — си думаше тя.

Колчо ѝ смигна да излезе. Тя взе менците да донесе вода от чешмата.

— Виж, мамо — зафана Колчо сложно, след като излезе Тинка. — Невестата, нали я гледаш и ти, останала е трудна и взело е вече да ѝ поличава...

— Е, вида го и аз това — отвърна стрина Венковица малко нящо раздразнена. — Не съм вчерашна, разбирам тие работи. Така си му е реда. . Та що от това?

— Искам да кажа, че като е сега на тоя ред, лесно се изморва и не може да кайрати на копанта и възривта; затова рекох да се прибере дома, та да ѝ не стане нящо там.

— Не сме видвале белким тежка жена, та сега ще се учим какво трябва да се прави — пое думата стрина Венковица с едва прикривано недоволство. — Нали всички жени и всички невести минуват през тоя ред. Па и копаят, и възриват, и всичко си вършат. И по-добре им стая от това.

— Може и така да е, мамо — продължи Колчо, — ама Тинка, нали я видиш, не си е дип дорасла, слабичка е още и не може да издържа като другите. От нищо се задъхва. Сега на възривта често ѝ премалаява. Та ако кара така, рекох, нящо да я не прекъсне. Затова...

— Вие с майка ѝ се да се не прекъсне се страхувате! — отвърна раздразнено стрина Венковица. — Чегато аз не знам какво може и какво не може млада невеста да върши, та се това ще ми се вовира в очите — че съм искала да се прекъсне!

Влезе Тинка. Колчо и майка му спряха разговора. Тинка разбра, че за нея приказват, та като закачи менците на водника, излезе и отиде в одайчето. Тя подочу последните раздразнени думи на свекърва си. В одайчето тя седеше изтръпнала. Какво ли ще още да каже свекърва ѝ?

— Недей да се сърдиш, мамо, нали си приказваме сега с добро? — продължи тъй сложно и някак умолително Колчо. — Аз като син се допитвам сега до тебе и искам да се разберем. Нейната майка остави настрана — да я не мяшаме нея.

От сърдечните думи на Колчо у стрина Венковица донейде бе засегнато майчинското чувство. Ала, от друга страна, натякването за свахата ѝ пак я малко и раздразни.

— Аз не се сърда, синко, ами ми е мъчно, дето и ти като невестината майка

мислиш, че аз не милея за невястата, че не я жаля, че ѝ искам лошото. Затова споменувам майка ѝ. А мен ми е жал и за нея, както ми се свиди и за тебе. Аз знам, че трябва да се пази, като е на тоя ред. Ама да се пази от какво — да не вдига тежко, да се не уплаши, да ѝ се не доще нящо. А от работа нема защо да се пази. Колкото повече работи, толкова ще ѝ е по-добре. Всичкото е там, че майка ѝ не я е изпекла на времето. Я да е изпечена и тя като друга челед, та да видиш сега, макар и така, как ще върти мотиката наред с другите и как ще се радва да иде и тя с копачки и възривачки. Ами тя — останала сурава, разгалила я майка ѝ, па види сега, че и ти я галиш, и увисва се — уж ѝ мъчно, уж ѝ тежко и не знам що.

— Недей говори така за невястата, мамо, че не е право — подзе Колчо уж спокойно пак, ала твърдо, като се мъчеше да сдържа негодуването си. — Тя не се преправя. Може майка ѝ да я не е изпекла, както трябва, може да я е галила, дорде е била малка. Това е друга работа. Ала сега, откак е у нас, може ли да се откаже, че тя иска да работи? Нали я видиш и ти: пъргава е, не се лени, иска всичко да фата. Ех, не може белким всичко, както трябва, да върши — толкова може, толкова ѝ стигат силите. Крива ли е тя, че повече не може? И на нивата сега — иска да работи, налита и тя да копае наред с другите. Нали я гледах и веднаж, и два пъти — мъчи се и тя да кара, доколкото може. Крива ли е, че нема сили като другите и не може да кайрати на браздата? Крива ли е тя, дето ѝ премалява? Па да не е на тоя ред, нищо пак — нека се помъчи малко: ще се изпече полека-лека и тя. Ами сега каквато е — да ѝ стане нящо? — Пак това и пак това! — отвърна раздражено стрина Венковица. Нейното чувство на милост и на правдина донейде ѝ подсказваше, че думите на Колча са прави. И тя в един кът на душата си се съгласяваше с него. Ала в същото време тя чувствуваше, че се засяга и нейното достойнство като свекърва, която не може да мисли лошо за снаха си, и като знаителка, дето от всичко разбира. — Се аз не мисля за невястата, се аз не знам какво трябва да прави жена, дето е на тоя хал, се аз съм лоша. Мен се не вярва, а вярва се не знам кому. Щом е така, прави, какво щеш! — отсече с огорчение стрина Венковица.

Тъкмо в това време влезе кака му Цанка. Тя ще възрива заран техния кукуруз, та иде да поиска от майка си малко маслинки. Нали е сряда, та ще трябва да готви на възривачките постно. В петък ще купи от пазара и ще ѝ ги върне.

— Ами вие какво се разправяте тук? И Колчо защо си не е на дюкяна?

— Нали възриваме днеска — зафана Колчо, — та ходих да нося пладне на възривачките, па доведох и Тинка да е окол мама тук...

— Че защо пък я откъсна от веселата работа на нивата?

— Ами като е такъва сега — нали е вече затрудняла, — та не може да кайрати с другите възривачки... — Колчо искаше да обясни и на кака си работата, като се надяваше, че тя по-добре ще го разбере и ще вземе неговата страна.

— Таман и аз бех се накарала да викам и невястата заран да ни възрива. Много момичета и невести ще има. Хубаво ще бъде. Та рекох и тя да се повесели...

— Не може, како. Че е хубаво и весело на нивата, кога има повече възривачки, това се знае. И ней е весело там. Ииска ѝ се и ней и да копае, и да възрива. Ама като е така, гледам я, не може да кара с другите. Катилиясва от измерване. И премалява ѝ. Затова рекох сега да я доведа, та да ѝ не стане нящо. Ней се не щеше да напусне, ама аз...

— Их пък ти какъв си, Колчо! — малко насмешливо го прекъсна Цанка. — Трепереш се нящо да ѝ не стане. Като майка ѝ — дето се бои да се не прекъсне от работа.

— Защо намесваш и ти майка ѝ? — с едва сдържано негодуване отвърна Колчо. — Остави я неянастрана. Аз искам това. И нали ти разправям сега защо.

— Ех, не съм видвала трудна жена, та сега ти ще ми разправяш мен! — подзе със слабо раздражение Цанка. — Нали и аз съм била като нея млада невяста. И през всичкото време, до последната неделя, и копаех, и жънех — па нищо ми.

— Кажи му и ти, да повярва, че мен той не фата вяра — намеси се и стрина Венковица с едно злорадство.

— Знам го това, како — пое думата Колчо, като се мъчеше да се сдържи. — Ама ти си била друга, повече си била наякнала. А пък Тинка, не видиш ли я, не е още дорасла, както трябва.

Цанка се почувствува зле засегната от това сравняване.

— Аз съм била друга, пък тя била не знам каква си. Санким, тя не е като мен и като другите — боляркиня някаква е тя, та ще я вардим да ѝ не почернее лицето! — завърши злъчно Цанка.

На стрина Венковица много допаднаха тие думи. Очите ѝ се смееха от задоволство.

Колчо кипна. Тоя тих и кротък други път Колчо сега се страшно разсърди. Идеше му да махне — както е силна ръката му, кой знае какво ли би станало. Ала сдържа си гнева.

— Много си лоша и зла, како! — издума той през зъби.

— Я аз съм лоша, я пък ти, като си ѝ зяпнал в устата, заслепил си се и не искаш ни майка да знаеш, ни сестра.

— Много си я разгалил, синко — намеси се пак стрина Венковица уж да посмекчи острите думи на Цанка. — Не чини това. За теб не чини. Па и за нея не е добро.

— Аз не съм я разглезил, мамо, ами вие я измъчвате, без милост я измъчвате — натъртено каза Колчо.

— Се това: аз немам милост, аз не разбирам, аз съм лошата! — с огорчение, ала и със злоба отвърна стрина Венковица.

— Тя мама е била добра, дорде те е издигнала и нагодила да стъпиш на краката си — намеси се и Цанка ядовито. — Сега тя е лоша, а пък чуждата майка ти е по-добра и по-мила.

Колчо бе силно възбуден. Тие остри и злъчни думи на кака му и на майка му страшно го подразниха и ядосаха. Искаше му се да вземе и той да им надума, много, много нящо да им надума. Па се сдържа: ще стане още по-лошо.

— То се види, че ние не можем да се разберем. Аз каквото говора, вие се наопаки го взимате. Тя мойта...

И Колчо махна с ръка и излезе. Отиде в одайчето, отдето идеше задавено хълцане. Тинка, без да ще, бе дочула ядните и злобливи нападки на свекърва си и на зълва си. Нейното клето сърце, и без това зле увредено, беше тежко наранено от тие думи. Унижена и убита, тя се бе тръшнала на леглото по очите си и плачеше. Колчо, едва пренесъл едни ядове и неприятности, сега трябваше пък друга мъка да понесе. И като сдържа и потуши своето раздражение и недоволство, залови се с благи думи и с нежност да утешава и раздумва пък Тинка.

Като си излезе Колчо така отчаян и сърдит, стрина Венковица и Цанка останаха за един миг замълчали и малко смутени.

— Кешки да не бех се намесила во вашите разпавии! — каза с някакво разкаяние Цанка, като стана и взе да прибира маслините, дето бе ги извадила майка ѝ.

— На мен пак ще се струпа всичкото, аз пак ще бъда крива! — додаде с огорчение и с убито сърце стрина Венковица, като изпращаше Цанка.

И натегна още повече живота у стринини Венковичини. Стрина Венковица стана по-мълчелива. Тя се чувствува обидена и огорчена. И се е като сърдита. Колчо се мъчи да се показва, като че нищо не е било, ала не върви. Приказките с майка му са се

студени. И той е се някак като гузен. Тинка още повече изгуби веселостта си. Шъта, върши из къщи едно-друго, каквото ѝ остави свекърва ѝ, ала се е някак без сърце, се е като убита. След някой ден, като ѝ помина големия хатър, тя взе да се мъчи уж по-свободно да приказва. Запитва свекърва си за това, за онова. Ала гласа ѝ сякаш не е нейния; не е такъв ясен и звънлив, какъвто беше по-напред. Цанка и тя се усящаше и като сърдита, и като гузна, та не дохождаше дип у майчини си; и ако прескокне някога за малко, с невястата гледа да не приказва.

Тинка не смее и при майка си да поиде, та да ѝ се пооплаче и да ѝ поолекне. Дотегне ли ѝ в тоя задушен въздух, тя, както и по-рано, ще се скрие в одайчето да си поплаче. Само вечер пред Колча ще се поотпусне, ще се поуспокои и ще се поразведри.

Настъпи и жътва. Колчо не пуца Тинка да ходи с жътварките. На невястата е мъчно, като остава дома. Тя знае, че при жътварките е по-весело. Колко ѝ се иска и ней да е с тях! Ала знае и това, че там не ще може да кара постот с другите. Сега е и по-голяма жегга, па и тя е повече изтегнала. И ще ѝ премалява. Колчо е прав, като я не пуца — така е. Ала и домашното се не търпи. Свекърва ѝ се смръщена. Гледа я студено. И тежко ѝ е, много ѝ е тежко.

А стрина Венковица, макар че беше ѝ поминало по-раншното огорчение, се беше недоволна, дето в това хубаво време и при тая усилена кърска работа Колчо затваря невястата дома като някой болник иликато кокона. И се същата неприятна мисъл я измъчва: не вярва ѝ... тя не знае какво трябва.

Някой път, като забележи невястата, че е плакала, фане я още повече яд... Защо е сега това? Нали не е на нивата да се пече на слънцето, ами е дома на сянка? Карат ли я тук на някаква тежка работа?

Други път пък ѝ домилее за нея. Сиротката! Младичка още и на тоя ред — плаши се. Па и самичка тук. Всички са по къра. Там и ней ще да е по-весело. И за нейния хал ще е по-добре. Ама тя не е крива, клетата. Майка ѝ е крива. И Колчо е крив, че я гали...

Когато е при такова разположение, кога тъй ѝ дожалее за невястата, стрина Венковица ще вземе да я позапита за нящо, ще ѝ заговори по-топло и по-сърдечно, ще я понареди за едно, за друго. И на Тинка тогава ще стане по-леко.

Ала мине се някое време, стрини Венковици стане пак неприятно, като гледа невястата, че в тая усилена кърска работа се е затворила дома, надделеят у нея оние мисли и чувства, които я дразнят и огорчават, и тя пак стане смръщена и студена.

Така се измина лятото. Тинка се повече навременяваше. Отслабнала от бременността, измъчвана и от тие душевни болки, тя се бе много смъкнала. Със страх, ала в същото време и със скрита радост очакваше тя това, що иде.

VIII

Доде най-последно и то — със страх и с радост чаканото гостенче. Стринината Венковичина невяста роди.

Мъчничко видя бял свят малкото гостенче. БабаВела доста се поузори, дорде да го избабува. И стрина Венковица се поуплаши, като се така продължиха мъките на невястата. «Видиш ли, че и пазенето не помага» — ѝ мина през ума. Ала тя нема време да се спира на тая мисъл: загриженост и страх са изпълнили душата ѝ.

— Момче е! — извика баба Вела, когато след големи мъки малката рожба излезе на бял свят и извряка. — Дядо Венко ще се поднови — додаде тя ухилена и задоволна, че успешно е завършила трудната работа.

Отдъхна си и стрина Венковица, която помагаше баби Вели, като ѝ принесеше това-онова.

Невястата, примряла от мъки и май изгубила свят, сети, че нящо ѝ олекна. Като

насън чу тя слабия детски глас и думите на баба Вела. И сети, че нящо сладко и приятно изпълни сърцето ѝ и се разля по всичките жили на отслабналото ѝ тяло.

И Колчо, който седеше в къщи, облян със студен пот, и не си знаеше мястото, и той с облекчение въздъхна, като чу детския плач. От плещите му се сне цяла планина. Светна му пред очите. От радост се забърка и не знае какво да прави.

Взеха мюждето и чичу Венку. Засмя се и той от радост. Името му ще се поднови — малко ли е това!

Сториха хабер и стрини Илчовици. Разведри се и нейното убито от кахър и мъка сърце. Премрежените ѝ очи светнаха. Доде и тя у стринини Венковичини. Отдавна не беше стъпвала там. Тая голяма радост заслони дотогавашните неприятности.

— Свахо, честито ти унуче! — каза тя весело, ала се малко и със стеснение на стрина Венковица, която я посрещна на отвода.

— И теб нека е честито, свахо! — отвърна стрина Венковица така също весело, като се мъчеше да потули едно слабо усящане на някаква гузност. Идорде да влязат в собата, каквато си е разговорна, набързо тя разправи на свахата си как е станала работата, как малко се позатегнала, ала, слава Богу, добре се свършило всичко.

Доде и Цанка. Зарадвана е и тя. Весело честити Колчу наследник и стрини Илчовици приказва, и с невястата е мила, и на детенцето сладко подсмърча. Вчерашните неприятности като че са забравени.

Баба Вела нагоди детенцето, както си знаеше. Стрина Венковица от по-рано си е приготвила всичко, що трябва за тоя случай, та сега, що поиска баба Вела, се ѝ бе на ръка. Нагодиха и родилката. Баба Вела остана окол нея и окол детето.

Стрина Венковица и Цанка се заловиха да месат прясна турта и да приготвят едно-друго — нали трябва да се поканат комшийки на Богородичен хляб.

Изпълни се пак стринината Венковичина къща с радост. Тъмните облаци, които беха се надвесиле над нея, неусетно се разпръснаха. С малкото кресливо гостенче, което, повито в пеленки, лежеше до отслабналата родилка, отново сякаш огря ясно слънце над целия дом.

Стрина Венковица е радостна и доволна, задето дочака да се сбъдне и другия нейн блян, да си добие и унуче. Ала и сега, както и по сватбата, тя не можеше свободно и усетно да почувствува тая радост, защото цяла бе погълната от грижи и разпоредби: нали трябва и детето да се реди, и родилката да се нагажда, и късна работа да се върши, и госте да се срящат и изпращат, па и за кръщение да се приготвува. Тие грижи и разпоредби не тежат стрини Венковичи; те ѝ са много присърце, много ѝ са приятни. Тя се усяща сега пак в своята тепсия, в своя привичен въздух. Улисана в такива приятниразправии, стрина Венковица е затулила в някой кът на душата си оние огорчения и лоши чувства, които по-рано пълнеха душата ѝ.

И Тинка, като лежи отслабнала и омаломощена на леглото и фърля пълен с блаженство поглед върху милата си рожба, опоена от някакво безкрайно хубаво и сладостно чувство, усяща, че по-раншните ѝ мъки и горчивини като че са отлетяле нейде далеч, много далеч; те ѝ се чинат като някакъв лош сън.

Откара се и кръщенето. То излезе колкото половин сватба. Собата бе напълнена с госте. Цели трапези беха наредени. Стрина Венковица бе наготвила се хубави гозби. А пък с какви дарове надари тя кумата и бабата! Доде ред пак да видат хората коя е стрина Венковица и какъв е нейния уред. Тя сияеше от радост и доволство.

Невястата малко по малко взе да се задига. Зафана да си върши едно-друго из собата — ще разтреби, ще помете — и повече детето си гледа. Ала и за детето голяма грижа има пак и стрина Венковица. Изпърво тя му редеше всичко: тя ще го окъпе, тя ще и да го повие. Невястата е окол нея, помага ѝ, ала тя не я оставя сама да свърши тие

работи — аджемия е още. Ней ще остави само да подои детето и да го приспи. После невястата пое една част от тие работи — тя развива и повива детето и пеленките тя му пере; ала къпането стрина Венковица се още не смее ней да остави. То се знае, че и всичката друга късна работа — готвене, месене — се си е връз стрина Венковица. Другояче не може. Тъй си му е реда. Родилка, дете е така слаба, трябва до четиресе да се пази. Това стрина Венковица добре знае.

Додоха и четиресе. Стрина Венковица ще водиневястата с детето на миро. Това бе пак един голям празник за стринини Венковичини.

Пригответе беха за детето ново копринено юрганче и накитиле го беха с хубаво атлазено шапче. На невястата пък Колчо за тоя случай бе наредил да ушият, нова рокля и тя за пръв път сега я бе облякла. И стрини Венковици Колчо бе направил хубава дълга дреха като бонджур и купил ѝ бе нова забрадка. Премени така всичките, стрина Венковица поведе невястата, баба Вела прегърна детето и някак тържествено тръгнаха за в черкова. На невястата е драго и весело, че след толкова време затворен живот пак излиза пред хората и изнася своето мило и жадено детенце. И стрини Венковици е драго, че дочака и унуче да понесе в черкова.

След миросването, както му е реда, трябваше да идат с детето на госте по роднини. От черкова първа ги взе Цанка. Хубаво ги посрещна и много им се радва. За обяд отидоха у стринини Илчовичини. Така се пада. Стрина Илчовица ги посрещна със светнале от радост очи. Тя взе унучето, милва го, целува го, па го турна до пещта да поспи. Сложи паралията след това, та ги погости. Отидоха подир туй и у други роднини.

Стрина Венковица бе много разположена. И когато всички ѝ честитяват унуче и радват се на невястата, па се загледват и в новите им премени, тя изпитва и някаква гордост.

Затекоха след това делничните дни по своя утъпкан път. Стрина Венковица се впрегна пак в къщната работа.

Невястата се посъвзе, ала се още е малко слаба. Тя пое всичката грижа за детето. Зафана сама и да го къпе. Стрина Венковица ем гледаше по-скороневястата да вземе сама да си реди и къпе детето, та да ѝ се развържат ръцете, ем ѝ беше някак мъчно да го остави: тя бе свикнала с тая работа и мило ѝ бе да нагажда унучето си; а в същото време ней се чинеше, като че ли невястата не ще може да къпе и гледа детето, както трябва, и затова, доста време след като невястата си пое грижата за детето, вземеше ли да го къпе и разправя, се и стрина Венковица ще бъде окол нея — да ѝ помогна и да нагледва всичко хубаво да се нагоди.

Зафана невястата по малко и на къщната работа да помага. Ала по-тежко нящо не може да фане — слабомощна е още. Па и детето нали час по час иска да се разправя. То е здравичко инак, ала е малко лихо: ноше често се буди и плаче, та невястата не може да си отспи; па и дене честичко поплаква, та трябва се окол него да бъде.

Чичо Венко най-много се радва на унучето. Иде ли отвънка, право при люлката ще се запре или при невястата, ако то е у нея, и ще вземе да му подсмърча, да му приказва. А набръчканото му лице цяло се смее от радост. Па покрай унучето и на невястата той още повече се радва и ѝ гледа хатър.

Колчо си караше своя занаят. Той работеше твърде усилено. Работа имаше много. И спореше му. Защото с лекост и с приятност работеше сега. Леко и приятно бе на душата му. Тинка се освободи от мъките. Тя е щастлива майка. И той е вече баща. Кой е като него сега? Вечер, като се прибере от дюкяна, не сваля детето от ръцете си. И Тинка сега му е още по-мила. Той я гали и милва, кога са сами, както гали и милва детето. И защото е тъй слабичка, той още повече я жали. Нему е приятно и това, дете

вижда, че се разнесоха оние черни облаци, що беха забулиле по-рано техния дом и че в къщи стана пак така весело и радостно, както беше в първите дни след сватбата.

Ала и тая радост не отиде за дълго.

Стрина Венковица без мъка носеше товара на домашните работи и грижите за всичко в къщи, защото покрай тоя товар и тие грижи тя имаше и една друга грижа, мила и приятна — грижата за детето. Макар че невястата си пое гледането му, ала нали се и тя е окол него? И всякога и тя ще го нагажда. Особито пък като му стане нящо лошичко. Взем ли повечко да плаче, или да се засинява, фане ли да повръща млекото, или пък му се подсечат краченцата — тя е тъкмо на мястото си. Тя знае какво трябва да му се стори и тоя час ще го направи: някой път ще го поръси със светена водица, други път ще го носи в черкова да му почете дядо поп, трети път ще някакъв бурен да турне во водата, кога го къпат, или Божогробското кръсте ще му окачи на шийката.

Ала колко учудена остана стрина Венковица, кога забележи, че и Колчо взе да се мяша в гледането на детето. Някакви книжки чете и кога вземе стрина Венковица да върши нящо с детето, токо се изпречи: това не бивало така, ами инак. Други ред иска да въведе. Заплаче ли дете, нали майка му трябва да му даде да бозае. Не, не бивало всякога да му се дава да бозае, ами с ред — не знам през колко време. Взем ли много да плаче, немало защо да се пръска с това и онова, ами само да се развие и да му се променат пеленките. Не бивало да го къпат с гореща вода, ами с по-хладка. Не бивало да му се солят краченцата и гърдичките. Не бивало и много да се стяга с повоя. Събуди ли се, ръченцата да му са се извадени, та да си шавре с тях. Не бивало да му се гаси въглен за уроци. И какво ли ня още!... Стрина Венковица — дето толкова разбира от тиеработи, дето цялата махала при нея иде да се допитва, — тя не знае, а той сега, като чете някакви книжки, от нея повече знае. И невястата не слуша нея, ами слуша Колча. И каквото каже той, това прави. Стрини Венковици е много, много криво... На хорските дядца да може тя да помага, а на своето унуче, дето толкова го обича и му трепере, да не може да помогне!

Подходваше понякога и стрина Илчовица да повиди Тинка и детето. Стрина Венковица понатякна и пред нея за това.

— Ех, свахо, такива са младите сега. Не зачитат по-старото. Тяхното си знаят. Новото било по-добро...

Така ѝ отвърна стрина Илчовица. Като че и тя понатякна на младите, ама като че одобрява и тяхното. Не рече, че ще им каже и тя нящо или че ще заръча на дъщеря си това или онова. Види се, и тя държи тяхна страна.

И още по-голям хатър падна стрини Венковици от това. Па токо взе да се оттегля от детето... Нека си се разправя с него сама. Нали не слуша нея! Нека слуша Колча, и майка си нека слуша. Тие нали по знаят от нея!...

Оттегля се тя, ала мъчно ѝ е, много ѝ е мъчно. Някаква завист взе да разяжда душата ѝ, болка взе да ѝ изпълва сърцето. И неусетно зафана пак да охладнява към невястата и да става пак придирчива.

Невястата уж взе да пошътва и да помага в къщната работа — ала половината от времето ѝ нали отива окол детето? Заран, дорде се разправи с него, дорде го окъпе и нагоди, стрина Венковица ще и да готви, па кога е за месене, ще и да меси. Докатопоспи то, тя ще му изпере пелените, па ще вземе да пошъта и из къщи, ще иде навода и до фурната или ще вземе да посъшие нящо—и ето, че дошло пладне. След пладне, като е будно детето, пак ще поработва нящо, ала и с него ще много да се разправя: нали трябва, както ѝ е поръчал Колчо, час по час да го преповива и да му пременява пеленките?

Стрина Венковица се надяваше, че като се поправи невястата, ще зафане да ѝ

поима от работата. «Сега вече давно не е като по-напред» — си мислеше тя. Ала невестата си гледа само детето, а пък за другата работа като че ли си прави оглушки. Ней по би се искало тя да е повече окол детето, а пък невестата да върши и шъта из къщи. Нали така се пада? Ала сяща ли се? На, сега се отели старата крава. Тя е по-кротка — ще може да я дои. Кам да рече: «Дай, мамо, аз да се науча да я доя, пък ти иди окол детето.» Така е и за месенето, и за всичко... Па ако тя се не сяща, майка ѝ не види ли, да я подкани?

И зафана и от това пак да се набира в душата на стрина Венковица мъка и горчивина. И пак взе тя да се оплаква пред някои от близките си.

— Как е невестата? — ще я попита стрина Славовица, нейна доверена комшийка. — Пооправи ли се на работа? Взе ли да ти помага? Че ти се съсипа окол раждането и кръщавката от шътане.

— Ех, оправила се е, добре е вече, невесто Славовице — ще смънка стрина Венковица. — Зафана уж и да пофата това-онова, ама за помощ дип не питай. Само детето си гледа. То не било, дорде бе млада невеста, без дете, та ще да е сега, като има малко дете да разправя.

— Каквото я е майка ѝ научила, това ще и при свекърва да бъде — ще додаде стрина Славовица, като ще фърли и тя камик към невестината майка.

И понесоха се пак думи и приказки до стрина Илчовица, които развалиха отново и нейното спокойно и хубаво разположение.

— Защо ме не остават мен на мира? — дума тя с болка на душа. — Какво им се бъркам аз? Нека си се разправят сами там!

Тинка, като забележи, че свекърва ѝ взе да става пак хладна към нея, досети се сама, че трябва да ѝ пойме нящо повечко от работата. И зафана да иска -от нея да я оставя тя да свърши това или онова. Ала у стрина Венковица се буди пак по-раншното чувство, па и за детето ѝ мине през ума и тя не ѝ дава — сама ще си го свърши.

Намеси се и Колчо. Че и до него достигнаха новите натяквания на майка му. Па и Тинка му се оплака.

— Нека те поотмени в едно и в друго, мамо. Дай ѝ и тя да посвършва нящо, колкото може.

— Тя да си гледа детето — отвръща стрина Венковица студено.

— Гледа си тя детето, ама само с него не ще се разправя я; като ѝ даде то мегдан, нека и теб да помогне, та да ти поолекне що-годе.

— Тя мойта помощ се е видяла!

— Защо думаш така, мамо? Тя иска да ти помага.

— Ако искаше, тя щеше досега сама да се сети, а не да се увисва.

— Досега бе по-слабичка, па и детето я много залисваше. Сега позаякна и сама иска да вземе и тя да върши, иска да ти пойме от работата.

— Както съм си вършила досега, така ще си върша и отсега. А пък тя, щом ще си гледа детето, нека го гледа. Нали аз не разбирам, нали аз не знам как се гледа дете?

— Защо и това намесваш сега, мамо? Никой ти не казва, че не знаеш. Знаеш ти много...

— Знам, ама за хората. За вас нали не знам? Вие от книгите четете и по знаете от мен.

— Та лошо ли е, дето четем от книгите? Нали книгите са да дават ум на хората? Нали и ти обичаш учението и книгите? Остави сега ти книгите настрана, ами гледай да си заживеем мирно и спокойно, както Господ дал, да не бъде като напред.

Стрина Венковица взе тие думи на Колча за натякване. Това я доста жегна.

— Та аз ли не искам да живеем, както Господ дал? — зафана тя с огорчение. — Че хората отнейде си идат да се допитват до мен как да си наредат по-добре живота, та в

мойта къща ли аз не ще искам да има добър живот? Ама на, мен ме не слушат тук. Аз съм кадърна и пред хора да се отсрама, и кръщение да отреда, ама за добър живот не съм кадърна. — Стрина Венковица говореше с огорчение. Тя се чувствуваше зле обидена.

— Защо приказваш така мари, мамо?—взе да ѝ се моли Колчо.

— Нали си взел нея да браниш, а пък мен да кориш?

— Нито нея брана, мамо, нито тебе кора, ами искам да се разберем и да тръгнем по един по-добър ред.

— Той моя ред — аз си го знам него, ами... ех, то се е видяло! — рече стрина Венковица и излезе. Сърцето ѝ бе много наболяло. Тя не иска да разбере Колчовите думи. От тях долови само онова, което ѝ се чинеше, че е недоверие към нея, че е някакъв укор или обида. И остана си тя с напредното огорчение и с напредната мъка на душата.

Колчо бе като смазан от това, че не успя да раздума майка си и да отпъди от нея лошите мисли и чувства. А колко му се искаше да тръгне живота им по-добре, да не бъде, както бе от по-напред! «Защо не можем да се разберем, джанъм? Каква е тая орисия, дето тежи над нашия дом?» — си мисли той. И тежко му беше на душата, много му бе тежко.

Измъчва се и Тинка, като ѝ не дава свежърва ѝ да посвършва едно-друго. Измъчва се още повече, задето взе пак да се държи хладно с нея, задето на нейното кротко запитване тя не всякога ѝ отговаря с блага дума и задето често я изглежда с недобър поглед. Някой път, като ѝ натегне повечко на душата, тя ще прегърне детето, ще се наведе над главичката му и ще вземе да облива бузенцата му с топли сълзи. Колчу е мило и свидно за Тинка. Ала сега не можеше като по-напред да я раздумва и утешава с милувки, че зарад детето сега те не спеха в одайчето, а в собата. Тинка крадешком само ще му се пооплаче и той крадешком ще я помилва и раздума.

Неусетно стана пак задушно и тежко у стринини Венковичини. Отново чер облак пребули къщата им. Само окол люлката на малкия Венчо грееше ясно слънчице и беше весело, мило и драголибно. Нему всички се радваха. Неговото гукане и хълцане, неговите засмяни оченца пълнеха сърцата на всички със сладостно умиление.

Чичо Венко, който най-много се радваше на малкото си унуче, забелязваше, че въвн от неговия весел смях нящо е напушено, нящо е натегнато. Невястата я някак покрусена, очите ѝ често са зачервени от плач; а стрина Венковица често е мълчелива и нящо като сърдита. Чичо Венко, както си обича невястата, като я гледа така, свиди му се за нея, жали я. Към стрина Венковица пък той и без това си е всякога студен, а сега още повече го е яд на нея.

— Какви са тие работи? — ще ѝ подвикне той, кога я види така намръщена. — Защо невястата е тъй угрижена? Ти се ги ровиш тие!

— Не ги рова аз — ще отвърне студено стрина Венковица, — ами като я галиш и ти и като държиш се нейна страна, тя ще се качи на главите на всички.

— Тя невястата е дип добра, ами ти си не държиш езика!

— Ех, то се знае, че се аз съм лошата — ще добави с плачлив глас и с горчива обида в душата си стрина Венковица. — Трябва да се махна нанякъде, та да ви светне и да заживеете тогава хубав живот.

— Де опаки приказки де! — ще отвърне със закана чичо Венко, па ще блъсне вратата и ще си излезе сърдит.

Ала наскоро се случи ново нящо, та доде ред и чичо Венко да се намеси в домашните разправии — и да се намеси с голямо раздражение.

До стрина Илчовица, както и по-рано, често достигаха думи и натяквания, пращани от доверени на стрина Венковица жени, че дъщеря ѝ била разглезена, че се увисвала се на свекърва си, че детето не гледала, както трябва. Стрина Илчовица някой път ще си премълчи или ще махне с ръка и ще каже, че не иска да слуша такива думи; а пък някога, като ѝ натегне много на душата, вземе, та и тя рече нящо — било да се отдума, било да се оплаче. Нейните думи много често се занасят на стрина Венковица съвсем преиначено.

Веднаж, когато една близка комшийка ѝ предаваше какво се оплаквала свахата ѝ, стрина Илчовица, като помълча малко, отговори някак като на себе си:

— Щом толкова я не харесва, щом е толкова лоша, аз знам какво му е лека. Ами не приляга.

— Какво намираш, че му е лека, невясто Илчовице? — зачопли я комшийката.

— То не е и да го каже чивяк, сестро — подфана стрина Илчовица. И като се подвоуми малко, додаде нерешително: — Лека му е — да се отделат башка. Добра-лоша, като си вземе грижата на главата, тя ще се научи. Па и свахата ще се куртулише от нея. И белки ще си станат тогава по-мили.

— Виж, това е най-чисто, невясто Илчовице — пое дума комшийката. — Тинка, като ѝ се стовари цяла къща, ще не ще, на всичко ще се научи. Па и кака Венковица ще бъде по-рахат. И по-добри ще си бъдат тогава. На, у Кузманичини, като отделиха младите, как стана по-хубаво! Нема вече ни думи, ни нищо.

— Знам го аз много добре, како Стрезовице, ами не ми иде да го приказвам. Па и не може, не приляга там такова нящо. Свата Венко какъвто е, де ще даде той да се спомене за някакво отделяне? То се види, че така ще си го карат. Ех, ще трябва да търпи Тинка — други колай нема. Пък това само си го думам, а то... Па и за думане дип не е, како Стрезовице, че токо виж, занели го там, па ще гръмне и ето ти го, че още по-лошо станало.

— Така е, сестро — потвърдява стрина Стрезовица — Като тръгне веднаж на лошо, речеш ли нящо да подумаш, още по-лошо излази. Ами токо дядо Господ да го обръща на добро.

Стрина Илчовица каза тие думи пред своята добра комшийка, колко да ѝ олекне. Па там си ги и остави. Тя знаеше, че това не може да го бъде, та не искаше и да спомене на него Тинки или Колчу.

Стрина Стрезовица разбираше, че такива приказки не бива да се занесат стрини Венковици, защото ще стане лошо. И никога тя не би взела ней да разправя тие работи. Ала един ден, като бе отишла да повиди баба Ниновица и като бе отворила дума за живота у стринини Венковичини, тя, без какъвто и да е омисъл, взе, та разправи какво са приказвале със стрина Илчовица. Баба Ниновица и тя го намери, че ще е добро това. Ала напokon взела, та го разправила и на дъщеря си. А пък кака Стана, както си обича да пренася оттук и оттам хорските думи и както, от друга страна, туря близо до сърцето си всичко, що засяга живота на стринини Венковичини, да вземе и да разправи това каки си Венковици. То се знае, че думите на стрина Илчовица, дорде стигнат до стрина Венковица, много се промениле и допълнили. Тя уж направо била искала да се отделат Колчови и дори натяквала защо още седат. Нека те да си излязат башка, та да ги види тогава старите какво ще прават. Така го предаде кака Стана.

Стрина Венковица изтръпна от тие думи. Стана ѝ много мъчно. И страшно я доедя. Как смее тя да се бърка и да влада в тяхната къща? И отде-накъдя да дава такъв акъл!

Да отгледа тя син от парче месо; да го изучи на книга и на хубав занаят; да му събере сермия и да му отвори дюкян — и сега, като стъпи на краката си и видя бял свят, когато и тие да се порадват на по-хубав живот, да вземе той да се отдели от тях! Пътно ли е това нящо? ... И защо да бъде така? За кефа на някоя си, дето иска сега тя да се

разпоряжда в техния дом, и за угодата на галената ѝ дъщеря, дето доде гола като пръчка и завари пълна къща, па сега иска да продава чорбаджилък!

Мислите на стрина Венковица идеха от дълбоко огорчената ѝ душа и беха проникнати от яд и злоба.

И какъвто е мек Колчо, както е зяпнал в устата ѝ, па и както за всичко слуша баба си, и за това ще я послуша и токо виж, че взел, та се отделил! Тогава какво ще стане с тях? И хората какво ще речат? Не ще ли кажат, че тя е крива за това, че зарад нея се отделят Колчови? Най-напред баща му ще викне връз нея. «Боже Господи! — си дума тя, като се кръсти. — Защо си наредил така, та на всички хора да мога да угода, само на своите да не мога? За какви мои гряхове ме наказваш тъй?»

Такива ядни и горчиви мисли минават през ума на стрина Венковица и тровят сърцето ѝ.

За да се предварди тая работа, стрина Венковица помери, че ще е добре да обади това и на чичо Венко.

Един ден, кога бе взел той пак да ѝ натяква нящо зарад невястата, стрина Венковица намери сгода и му загатна.

— Гледаш ти хатър и ней, и Колчу, ама да знаеш какво мислат те да прават, та кисело ще ти стане!

— Какво мислат? — запита чичо Венко малко зачудено.

— Какво ли мислат? Искат да се отделат.

— Как да се отделат?

— Ами тъй, да си излязат башка — продължаваше да обяснява стрина Венковица.

— Башка ли да си излязат? — сепнато попита чичо Венко. — Това не е истина. Ти отде го знаеш?

— Знам го — с увереност потвърди стрина Венковица. — И свахата се е пофалила.

— Че тя какво има да се бърка в тая работа? Това ти си го направила пак, проклетнице недна!

продължи ядосано чичо Венко. — Ти с твоя дълг език, дето не знае какво приказва.

— Нали си го знам: и за това пак аз ще бъда лошата! — обидено отвърна стрина Венковица.

— Ама нека само да речат да го направат, аз тям... — се тъй ядосано думаше чичо Венко, като не обърна внимание на стринините Венковичини думи. --- Па и оная, дето се бърка в нашата къща,... па и тебе,... на всинца ви, на всинца ви — И чичо Венко си излезе сърдит и разфучан като никога.

Нему и през ум не беше минавало, че могат Колчови някога да се отделят. Самата тая мисъл го караше да излезе от кожата си. Той така се е свикнал с днешния домашен живот. Колчо е поел грижата за всичкия харч. Стрина Венковица вече за нищо май го не дрънка. Само за ораче и косаче дето се грижи, и нящо по-едро дето някой път ще купи. Инак той е свободен. Разправя се пак със селски работи и живее си охолно и леко. А сега да се отделят Колчови башка! Това не може да бъде. Истина, по хората стават такива неща. Ама у тях това не може да стане. Колчо е други. Па и той какъвто е... И нема сега други дядца да ги подпират и да им пречат... Това не бива и да се споменува.... Па и друго има: детето. То му е толкова мило, така се е научил с него! Без него живота му кой знае какъв ли би бил. И да вземат сега да откъснат от него това дете!... Не, не може да бъде това нящо!...

Ето защо думите на стрина Венковица много силно ядосаха и разсърдиха чича Венка. Той се навъси след това, нацупи се, сбръчка чело, стана студен и токо пухти и пъшка.

Най-напред го забележи невястата. Досега той бе така добър с нея и така благо и

весело ѝ говореше! Сега и към нея е някак студен, смръщен, не ѝ приказва. Това никога не е било. Тя остана зачудена. Обади и Колчу това. Той и сам бе забележил, че баща му е нящо сърдит, ала си мислеше, че с майка му ще да са се спречкале — това често ставаше. А то е че и към невястата е студен, и ней не приказва. Видя след това, че и с него дип не говори, се е студен, се сумти. Чуди се и той от какво ще да е това. Пита Тинка нящо да му не е рекла, с нящо да го не е обидила. Нищо толкова немало.

След няколко деня, като видя, че той е се такъв, Колчо рече да попита майка си:

— Какво е станало, мамо? Защо тато е такъв намръщен и нящо като сърдит?

— Не знам, питай го него — отвърна студено стрина Венковица.

За да разбере работата, Колчо намисли и с баща си да поприказва.

— Защо си, тате, така без кеф? — запита го Колчо някак като на шега, когато след пладне беха останале сами в собата.

— Нема от що да имам кеф — отвърна чичо Венко, като гледаше настрана.

— Какво има джанъм, какво е станало?

— Не е още станало, ама нали сте го намислили, то ще стане — каза студено чичо Венко.

— Какво ще стане? За какво приказваш. Аз нищо не знам.

— Знаеш го дип добре. Знаят го и хората.

— Кое? Какво? — пита с учудване Колчо. Той наистина за нищо се не сяща.

— Каквото искате да сторите... дете ще бъде за почудище на всички — продължаваше злъчно чичо Венко. — Нали ще се отделяте?

— Да се отделяме ли? — каза Колчо зачуден и изненадан, ала и малко смутен.

— Ами нали сте го намислили това, нали ще си излизате башка!

— Кой ти го каза? Отде го знаеш? — запита Колчо още повече смутен.

— Знам го. Не е ли истина? И хората били го знаят.

Колчо се позамълча. Тие думи на баща му доста го жегнаха и забъркаха. Защото той наистина бе мислил за тая работа.

Като гледаше как повторно се влошават обноските на майка му към Тинка и като не видеше как другояче ще може да се промени тоя тежък и мъчителен живот нему бе минала през ума мисълта, че най-добре би било да можеха някак да се отделят настрана. Тие ще си заживеят тогава по-спокойно и Тинка ще се оправи, и детето ще си гледат по-добре; а и на майка му ще олекне и нема вече да се оплаква. Така би било най-хубаво, си мислеше той. Само дали ще може това да стане? Майка му, каквато е хатърджиика и както гледа се хората какво ще речат, дали ще стане каил? Още повече пък баща му. Той се научи малко по на леко, та сега не ще му се иска сам да се впрегне пак на къщния масраф.

Като мислеше така и като намираше, че това би било най-добро, за да се отстрани тая възможна пречка, идеше му на ум, че би могло тъй някак да се нареди, щото пак да помага на баща си и пак да си останат в къщи, та майка му да нема дип какво да рече и се пак да си са отделно. Ако вземе, да речем, напролет да викне дюлгере и да приправат там отстрана при одайчето една соба, пък в одайчето да направат оджак за готвене тогава, като се наредат в това къще, ще бъдат, вика се, пак под една стряха, та хората да нема що да речат и той да може да помага на бащиния си масраф, както досега, ама ще си бъдат се и башка.

Такъв мисъл му се мяркаше в главата. Ала той никому още не беше я изказвал. Само Тинки бе позагатнал малко нящо. Мислеше, като намери някой път баща си по-разположен, да вземе някак тъй отдалеч да преговори с него по тая работа. Ала като гледаше баща си така навъсен, смяташе, че е по-добре хич и да го не закача сега за това. И май бе изоставил тая мисъл. Дано някак другояче да се поправи натежалия отново

домашен живот.

Ето защо думите на баща му сега го изненадаха и учудиха. Отде ще знае той за тая работа, кой ще му е казал? Да не би пък Тинка да се е изпуснала да каже нящо? Жена нали е, мъчно може да задържи някаква тайна.

— Аз, тате — след късо замълчаване зафана Колчо, — истина съм мислил такова нящо, ама токо тъй само. И никому не съм споменал за това, нито съм решил да го направя. — Той говореше някак със стеснение.

— Щом си го мислил, ти щеш и да го направиш. Стига, че е могла да ти доде такъва мисъл в главата.

— Ама слушай, тате, да ти разправа защо ми доде такъва мисъл — продължи Колчо се тъй сложно и кротко. — Нали видиш, че мама и невестата не живеят дип добре: мами е тежко, че невестата не ѝ помага, както трябва; това я измъчва; тя ѝ се сърди и не може да я търпи; невестата пък, нали е аджемия, не може да ѝ угоди, па е и такъва слабичка, мъчи се и тя. Как може да се нареди тъй, щото и за мама да е добре, па и невестата да се не притеснява? Премишлявам го и инак — се не иде. И хрумна ми тая мисъл... Ама аз не съм я отсякъл. Само така...

— Ти недей ми ги приказва тие; майка ти и невестата, и не знам какво. Това са женски разправии, дето ги има во всяка къща. Ако вземе чивяк тях да гледа и слуша, ниде не би имало живот заедно. Не е то зарад тях, ами... знам го аз. Ти за друго си го намислил. Нали и баба ти се е намесила?

— Какво баба? Защо пък и нея бъркаш тука? — отвърна Колчо с раздражение. — Тя не ми е ни споменала за такова нящо.

— Знам аз дип добре какво е говорила и тя. Па и ти нали си го мислил, то се разбира отде иде. Ама казвам ти го: само да посмееш такова нящо, почуда ще стане в нашата къща. Запомни го това! — завърши натъртено и заканително чичо Венко, като го изгледа с един остър поглед, па тръшна вратата и излезе.

Колчо остана в собата като смазан. Вместо да се разберат с баща си и да го предума, стана по-лошо. Кешки да не беше му дохождала такъва мисъл в главата! И защо пък и баба му споменува?...

Влезе Тинка с детето.

— Какво се разправяхте с тато, Колчо? Срегнах го разсърден. Не щя и детето да погледне.

— Ти да не си споменала нейде нящо за оная работа, дето ти загатнах една вечер?

— За коя? За башкуването ли? Не съм. Честна дума ти казвам, никому не съм ни дума споменала.

— Отде ще да е изляло това нящо? Чудно, наистина. Па и за майка ти подфърля... Зарад туй се разправяхме сега с тато.

И той обясни накъсо какво са хоратиле и как се е завършила разправията им.

— Не стигаше другото, ами сега и това се притуря! — додаде загрижено Колчо. — Не знам къде ще му излезе края.

— Ех, такъв ни е бил късмета, Колчо — продума с насълзени очи Тинка. — Уж за добро се събрахмес тебе и уж добре си заживяхме, ама не ни е писано да добруваме!

— Ти недей се кахъри и съсипва, Тинке — съвзе се Колчо. — Ще потърпим още малко, па се ще се оправи някак. — И за да пропъди и от Тинка, и от себе си тие лоши мисли, взе детето и зафана да му подсмърча и да го боцка по бузнецата, та да се засмее.

Чичо Венко си остана се тъй навъсен и студен, се мълчи и пухти. Стрина Венковица в душата си бе доволна, че той взе така да се държи към Колча и невестата. Това ще ги накара да изостават оная лоша мисъл. Па нека и той да ги разбере, нека да види хубавата си сваха, дето се толкова фали с нея, какво му готви; па и невестата стига е галил. Стрина Венковица като че бе добила сега крила от чича Венка. Ала в същото

време тая чичова Венкова студенина и това негово сопнато говорене, които тя добре познаваше и от които и тя толкова се е измъчвала, възбудиха у нея и чувство на съжаление към невястата. Ней се досвидя за нея и тя взе да намалява своята студенина, взе да ѝ приказва понякога с по-топли думи. Само в работата се пак я утиква. Тя ще си върши сама всичкото. Нека да не се каже, че е била натоварена с тежки измете и с много работа, та майка ѝ да не може да рече, че гледа да я куртулише от тях и затова иска сега да се отделят. Не ще тя нейната помощ. Тя си може. Невястата нека си бъде на рахат.

Тинка, както и по-рано, по цял ден седи самотна в къщи. Колчо си е на работа. Майка ѝ не влиза у тях, а и тя не смее да прескокне и да поиде при нея. Ако додат някои чужди хора в къщи, ще подпрат стрина Венковица и с нея ще приказват. Гледананакриво от свекър си, утикувана и от свекърва си, с наболяла душа и увредено сърце, Тинка повече с детенцето си се разправя и само с него се раздумва. Като ѝ натезнее самотност и отфърленост, тя гушне Венчо в прегръдките си и нему с мълчелив поглед изказва своята болка, па често го облива и с горещи сълзи.

Колчо, като се прибере вечер, мъчи се уж да се покаже, чегато нищо нема. И с баща си ще заговори за едно, за друго, и майка си ще запита за нящо. Ала разговора е пресилен и студен. И токо гледа да се приберат с Тинка в одайчето. Като се постопли времето, Тинка с детето бе се пренесла пак там — уж да бъде по-разтребено в собата, а повече да могат вечер по-свободно да се повидат и да си поприказват с Колча. Та сега там пак Колчо със сърдечни приказки гледа да успокои и стопли натъженото сърце на Тинка и да ѝ повърне надежда за по-добри и по-честити дни. В техните раздумки сега им помага много и детето. Като го развият, ще го сложат да седне, па ще вземат да си играят с него. То ги познава вече, подава си ръченцата, клати си главенцето, смее се, гуца. И те, унесени в тая мила забава, оставят настрана всички грижи и горчивини и сърцата им се изпълват с приятност.

Ала тая приятност е само вечер. Съмне ли се, новия ден е пак така замъглен и пак е нерадостен за Тинка. Сърцето ѝ често се свива от болка и душата ѝ се трови от горчивина.

Тя се още не можеше напълно да се поправи от раждането. Изглеждаше, наистина, че върви към оправ и че силите и здравето ѝ полека-лека се възвръщат. Ала се още беше малко слабичка, се още не беше достигнала по-раншното положение. Па по едно време, когато у стринини Венковичини отново стана задушно и живота им в къщи натегня, Тинка, вместо да върви към поправяне, токо взе нящо да линее. Уж е здрава, ходи си, шъта, гледа си детето, пък усяща някаква слабост. Руменината на бузите ѝ, която бе взела да се възвръща, токо се изгуби; лицето ѝ доби възблед цвят и стана някак изпито; очите ѝ са хлътнале в главата. Взе от време на време и да покашлюва.

Като я срещне някой път майка ѝ, кога отива навода или кога си иде от фурната, ще я изгледа някак неспокойно, па ще ѝ рече загрижено:

— Какво ти е мари, чедо, та си такъва?

— Нищо ми не е, мамо — ще отвърне Тинка, като се мъчи да се покаже безгрижна.

— Да не си нящо болна? Видиш ми се някак отслабнала,

— Не съм болна, мамо. Добре съм. Ами... — И като не може да издържи престореното си безгрижие, токо ще добави нажалено: — Ех, тя мойта, мамо, е от сърцето. Аз съм инак здрава, ама сърнето ми е болно. — И тя напълня очите.

— Сиротка! — ще каже стрина Илчовица с дълбока тъга. — Света Богородичка да ти дава утешение и лекота. Аз не мога нищо да ти помогна. — И ще си замине, като едвам сдържа сълзите си.

И Колчо много се кахъри, като гледа Тинка така отслабнала. Пита я що ѝ е. Нищо ѝ немало, нищо я не боляло. А пък се слабее.

Загрижен за здравето на Тинка, Колчо продължаваше да си блъска главата и да дири колайлък как би могъл да се промени и поправи тоя техен лош живот.

Х

Когато видя Колчо при оня неприятен разговор с баща си, че за отдялба и дума не може да става, нему още тогава смътно премина през ума една осоита мисъл: да може някак да избяга от село... То се разбра, че тук живота им не може да се оправи, ами да могат да се отдалечат, да идат нейде другаде... Къдя, как — той не си даваше сметка. Само да не останат в село, да са по-настрана.

Към тая му мисъл се намеси и друга една, която отделно бе се зародила в главата му.

След Освобождението другаре на Колча от школьото — едни занаятчие като него, други заловени за някаква търговия — токо напуснаха занаята и търговията и взеха, та станаха чиновници. Някои от тях се натъкмиха за писаре, други бидоха назначени и на по-големи служби и сега се издигнаха и вече са — хе-е — хора на почит. А те, кога ходеха на училище, къдя беха по-долни и по-слаби от него! Та той нали бе най-добрия ученик! И сега пак — и пише хубаво, и сметки може да води, на и много книги бе прочел, та разбира от всичко. И ако негови другаре, много по-некадърни от него, можаха да станат чиновници, защо и той да не може да стори това? Търсат ги, види се, такива младежи — трябва да има нужда от тях. Истина, и занаята е хубаво нящо. Ама друго е чиновника — и на по-голяма почит е, и по-хубав му е живота, па и по-лек и по-здрав му е прихода: доде ли месеца — хоп! — заплатата му готова.

Тая мисъл от по-рано още го чоплеше и съблзняваше. А кога взе да се блъска и да дири изход от домашния задух, търсения изход неусетно някак се свърза с това негово съкровено желание. Виж, да би могъл и той да намери някоя чиновническа работа — нека да е нейде навънка, — тогава ще и той да тръгне по тоя нов и по-хубав път, по който са тръгнали негови другаре, па и от село ще избяга, та и живота им да стане по-добър, а и Тинка, като е така слаба, да може да се поправи. Полека-лека тая мисъл заседна в главата на Колча, откри се хубаве и преобърна се в решение. И той зафана вече да мисли и да дири по какъв начин да изпълни това си решение.

Колчо никому още не изказваше тази своя мисъл. И Тинки не споменуваше нищо за нея — нали и тя има женска слабост: може да се изпусне и да се пофали някому, а той не искаше да се знае за това. Ала като гледаше Тинка така убита и отслабнала и като я раздумваше и утешаваше, като ѝ казваше се да потърпи още, в ума си той добавяше: «Още малко, миличка, па ще видиш какъв хубав живот ще си наредим ние с тебе, нейде на друго място, дето никой вече нема да ни трови душите!»

За Великден си бе подошъл в село Лулчо Джурулов, лелиния син на Колча. Той беше едно време даскал в село. И Колчо се учи при него една година. После бе станал търговец на гайтан. След Освобождението беха го избрале и поставиле за някакъв председател там, в ближния градец, дето му викаха касабата. После пък го преместиха от касабата и го направиха съдия в някой по-далечен град. От година и нящо той живееше в оня град. Там беха отишли и домашните му. Сега, за празниците, си бе подошъл в отпуска да повиди майка си и роднините си. Той беше се много променил — не приличаше на напредния бае Лулчо. Всички го смятаха сега за голям човек. И жена му бе станала друга: облечена по граждански, като госпожа, не можеш да речеш, че това е по-раншната невяста Лулчовица.

Колчо намери, че ще е най-добре да поприказва сега с бае си Лулча за своята работа. Истина, той е големец и може би ще се държи нависоко, ама колко да е, нали са роднина, и то близка роднина — от брат и сестра дядца, — се не ще откаже да му даде съвет какво да прави; па може и да му помогне.

Един ден, преди празниците още, той го видя отдалеч, седнал пред Пенчовото кафене. Окол него се събрали всички първенци от селото. Помисли да иде и той да го посрещне и да се сприкаже с него, па се стеснява. Ще гледа други път насаме да го види.

След Великден, през един от делниците, токо-що бе седнал Колчо след пладне в дюкяна си на работа, ей го, че отдоле се зададе бае му Лулчо. Виж, както е сега самичек, добре би било да се срещне с него и да му поговори за своята работа — помисли си Колчо. И помери да излезе. Па се пък стесни: не е облечен по-прилично — с тая кожена престилка, па и ръцете му не са дип чисти... Ала бае му Лулчо, като доде срещу дюкяна, поогледа се, па токо взе, та влезе вътре.

— Чакай да вида какво прави тук моя братовчед — каза той засмяно и малко шеговито.

Макар че го смятаха за голям човек, бае му Лулчо си бе останал същия: с роднини и познати бе пак разговорлив и шегаджия, какъвто си бе и по-напред.

Колчо, малко смутен, скокна, та го посрещна.

— Заповядай, заповядай, бае Лулчо. — Той му подаде стол и го покани да поседне, па изпрати едно от момчетата да поръча две кафета.

— Ние се каним и у вас горе да поидем, та и уйчо Венко да повидим, и нана Венковица, па и твоята невяста да видим, че ти си се бил задомил — нека да ти е честито!

— Благодаря, бае Лулчо. Много ще ни бъде драго, ако ви падне ред, да пододете и у нас.

— Ще пододем, ще пододем. Ами сега рекох да вида как си се наредил тук в дюкяна.

— Както виждаш, бае Лулчо, малко сме притеснени тука с момчетата и малко ни е разфърлено. Не е твърде като за такъв добър гост, ама ще извиняваш. Занаятчийска работа, бае Лулчо... — Колчо говореше някак със стеснение, като се мъчеше да подбирадумите.

— Хубава е и занаятчийската работа, байовото. Почтено нящо е. Стига само да върви. Теб върви ли ти, Колчо? Имаш ли мющерие? Изкарваш ли повечко нящо?

— Слава Богу, бае Лулчо, не мога да се оплача. Ама, право да си кажа, не мога и много да се пофала. Средно е. Изкарвам поминувката, ала с много труд. Па и вересии много се набират, та тие ми свързват ръцете. Колкото сермийка имам, половината е затворена во вересии. Мъчен е днеска живота на занаятчия, бае Лулчо, не е като на други... — Щеше да рече, не е като на чиновника, па се сдържа: помисли да не докачи бае си Лулча. Ала се подокара приказката към това, за което искаше да го закачи и попита.

Донесоха кафета. Колчо поднесе на бае си Лулча, взе и той другата чашка. И таман да зине и да зафане за своята работа, бае му Лулчо го изпревари:

— Мъчно е, истина, да се бори човек със занаята — подфана той, като сръбна от кафето. И сякаш че знаеше какво е Колчу на ума, та направо към неговата мисъл прескокна. — Виж, държавната служба е по-друго. То и занаята е потребен — нали и без него не може, — ала по-хубаво нящо е службата. И работата е, че държавата има сега нужда от по-грамотни и по-събудени служители, та който е подготвен, трябва там да иде. Пък оние, дето не са се учили, те нека си гледат занаята. На времето ти, Колчо, доста се поизучи, нали?

— Ех, бае Лулчо, какво да кажа — поизучих се. Всичко, каквото се учеше в нашето училище по онова време, изкарах го. Щеха дори и учител да ме главяват тогава — трябва да помниш, че ти бе настоятел, — па мама рече да изуча по-напред занаят...

— Помня, помня: хубаво се учеше ти и хубаво свърши. И пишеше добре, нали? ... — Бае му Лулчо взе тефтера, дето бе там на поличката, и зафана да го прелиства и разгледва. — Какво хубаво и правилно писмо! В канцелариите малцина пишат така. Знаеш ли какво, байовото? — Колчо като че предусящаше какво ще каже бае му Лулчо и тръпнеше от особено възбуждане. — Не би ли искал — продължи той — да напуснеш занаята и да станеш чиновник?

— На драго сърце, бае Лулчо — отвърна Колчо със светнале очи, като се мъчеше да съдържа радостното си чувство. — Аз и самичек мислех да те замоля за това нящо... Нали ти казвам, тежко е със занаята, мъчно върви, особено с вересиите. И решил съм и аз, като други мои приятели, да поискам да ми дадат някоя служба. Само не знам как ли ще може да стане тая работа, бае Лулчо, та щех да те помоля...

— Лесна е тя — прекъсна го бае му Лулчо, — стига само да имаш желание и стига да си решил да се простиш със занаята.

— Защо да се не простя, бае Лулчо? Занаята е занаят, пък чиновничеството...

— Щом е така, при мен ще те взема. Аз имам нужда от добър писар. Понавикнеш ли малко на службата, ще те повиша за подсекретар. После исекретар можеш да станеш — и след това вече ще напреднеш. Нали си съгласен?

— Иска ли и питане, бае Лулчо?

— Малко далечко е там... Инак града е хубав.

— Ако е далеч, бае Лулчо, нищо от това — пресече го Колчо, който не бягаше от далечината.

— И голяма евтиния е там, па и хората са добри. А главното, при мен ще бъдеш, та аз ще те подкрепям на първо време.

— От се сърце ти благодаря, бае Лулчо. Аз съм толкова тъкова. Дорде съм жив, нема да ти заборава това. — Преизпълнен от радост, Колчо не знаеше как да изкаже своето чувство на признателност към бае си Лулча.

— Нищо, нищо, байовото — прекъсна го бае му Лулчо, като стана да си върви. — Мен ми е много приятно за тая работа. Та така, ти ще напишеш прошение и ще го дадеш мен. Като се върна, аз ще направя, каквото е потребно, и ще ти пратя назначението. Ти до това време да си разчистиш тук сметките със занаята и щом получиш назначението, да тръгнеш. Ха нека е на добър час. Па ние ще пододем и у вас.

Колчо изпрати бае си Лулча с чувство на неизказано доволство. След това се върна и седна пак пред тезгяха да шие нящо. Ала не може да работи. Като пиан е от радост. И не съдържа го да седи на едно място.

Стана и излезе. Искаше да се пофали най-напред Тинки. Тя пък бе поотишла с детето у някои роднини.

Излезе по къра. Там е хубаво. Всичко се е раззеленило. Чучулиги трепкат по небето. Весело е много. Два пъти по-весело е в душата му. Как хубаво ще се нареди всичко! И леко му, леко.

Всяко пиленце, всяка тревица, всяко нящо му е мило. От радост чак му се пее.

Върна се привечер. Тинка бе се прибрала и седеше в одайчето. Тя си бе се тъй малко натъжена. И като видя Колча такъв променен, така светнал, тя го изгледа зачудено.

— Радвай се, моя чучулиго! — извика той, като я прегърла. — Иде края на нашите кахъре и горчивини. Скоро ще настъпят и за нас хубави дни!

— Ама какво има, Колчо? — пита тя, изненадана от тая му радост.

— Аз нали ти казвах тебе! — И той взе, та набързо ѝ разправи всичко.

Светнаха и Тинки очите от радост. По бледните ѝ бузи се показа слаба руменина. Ала по едно време се сепна.

— Ами тато и мама какво ли ще речат? Дали ще ни пуснат? — запита тя някак боязливо.

И Колчо за миг се позамисли.

— Мама — за нея е по-лесно. Ама тато.... Нищо, и това ще се нареди — додаде той по-спокойно. — Ти си гледай работата, Тинке. Ще пододе и бае Лулчо у нас, та и той ще му рече... Тато му има голям икрам и не ще смее да му откаже. Ще се нареди тя, Тинке, бъди спокойна.

Тая нощ Колчо и Тинка до някое си време не заспаха от радост. Се това преговарят — как ще се наредат там и какво хубаво ще им бъде... Тинка пак покашлюва, ала и двамата не се безпокоят вече от тая кашлица и от слабостта ѝ: щом заживеят там оня хубав живот, всичко ще мине.

Колчо намери за добре от по-рано да загатне и на баща си, та като додат баеви му Лулчови, той да е подготвен.

На другия ден по едно време останаха сами в собата. Чичо Венко бе се някак навъсен. Като помълчаха малко, Колчо подфана:

— Много ти здраве от бае Лулчо, тате. Дохожда вчера в дюкяна ми. Рече, че и дома ще пододат, та да се повиди и с тебе.

Смръщеното чичово Венково чело се поразведри.

— Така ли? Нека додат. Аз го видях оня ден, ама отдалеч. Много ми се видя променен. Той е нящо на голяма работа, нали?

— Голяма служба има — съдия е в някой град.

— Санким, като кадия нящо? Издигна се много той. Паметен чивяк си бе открай. На уйчо ти Златан се е метнал — помниш ли го? — той беше отворен и умен чивяк.

— Ами знаеш ли, тате, че бае Лулчо иска и аз да ида при него? — подфана Колчо, като прекъсна спомените на баща си.

— Къдя при него?

— Ами там, дето той е съдия.

— Какво ще правиш там? — запита малко изненадан чичо Венко.

— Иска бае Лулчо да ми даде някаква служба при него.

— Служба ли? Каква служба може да ти даде?

— Засега писар ще ме назначи, после подсекретар, па напokon може и по-голям чиновник да стана.

— Служба, а? Санким, чиновник. — Чичо Венко се позамисли. — То е хубаво нящо да е чивяк чиновник. Ами кондурджилъка?

— Ех, тате, нали го видиш? Не върви дип кондурджилъка. Вересии се натрупаха. Сермията ми се затвори. Мъчно се кара. Малко ли мои другаре затвориха дюкяните, други напуснаха хубави търговии и станаха чиновници? Аз не съм ли кадърен колко тях?

— За кадърност — кадърен си. Ти си и по-ербап от тях. Ама тъкова... — Чичо Венко взе да мънка нящо. Колчо поизтръпна.

— Щом другите, дето са станале чиновници, не са по-ербап от мене, защо и аз да не стана?

— Добре, джанъм. Ама да идеш сега толкова далеч! Виж, да е тука по-близо, да е в касабата...

— Да е тука, то се знае, че ще е по-хубаво. Ама е че тук нема място. А пък там имало място, и при бае Лулчо ще бъда. — Чичо Венко се още се не предаваше. — Па веднаж като се настана на служба, напokon може и тук да се преместа.

— Това да стане, добре ще е. Ама чак там...

— Ами бае Лулчо как е отишал чак там? Па някои са отишли и още по-далеч.

— Бае ти Лулчо е друго. Той е там с децата си. А пък ти — невястата не може да излезе навънка.

— Невястата ли? — Колчо се сепна. И позамисли се... Не я пуца нея. Да нема отделяне — това му е. А пък нали зарад нея е всичкото? Пак се запъва тая проклета работа! Какво да прави?. В същия миг една спасителна мисъл му мина през ума: да не се противи, ами да заобиколи сега тая мъчнотия. — Невястата, за нея е лесно. Тя може и с мен да доде, па може и тук да остане.

— Невястата с детето като остане тук, тогава може — съгласи се най-последно чичо Венко.

Колчо бе доволен засега и от това съгласие. Има време, ще се нареди и другото. Може и бае му Лулчо да му позагатне за това, па и той пак ще му говори. Нема да остане така.

До вечерта още Колчо намери сгода, та размени думи по тая работа и с майка си.

Стрина Венковица, като чу за това нящо, многосе зарадва... Да стане и Колчо чиновник — по-добро има ли? Тя с особена почит и с някаква завист дори гледаше на чиновника. На времето толкова залягаше и нейния Колчо да се изучи на книга! И нали беше той се най-пръв и най-пофален от всички? Нали и даскал искаха тогава да го главят? Истина, тогава тя не даде, че искаше и занаят хубав да изучи. Нали и занаята е благословено нящо? Ама виж как се извъртяха работите, та сега чиновника е на по-голяма чест. Всеки гледа чиновник да стане. И какви нищо и никакви момчета се вредиха? А пък Колчо, дето толкова префаташе и толкова бе пофален, давно е кадърен и той колко другите и давно му се пада и нему такъва чест!... Така си мислеше от порано още стрина Венковица. И сега, като ѝ каза Колчо какво ще нареди бае му Лулчо, ней сърцето се изпълни с радост... Виж, Лулчо какин ѝ Димкин е разумен човек. Той най-добре е преценил Колча. И ето че ще го направи и него чиновник. Тая мисъл будеше у нея и някаква гордост.

Ала в същото време и друг ред мисли като светкавица ѝ минаха през ума, когато Колчо ѝ обади тая радостна вест; и друго едно усящане, неприятно и остро, проникна в душата ѝ. Колчо ще избяга от дома. Ще избяга с невястата. И зарад това е наредил тая работа. Не е само, задето службата е по-хубава от занаята. Тежко им е тука. Нали живота им не тръгна добре. Не тръгна — види го и тя — и не върви добре, невидяло му се! Лош е пустия им живот! А можеше да бъде по-добър. И тя го искаше. Ама на — тръгна зле. Каква би тая пуста къорка, дето ги тикна в такъв лошав път?... При тази мисъл нящо като разкаяние западна в душата ѝ... Тя ще остане сама. И копнежа ѝ за голяма челед ще се изгуби като сън. Сама — без син, без снаха, без унуче, — сама със студения чичо Венко!... Остра болка пронизва сърцето ѝ. ... Па и друго: не ще ли кажат хората, че тя ги е пропъдила?... И мъката ѝ става още по-тежка.

Тие остри мисли и това мъчително усящане се преплитаха с радостното чувство, що я бе обзело, и тя не знаеше дали повече ѝ е драго, или ѝ е повече мъчно.

Тинка пък намери сгода, та преприпна до майка си, да се пофали и ней с тая хубава новина.

Стрина Илчовица се много зарадва. Истина, и ней тозчас мина през ума мисълта, че като идат Тинкини надалеч, тя ще остане ептен самичка, ще се раздели и от едничкото си чедо, дето се навърташе сега окол нея. При тази мисъл тя усети някаква болка в сърцето си. Ала в същото време пред очите ѝ ясно се представи и другата страна на тая раздяла: ще се тури край на досегашния недобър живот на Тинка, на тие лоши думи и нечинливи разправи, дето я тровеха и измъчваха, и ще могат там да си

заживеят с Колча хубаво и честито; тогава давно и със здравето се оправи — че сега на що е заприличала! Ще остане тя самичка наистина — ех, нищо от това. Тя си е научена на самотията. Та и сега нали май всякога си е сама. Тинка я ще я види в неделята веднаж, я не ще. И като я види, не радост, а само милост и мъка буди тя в душата ѝ. По-добре да са далеч, да я не видва често, ама да знае, че е добре, че си живеят хубаво и че е здрава. Нема тогава и нея да намяшат в думи и разправии. Така ще ѝ бъде по-добре. Самотна ще бъде, ама спокойна ще ѝ е душата... И драго, много драго стана стрини Илчовици от това, дето ѝ се пофали Тинка.

На Света Петка у чичови Венкови додоха на честито Лулчо с невястата си. Стринини Венковичини им се надеяха, та колкото наряддаха за други госте, сега беха още по-хубаво наредиле. Посрещнаха ги всички с почит и с радост. Чичо Венко и стрина Венковица усящаха някаква гордост, задето им са дошли такива скъпи госте. Невястата се малко стесняваше и срамуваше. Колчо се мъчеше да се държи някак по-свободно, ала и той малко се стесняваше. Стана дума и за Колчовата работа. Стрини Венковици очите светнаха от радост, като чу от самия Лулчо, че ще се нареди това нящо. Чичо Венко и той е благодарен Лулчу, ама посмънка пак малко, че е далеч.

— Нищо от това — каза Лулчо и взе да разправя колко било добро там.

Намеси се и невяста Лулчовица и взе и тя да фали града и хората, и живота тамошен.

— Като поживеят и тие с невястата там, не ще им се иска напokon да го напуснат — додаде тя. Чичо Венко се понамръщи малко при тие думи, ала не взе да се противи. Колчо бе много доволен, че невяста Лулчовица така докара приказката.

На тръгване Лулчо повтори още веднаж, че щом се върне, ще изпрати Колчу назначение и той да е готов до това време, та веднага да тръгнат.

След празниците Колчо зафана вече да се стяга. Взе да разчистува сметките си с дюкяна. Довърши поръчките. Поприбра, колкото можеше, от вересиите. Разпродаде след това стоката. Стана дума и за халатите. Намериха, че е добре да си ги запази. Не знае човек какво може да стане. И той ги прибра дома и скъта ги в едно кюше на зимника.

Стрина Венковица и тя се зае да приготвува, каквото трябва. Нали ще на път син да изпраща, син и снаха с унуче. То се вика, цяло преселване ще стане. И колко нящо трябва да се натъкми! Тя бекато трапна. У нея се още се преплитаха и бореха оние две чувства — радост и мъка, — които се породиха в душата ѝ, още кога първо узна за тая работа. Някой път радостта надвие. Тя е смесена и с гордост, че Колчо отива чиновник. Други път пък сърцето ѝ се препълва с мъка, с тройна мъка — мъка за разбитите надежди, мъка за самотността, що я чака, мъка и зарад онова, дето ще го кажат хората. При това се я измъчва и тежкото питане: защо стана така? Па се и някакво особено усящане, някакво тежко чувство, нящо като разкаяние пронизва душата ѝ.

При това разтръсване в душата на стрина Венковица тя изведнаж, като по някаква магия, промени и своите обноси към невястата. Взе да ѝ приказва сърдечно; взе да я нарядда какво да свърши; зафана да я жали, като я вижда слаба, и кога вземе да кашле, загрижено я подпитва какво ѝ е. Пое и за детето по-голяма грижа. То ѝ е толкова мило! Па наред с него и невястата взе да ѝ става мила и свидна.

Тинка и тя е като трапна. У нея също се преплитат и борят различни чувства.

Драго ѝ е и ней, че Колчо ще стане чиновник, и радва се, че ще се нареди там по-добре живота им. Тя е доволна и от това, дето свекърва ѝ сега така взе да се отнася към нея. В дъното на душата ѝ се усящат още тръпки от досегашните болки и мъки. Ала тя иска да ги заборава, всичко иска да заборава и да прости. Нали сега е добро и нали там ще бъде още по-добро — нека да е просто всичко, що е трвило душата ѝ досега.

Като гледа пък как свекърва ѝ приготвува, щото трябва за път и за преселване, у нея се поражда и онова мъчително чувство, което се буди у всекиго, кога напуска роден кът. Ней е тежко, като мисли, че ще се раздели от свои, от роднини и другарки, че ще се отдалечи от бащина и свекрова къща, от улицата, дето си е играла, от чешмата и реката, от махалата и селото; ней се свиди за майка ѝ, свиди ѝ се и за свекър ѝ и свекърва ѝ — тя е изпитвала истина и горчивини от тях, ала малко ли и добро е видяла: свекър ѝ толкова я обичаше по-рано! А и свекърва ѝ е миляла за нея, па ето че и сега така хубаво я гледа! Тя е привикнала и към доброто, и към лошото им, привързала се е към тях и сега ѝ се свиди, че ще се раздели. Свиди ѝ се и за всички нейни дружки, и за всички роднини и комшии. Мило и свидно ѝ е, като мисли, че ще трябва да се раздели от тях.

Ала наистина ли ще бъде това? У нея се има и един страх да се не разтури тая работа. Нали още нема черно на бяло? Па и свекър ѝ още не е дал дума за нея. Той иска тя да остане. Колчо я уверява, че работата ще се нареди и че заедно ще заминат. И свекърва ѝ така го смята. Ама кой знае дали свекър ѝ не ще да надвие. И дали не ще да отпрати Колча самичек, а пък нея с детето да задържи? Тогава не ще ли да бъде за нея още по-лошо от досегашното?... Тая тежка мисъл размътва понякога инак хубавото ѝ и весело разположение.

Тинка и на свекърва си изказа тоя свой страх — нали тя бе сега така добра към нея? Свекърва ѝ я успокоява, че това нема да бъде, че не може тя да се отдели от Колча. Така си му е и реда днеска: дето иде мъжа, с него да си е и жената. Тя обеща, че ще поприказва и със свекър ѝ и ще го уговори да кандише и той.

И намери му сгодата стрина Венковица един ден, кога го видя по-разположен, та отвори дума за тая работа.

Тя зафана издалеч. Като ще замине Колчо какво ще прават те сами? Добре е да остане и невястата с детето. Научи ле са се с нея, детето ги весели, по-пълна ще да е къщата им. Ама дали може да стане това? И ще бъде ли добре така, ще може ли да се кара? Щом Колчу излиза такъв хубав късмет — да иде вьнка на служба, — могат ли тие да се разделат? Може ли тя да остане без него? Някога това си беше редното: мъжете идат на гурбет по Стамбол и по Влашко и с години седат там, а пък жените им остават в къщи самички. Ама сега това вече се промени. Сега, дето иде мъжа, с него отива и жената. И само по тях ли е това? Колцина още от селото са отишле по служба в София и другаде и се и жените си са завеле! Виж и Лулчо какин ѝ Димкин... Каквото става с другите, това ще стане и с тях. Ех, мъчно ще им е тям, на старите — толкова време са очаквале да им стигне син, да им доведе снаха, па да се радват и на унучета и сега таман са видяле тая радост, да вземат да ги изпратат нейде надалеч, пък те да останат сами! Мъчно ще им бъде, ама нема що. Стига само да ги знаят, че са здрави. Па ще им се надеят всяка година да си пододат за Великден — и това ще им бъде радостта... Ех, па ще чакат пък Гошо да стигне и да се прибере. Може да е късмет той пък да остане при тях и на старо време да се радват на снаха и на унучи от него.

Чичо Венко изпърво не искаше сякаш и да я слуша да му приказва за това. После взе да ѝ се сопа сърдито, ала в същото време зафана и да се заслушва — фучи, ала я слуша. Най-последно лека-лека се попредаде и поомекна. Когато стрина Венковица спомена за Гошо, чичо Венко с някаква безнадеждност отвърна:

— То не било в млекото, та ще да е в суроватката! — Ала личеше, че вече е кандисал, че се е примирил.

След няколко време Колчо получи очакваното писмо от бае си Лулча, в което беше приложено и назначението. Бае му Лулчо пишеше веднага да замине. Той му бил приготвил и квартира.

Сега Колчо рече още веднаж да поговори и с баща си. Той му показва назначението. Не е вече на лъжа. Трябва да заминуват.

Чичо Венко сега бе по-мек, ала се още се мръщеше. Колчо се досяща де е неговото слабо място — къщния масраф. Той рече да засегне и това болно място и да го уреди: даде дума на баща си, че ще му праща оттам всеки месец да помага на домашните разноски, както е помагал и досега. И чичо Венко най-после склони и даде съгласието си.

Зафанаха вече трескаво да се приготвуват за път. Колчо пазари и талига. След два дни ще трябва да тръгнат. Сега чак и Тинки се фана вяра.

Взе да подхожда и стрина Илчовица — да донесе нящо или да понагоди едно-друго за пътниците. И тя е като трапна. Радва се, че ще изпраща дъщеря и зет и че ще идат те на хубаво място, ала като приближи деня на тръгването взе да ѝ става и мъчно, взе да надделява свидността, че ще се раздели с рождено чедо, с жадено унуче и със зет.

Стрина Венковица, променила коренно отношенията си към невястата, сега и към свахата имаше по-други обноски — по-топли и по-сърдечни. Напредната студенина към нея като че се изпари. Посряща я с благи думи и искрено споделя с нея грижите за пътниците... Майка нали е и тя — както стрини Венковици се свиди за Колча, па и за невястата, така и ней ще се свиди за чедото ѝ. Майчинското чувство нали е еднакво! Сега то ги сближава... Сама ухахърена и с мъка в сърцето си, стрина Венковица, като гледа угрижеността на свахата си, вземе някой път да я размисли и утешава.

Стрина Илчовица, на която сърцето по-рано много беше наскърбено от думите и натякванията, що ѝ се донасяха от страна на стрина Венковица, сега, затулила по-раншната скръб и пренесените мъки и горчивини дълбоко нейде в душата си, мъчеше се и тя да бъде искрена към нея; на топлите ѝ думи сърдечно се отзовава и добродушно споделя с нея майчински чувства и грижи.

Доде и уречения ден. Талигата е на двора. Сандъци два са нагодени в нея.

Стрина Венковица изнася и подава още неща да ги турнат в талигата: ту черга и возглавница, ту торбенце с дребни работи, ту похлупци със сирене, ту за детето нящо... Всичко трябва, нали път ще се пътува и дом ще се нарядва там.

Чичо Венко и той е окол талигата, нагажда едно-друго и токо дава зор: по-скоро, да не закъснеят.

Стрина Илчовица също е донесла някои работи — и от покъщнина, и за ядене, — та гледа и те да се натъкват в талигата.

Там е и Цанка. Тя е прегърнала детето и токо го целува. И много роднини и комшии са дошли да изпратят Колчови.

Колчо е стегнат и не го съдържа да стои на едно място.

Тинка влиза, излиза. Свекърва ѝ нящо ѝ подаде. Майка ѝ ще я викне да ѝ каже де е сложила това или онова. Тя е цяла изтръпнала. Искра ѝ се по-скоро да се качи и да тръгнат, па иска ѝ се още веднаж да иде в къщи, и в собата да надникне, и из прозореца да погледне, и в одайчето да повлезе — в това мило и хубаво одайче, дето са прекарале с Колча такива сладки часове! Че сега от всичко ще се раздели

Талигата тръгва. Излиза вече из двора. Тинка сеобръща да погледне още веднаж и къщата, и двора, и градинката, и ябълката в нея. Очите ѝ, напълнени със сълзи, не могат да се откъснат от тях. Ще види ли тя още веднаж тая къща и тяхната улица, и махалата?...

Ще се качват вече. Колчо целува ръка на баща си, на майка си, на баба си, на по-стари роднини и комшии, а на по-младите стиска ръка. И Тинка целува ръка на всички. Стрина Венковица ѝ подава китка цвете. И други комшийки ѝ надаваха цветя. Майка ѝ даде само стрък здравец — да гледа сал да е здрава. Прощават се и с детето.

— Бабиното унуче — вика стрина Венковица, като го обсипва с целувки. То ѝ се

смее. Стрина Илчовица едва сдържа сълзите си.

И чичо Венко напълни очите, като се наведе да целува милото си имениче. Подадоха детето на невестата. Талигаджия удари конете и талигата тръгна.

— Сбогом! Сбогом! На добър час! Добро виждане!

Талигата отмина. Изпращачете повървяха още малко след нея, па взеха да се връщат и разиждат.

Стрина Венковица и стрина Илчовица се връщаха заедно. Те беха като убити

— Да се поотбием още малко у нас, свахо! — каза стрина Венковица.

— Хайде други път, свахо. Сега нека им е на добър час и да им дава Господ здраве!

— Ех, нека им е здраве.

И двете майки се прибраха всяка у дома си, та насаме да си поотпуснат сълзите и да си пооттушат мъката.

Чичо Венко пък зави към механата. От провадяка, дето го остави Колчо, почерпи всички, що беха там. И чаша по чаша, напи се едно хубаво — от мъка се напи.

XI

Заживяха си стринини Венковичини сами — тя и чичо Венко. Чичо Венко дene е повече из селото, та стрина Венковица по цял ден прекарва самичка. Научена с повече хора в къщи — като си бе дома Колчо и като бе досега окол нея невестата с детето, — сега ѝ се видеше глухо и пусто в къщата. Тежко ѝ е, много ѝ е тежко. От самотията ѝ е тежко. Па и някаква друга мъка гнети душата ѝ... «Защо всичко това така да стане? Защо така да излезе? Защо?» — Това питане често пронизва мисълта ѝ, често човърка и гризе душата ѝ.

Поолеква ѝ само, кога получи писъмце от Колчови. Като ги разбере, стане ѝ по-леко. Ала и нова мъка свива сърцето ѝ, кога ѝ прочетат в писмото, че невестата се още е слаба.

Ето, и оня ден Колчо им е пратил книга...

Добре се биле наредиле там. Всичко било евтино. И хубаво си живяле. Бае му Лулчо бил доволен от работата му.

«То добро — си дума стрина Венковица. — Нека се наредат и да си поживеят барем там хубаво. Че тук... Ех, и за работата той е ербап, не ще се посрами от бае си Лулча. Като него е и той... Венчо бил позаякнал. Изправял се вече. Викал «мама», «тятя». Викал и «баба», само че баба му я нема да му се радва...

«Жаденкото бабино унуче! Вика и баба си, ама тя е далеч. Кога ли ще баба пак да си го повиди и да му се порадва!» — И очите на стрина Венковица се изпълват със сълзи.

И за невестата пише. Тя се била научила на тамошния живот. Намерила си и другарки. Ала се ѝ се свидело и за дома.

«Ех, ще ѝ се свиди ами. Откъсна се толкова младаот род и роднини. И как хубавко си живееше тя с всички. Тук само дето... то бе нечинливо... и защо беше?... Ама инак тя си бе се добричка...» Колко се свиди и стрини Венковици сега за нея!

И се още си е слабичка и нефелита.

«Това сега пък защо е? — загрижено се пита стрина Венковица. — Нали добре са се наредиле, нали хубаво си живеят там — нема вече тукашното оно... защо се не оправи тая невеста? Защо още да е слаба и нефелита? Клетата!» И като мисли за слабостта на невестата, се нящо като че я парне на сърцето.

Стрина Илчовица, научена от по-рано на самотен живот, не чувствуваше сега тъй болно разлъката с Тинка. Повече я мъчеше нея мисълта за Тинкината слабост и лошотия. Изпрати я така залиняла.

Тинка обеща, че ще ѝ пише. И тя с нетърпение чака писъмце. Ето че ѝ го донасят. Добре се биле наредиле. Хубаво си живяле. Колчо бил здрав и си гледал работата. Детето също било много добре. «Хубаво всичко — си дума стрина Илчовица, — ама тя?» Ах, ето най-напокон и за нея. И тя била добре. Навесело прекарвала. Само че слабостта ѝ още не минува. «Защо пък тя да не минува?» Ала надявала се да се поправи. «Давно, Божичко, давно се поправи! Света Богородичко, помогни ѝ по-скоро да се завземе и да ѝ се повърне напредното здравице!» Тя се кръсти с вяра и с упование.

И с нетърпение чака ново писмо, което дано я зарадва. Дохожда и друго... Слабостта ѝ още не е минала... Тя отново се загрижва. Отново ѝ пада болка на сърцето.

Ето и трето писмо. В него Тинка нищо не пише за себе си. Защо ли? Давно се е оправила вече, давно, Господи, ѝ е минала вече слабостта!

Срещнат ли се на пътя стрина Венковица и стрина Илчовица, се ще се запрат да си похоратят и се ще отворят дума за Колчо и невястата.

Ето ги и сега. Привечер е. Стрина Илчовица иде от фурната, а стрина Венковица се връща с менци от чешмата.

— Какво си правиш, свахо? — запитва я стрина Венковица, като се спря и сложи менците на земята.

— Добре съм уж, свахо — отвръща стрина Илчовица. — Меснала бех турта, та ходих да я прибера. Ами ти водица ли си наляла?

— Рекох да донесна, дорде е по-рано. Ами невестини разбираш ли, свахо?

— Не съм ги скоро разбирала. Оная неделя дето получих писъмце, това е. Вие разбирате ли ги, свахо?

— Преди три-четери деня имахме от Колчо писъмце. Много здраве и до тебе праща.

— Сполай му. Ами какво пише, свахо? Здрави ли са?

— Добре биле. С евтинията пак се фали. И работата му била хубава. И детето взело да вика «бабо».

— Миличкото! Ами за Тинка нещо казва ли? — с нетърпение запитва стрина Илчовица.

— Ех, добре била и тя, ама още била нефелита.

— Така ли? Че Тинка в последното писмо нищо ми не пише за това, та рекох да вида вече.

— Още била слабичка, пише. Не знам, свахо, защо се още не може да се оправи тая невяста?

— Не знам и аз, свахо. Още дорде бе тука, мен се не ми харесваше нейната слабост и нейната кашлица. Ама мислех си: като идат там и като се наредат...

— И аз така си мислех, свахо: като се наредат там и като си заживеят по-свободно и по-хубаво, давно...

— Давно се поправи там — си думах. — И в напоконшното писъмце като не споменува нищо за това, аз рекох, че тая пуста слабост вече е минала. А пък то е че още тъкова... Не знам, свахо, плаши ми се окото...

— Ех, свахо, не грижи се — взе да я размисля стрина Венковица. — Той Колчо е разумен. Толкова се грижи за нея. Па и докторе има там. Не ще я остави така Ще ѝ намерат ляк и ще си оздраве. Ти недей се кахъри токо...

— Дай Боже така да бъде, свахо, ама не знам... Разделиха се. Стрина Илчовица зави из уличката с клюмнала глава и с натъжено сърце. Стрина Венковица уж се мъчеше да пораздума сваята си, ала и тя понесе менците угрижено и с някаква болка в душата.

Префърлило се бе лятото. Настанала бе есен. Стрина Венковица и стрина Илчовица се чакат да получат някой по-радостен хабер от Колчови, да им се пофалят,

че Тинка се е вече оправила, па и с друго нещо да ги зарадват. В писмата Колчо за друго се фали, ама за Тинка пише, че си е се така слабичка. .

По едно време се получи от Колчо писмо, което фърли всичките в голямо безпокойство и в тежка грижа. «Много сме зле — пишеше той. — Положението на Тинка изведнаж се влоши. Повърна кръв и припадна ѝ. Доде доктора. И той се уплаши. Едва я свести. И друг доктор викахме. Дават надежда, ала опасността не е минала. Тя лежи в легло. Не дават ѝ да се мърда. Много е отпаднала. И много ѝ се свиди за дома.»

Попариха се от това писмо и стрина Венковица, и чичо Венко. Сърцето им се къса от мъка. Още повече се сниза сърцето стрини Илчовици, кога ѝ обадиха за това. Като смаяни са всички. Не знаят ни какво да думат, ни що да мислят. Да е по-близо, та да станат да идат там и да видят какво е, па и да помогнат нещо. А то, пусто остана, случило се толкова далеч!

Макар в душата си и стрина Венковица, и стрина Илчовица да съзнават, че щом досега не мина и щом сега такова нещо е станало, май си е изгубена надеждата, ала се пак и двете се мъчат да се обнадеждат, като се залавят за това, що биле казале докторете.

— Нали така думат, свахо, давно пък я вдигнат — след дълго замълчаване подфаща стрина Венковица, като се мъчи да се покаже по-спокойна. — Тие нали разбират. Па и дядо Господ давно помогне. Той всичко може. Давно има късмет детенцето — да си го догледа, клетата!

— И детенцето, па и Колчо сиромах давно има късмет. Света Богородичка нека им бъде закрилица, свахо! — отвръща с убито сърце стрина Илчовица и с вдигнати нагоре очи благоговейно се кръсти.

Получи се и друго писмо. Колчо пише, че Тинка била се още зле. Докторете давале надежда, ала опасността се още не била минала. Не донесе и то успокоение.

Нящо два-три деня след него ето че влиза пощаджия у стринини Венковичини и носи телеграма за чичо Венко. Него го немаше. Стрина Венковица изтръпна.

«Какво ли е станало, Божичко!» — си дума тя. И нящо силно я жегна по сърцето. Накара пощаджия, та отвори телеграмата и я прочете. «Свърши се. Не можа да се размине горчивата чаша. Нощеска Тинка се помина. Днес ще бъде погребението.»

Гръм сякаш удари стрина Венковица. Остра болкапрониза сърцето ѝ. «И това ли дочакахме, Божичко!» — дума тя със задавен глас. Очите ѝ беха се премрежиле и сълзи обляха страните ѝ.

Прати, та обадиха и на стрина Илчовица. Ей я че и тя иде — съсипана и убита.

— Ох, свахо, свахо-о, видиш ли какво ни направи хубавата невеста! — посреща я стрина Венковица, като си изтрива сълзите.

— И това ли стана мари, свахо? — отвръща като замаяна стрина Илчовица. — Мен сърцето още кога я изпрашихме, чегато ми думаше, че нема вече да си я вида. И на сега! Ох, чедо, чедице! Как кайдиса да оставиш оня хубав живот, дето се толкова фалеше с него, и да се разделиш от милото детенце и от добрия Колчо! — занарежда тя през сълзи.

Прибра се и чичо Венко. И той е попарен. Напълниха се и неговите очи. Додоха роднини и комшийки. Зафана се плач, наряддане като на мрътвец. Само че мрътвеца го нема тук — той е нейде далеч. И те не могат да го видат, та над него по-свободно да си поплачат. Това още повече измъчва стрина Венковица и стрина Илчовица.

Жалбата си е жалба, ама трябва нещо да се направи за умрялата, трябва да се почете, както подобава. .

Стрина Венковица извади ченица. Взеха комшийки да я чистат. Зафана тя и друго, каквото е потребно, да приготвува. Нали трябва и помен да се нареди.

На заранта отслужиха в черкова парастас. От черкова роднините и комшийките се

събраха у стринини Венковичини, та направиха и третинята. Голям помен беше приготвила и наредила стрина Венковица за невястата. Нали това ѝ е и за кръщенета, и за посрящане, и за госте, и за всичко. Че там Колчо клети, самичек нали е, как ли е пренесъл тая мъка.

и как ли ще сега да я поменува. Та нека барем тук по-хубаво да я отредат.

Всички си спомнуват за невястата, за нейната веселост и добрина. Всички я окайват, че си отива млада и зелена, ненарадвана на Божия свят и на хубав живот. Окайват и Колча, че остава млад вдовец. Най-много окайват клетото' детенце... Ех, поприказаха си за невястата, пожалиха я, па както става на всеки помен, като похапнаха, като попинаха, жените забораваха умрелия и взеха да си приказват и за други работи: коя какво ще работи днеска, коя де ще иде заран, коя свекърва не живяла добре със снаха си, коя била годила момичето си, кои пък щеле да разтурят годежа Най-послед станаха и взеха да се разотиват. Всяка след това ще гледа своите грижи и ще се зафане за работата си. Ще останат със своите жалби и мъки само свекървата и майката клета, дето е най-много изгорена.

Тежки и мъчителни дни ще се заредат за тях. Да е тука гроба на починалата, ще ходат всяка заран да го преливат, ще си поплачат над него и ще им поолекнува. А той е далеч нейде си. И кой ли ще там да го прелива? Кой ли ще да му пали кандило, като е Колчо сам-самичек в оня чужд град? Ама нема що. Макар тя и далеч да е легнала в черната земя, трябва се и тук да се прави тоя ред. Инак душата им не ще бъде спокойна.

През руската война в наше село се помина един руски капитан. Погребаха го в черковния двор. Над гроба му напакон издигнаха един малък паметник. Като нема свои, които да го поменуват и да му палят кандило, набожни жени отиваха в събота на гроба му, преливаха го, палеха му кандилото и го поменуваха. По-послед при тоя гроб взеха да идат всичкионие, на които се случеше някой свой да умре нейде навън и да не бъде погребан в тукашните гробища. Роднините на такъв мрътвец, като не можеха да прелеят същинския гроб на покойника, дохождаха да преливат руския гроб и неговото кандило да палят.

На другия ден след третинята, заранта рано, стрина Венковица осъмна при руския гроб; тя носеше вощеница, цъкло с вино, цъкло със зехтин и кадилница с разгорени въглене. Идеше да прелее руския гроб зарад невестиния.

Още неседнала тя, ето че откъм другата врата на черковния двор иде и стрина Илчовица. И тя носи в ръка цъкълце с вино, цъкълце със зехтин, вощеница и кадилница с въглене. Тя се бе отбила на фурнята да купи симид за поменуване.

И двете свахи беха пребрадени с черни кърпи, лицата им беха тъжни и кахърни, очите им — премрежени от сълзи. Всяка от тях мислеше да доде по-рано, дорде нема други хора, та насаме да си поплаче над руския гроб, давно ѝ поолекне. Ала случи се така, че двете се събраха заедно. Те се стесняваха една от друга, та затова и двете се стегнаха и задържаха сълзите си.

Преляха и двете гроба с вино, напълниха кандилото със зехтин и го запалиха: запалиха и вощениците и ги забодоха в пръстта; турнаха темян в кадилниците и прекадиха; па седнаха едната от една, другата от друга страна на гроба. Насочиле тъжен поглед в кандилото, което трепка под паметника в една дървена кутия, те се унесоха всяка в своите тежки мисли.

Онова чувство на угризение, което от по-рано още бе взело да мъчи стрина Венковица, сега, като се изгуби така невястата, зафана още по-силно да я бори и измъчва. Неясно и неопределено някак нея се промъкваше гузната мисъл, че може и тядонец да е крива за това, дето така лошо се свърши всичко туй. И още по-силно пронизваше душата ѝ и онова остро и мъчително питане: защо стана всичко това?

Загледана сега в пламъчето на кандилото, в което сякаш че виждаше образа на отслабналата и догоряла като свещ невяста, стрина Венковица се беше унесла пак в това същото мъчително питане — защо. Нали най-напред така добре тръгна живота им, щото всички хора им завивдаха? Защо стана така, та се развали и стигна до оня ред? И нали тя бе такъва весела като ластовица, и послушна бе, и кротка.

— Тя не ми е рекла лоша дума, не ми е никога отвърнала! — каза като на себе си стрина Венковица. С глас тя продължаваше мислите, що се редяха в ума ѝ.

Стрина Илчовица пък в други мисли бе унесена, други спомени ѝ минаваха през ума. Колко се зарадва тя, кога Колчо се обади за Тинка! Такова разумно момче и такива добри хора! Па и близичко тука. Тя си смяташе, че ще бъде нящо неизказано хубаво. И кога се свърши работата, ней толкова ѝ беше драго, толкова ѝ беше драго, дето повече не може да бъде!

— Не било на добро и много да се зарадва чивяк. Аз тогава бех се забравила от драгост—каза стрина Илчовица, вгльбена в себе си.

— И защо изнапokon така недобре тръгна живота им? — мъчително се пита пак стрина Венковица. Ней беше от нящо тежко тогава, нящо не ѝ бе по воля. Ала невястата не беше крива, никак не бе крива за това. Както беше пъргава, както обичаше да фата и както бе прилепна, можеше...

— Можеше и другояче да тръгне — продължи тя мисълта си с глас, — можехме хубав живот да си заживеем... Знам ли? Белки и аз съм крива, детоне тръгна добре — каза като на себе си стрина Венковица.

Тие думи засегнаха в душата на стрина Илчовица едно болно място, една дълбоко нейде затаена мисъл, която и нея измъчваше. Ала тя не се спря на тие думи, не щеше ѝ се сега тук, при това душевно разположение, да човърка онуй болно място. Нека го забораи него. И тя продължи с глас своите собствени мисли.

— Белки пък не трябваше толкова малка да я жена — наряддеше тя тихо, унесена в далечината. — Не бе тя още и добре заякнала. Па не беше и дип добре изпечена на всичко. Мислех си, че като се ожени, тогава ще си дорасте, ще наядне повече и ще се научи на онова, което не знае. А то не би...

— Да не беше така тръгнало — продължаваше стрина Венковица своите мисли, — да не беше се така обтегнал живота ни, белки не щеше тя тъй да залинее и белки не щеше сега тъй да се свърши.

— Да беше позаякнала, да беше и повечко изпечена, белки и живота ѝ щеше да бъде по-други, па и здравето ѝ не щеше така да се подкопае — мислеше с думи стрина Илчовица.

— И Колчо, клетия, как си я обичаше, как ѝ трепереше! — продължаваше своите мисли стрина Венковица. — А и тя се в очите го гледаше, никога хатъра не му разваляше. Как хубаво щяха ди си живеят тие! Само аз дето.. — Тя не доизказа мисълта си.

— Той ѝ много трепереше — пое думата стрина Илчовица. — И тя душата си даваше за него. Като речеше някога «Коленце!», та сякаш мед ѝ капеше от устата. Много се обичаха. И той я много галеше. Не чинеше сякаш толкова да се обичат. Това не беше на добро. Не биваше и той толкова да я гали!

— Не знам, свахо — зафанастрина Венковица, се тъй унесена в своите мисли, — ама както хубаво си живееха, да не беше тоя пусти мой табият, дето им развали живота, та и сега белки тя щеше да си е жива и здрава.

Стрина Венковица беше дошла в такова душевно разположение, в каквото изпада човек, кога се усяща виновен за някоя голяма беда и иска му се да разкрие своя грях пред целия свят, па да вземат хората да го измъчват, та така да му олекне на душата. Стрина Илчовица, която бе вдигнала унесения си поглед от кандилото и се бе

заслушала в това, що приказва свахата ѝ, потрепна малко от тие думи. И някакво облекчение усящаше от тях в сърцето си, па и нящо като че я стесняваше, като че ѝ бе неприятно. И тя рече да отвърне. Ала стрина Венковица я спревари и продължи своята задушевна изповед:

— Нали стана дума и да се отделат башка. Не бивало — не дадох. Па и баща му като викна! Стана още по-лошо. Оттогава сякаш и залиня невястата. А да беха си се отделили тогава, колко хубаво щеше да бъде! Тя щеше да си е здрава. И Колчо нямаше да си напусне добрия занаят. Щеха да си останат тук. И щехме сега да им се радваме и да сме си добри и весели. Ама аз се — хората какво щеле да речат! Пустия ми табият! Зарад хората, та изгубихме хубавото си чедо!

— Ех, свахо, не думай така — подфана стрина Илчовица. Тя усящаше в душата си, че е право това, що го казва свахата ѝ. Така си е. Да не беше тъй, не щеше белким това да стане. Тогава и ней бе мъчно. Ех, ама минало... Сега на, и на свахата ѝ е тежко. Голяма ѝ е мъката, много е голяма. Клетата!. Тя я съжалява: защо така да се измъчва? — Недей тъй да си тровиш душата, свахо — продължи тя на глас. — Не знае чивяк как и от що щедоде злото. Мислиш го нящо за добро, а то излезе лошо. Писано е било да стане, затова е станало.

— То, свахо — подзе стрина Венковица, като свърза своите мисли с думите на стрина Илчовица, — когато нящо е писано, кога доде от Бога, чивяк по-лесно го претърпя. Ама кога знаеш, че за нящо и ние сме си криви, че и от нас е станало, тогава най-мъчно се претърпя, тогава най-много тежи. А тука сега мен нящо чегато ми дума, че и аз съм крива за тая напаст, та зарад това ми е толкова мъчно на душата.

— Недей да гневим Бога, свахо! Нали всичко е наредено по Божия воля и по Божи промисъл. Защото бе много добра и се поизмъчи тук, затова дядо Господ е рекъл да си я прибере. Ех, сполай му!... Тя си е отишла за реда, отишла си е на хубавкото. Ами за Колчо клетки ми се свиди.

— Ех, така е, свахо. Пак е Божа работа. Тя си е отишла там на хубавото. Че беше много добра. И праведна беше. При праведниците е и отишла. Ами тие, дето остават, са за жалене. Колчо клетки. Па и детенцето, милото сираченце, дето не ще да запомни майчица и не ще да види вече майчина милувка...

— За него ми се и мен най-свиди, свахо.

— Па и ние, свахо. Тя отиде млада и зелена. а пък ние останахме тука самотни — и аз, и ти, клетнице!

— Останахме, свахо, да кукуваме тук по чуждите гробове като две кукувици.

Очите и на двете се изпълниха със сълзи. Да беха по-насаме, щяха да ги отпуснат, та да се понаплачат. Сега една от друга се стесняваха и сдържаха се. Ала се пак по страните им се отърколиха по няколко едри капки.

Доста време помълчаха и двете, като преглъщахасълзите си. Стрина Венковица сящаше, че буцата ѝ в гърдите като че се е разтопила.

Стрина Илчовица извади из пазвата си симида, дето го бе купила от фурната, отчупи залък и го подаде на стрина Венковица.

— На, свахо, та я помени.

— Бог да я прости, свахо!

— Бог да я прости, сиротката! — повтори стрина Илчовица, като турна и тя залък в устата си.

Запалените на гроба свещи бяха догоряле.

Двете свахи станаха, прекръстиха се, целунаха пръстта на гроба, па си взеха цъкълцата и кадилниците и тръгнаха.

Гъста мъгла бе паднала. Пребрадени с черни кърпи, двете свахи се носеха из пътя като тъмни сенки. Тъмнееше се и пред техните премрежени от плач очи. Ала в душите

им, потопени сега в тиха тъга, като че бе се малко прояснило. Едно примирение
чувствуваха двете майки и някак като че им бе поолекнало.

1925

Бележки

Вж. [бележките към събраните съчинения на Т. Г. Влайков](#)

Допълнителни четива и препратки

Други произведения на Т. Г. Влайков на страниците на «Православна беседа»:

[Дядовата Славчова унука](#) // [Житието на една майка](#) // [Косач](#) // [Седянка ...](#)

[Към главната страница](#) | [Съдържание](#)

© 2001—2005. **Православна беседа**. Части от четивата могат да се цитират при посочване на адреса на сайта (<http://pravoslavie.domainbg.com>). Цялостното преиздаване на текстове в печатно тяло или в електронен вид — само с писмено разрешение от редакцията.